

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA BERGAMA'DA SOSYO KÜLTÜREL
HAYAT ve OSMAN BAYATLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Senem CEYLAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Türkan BAŞYİĞİT

İzmir-2019

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2011880201 numaralı öğrencisi **Senem CEYLAN** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Başak OCAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9 maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 18/06/2019 tarih ve 1027/20 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "**Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama'da Sosyo Kültürel Hayat ve Osman Bayatlı**" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 24/06/2019 tarihinde saat: 13.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir. Aynı jürimiz 29/08/2019 tarihinde saat 13.00 da yeniden toplanmış ve tezle ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (100

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Türkan BAŞYIĞIT	
Üye	Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	
Üye (Diğer Üniversite)	Dr. Öğr. Üyesi Beral ALACI	

ONAY

Doç. Dr. Başak OCAK
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bergama’da Sosyo Kültürel Hayat ve Osman Bayatlı” adlı çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, eserlerin kaynakçada gösterilenler olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

.../.../2019

Senem CEYLAN

04.09.2019

Ulusal Tez Merkezi | Tez Form Yazdır

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10250565
Yazar Adı / Soyadı	SEDEM CEYLAN
T.C.Kimlik No	19130310064
Telefon	5375144153
E-Posta	senem.cyln@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA BERGAMA'DA SOSYO KÜLTÜREL HAYAT ve OSMAN BAYATLI
Tezin Tercümesi	THE SOCIAL-CULTURAL LIFE IN BERGAMA IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC AND OSMAN BAYATLI
Konu	Tarih = History ; Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	170
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ TÜRKAN BAŞYİĞİT
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

04.09.2019

İmza:.....

Tez Başlığı: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama'da Sosyo Kültürel Hayat ve Osman Bayatlı

Yazar Adı- Soyadı: Senem CEYLAN

ÖZET

Osman Bayatlı, Bergama'da yaptığı çalışmalarla adından söz ettirmiş ve bugün UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan bu tarihi kentin bu hale gelmesinde ciddi emekleri olmuş bir isimdir. "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama ve Osman Bayatlı" adlı tez çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Bergama'nın tarih sahnesindeki dönemleri ele alınmıştır. Hangi dönemleri geçirmiş, hangi kültürleri ağırlamış gibi bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise Osman Bayatlı'nın ailesi, eğitimi, evliliği, şahsiyeti ve kişiliği, öğretmenlik hayatı, müze müdürlüğündeki görevi, halkevi müdürlüğü dönemi, kermesteki çalışmaları, kitapları ve makaleleri ele alınmıştır.

Osman Bayatlı, 1892 yılında Manisa Kırkağaç'ta doğdu. 1913 yılında İzmir Öğretmen Okulundan mezun olmuştur. Çeşitli ilçelerde öğretmenlik ve müdürlük yaptıktan sonra Bergama'dan ayrılmak istememesi üzerine istifa etmiş ve müze alanında çalışmalara başlamıştır. Bergamalı bir ailenin kızı olan Payende Harputlu ile evlenmiştir. Araştırmayı, okumayı ve edindiği bilgileri derlemeyi seven Osman Bayatlı Bergama'ya dair birçok eser meydana getirmiştir.

Üçüncü bölümde ise ölümünden sonra ona minnet borcunu ödemek isteyen Bergamalıların onu anmak için yaptıkları etkinliklere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osman, Bayatlı, Bergama, tarih, müze

TITLE: The Social-Cultural Life in Bergama in The First Years Of The Republic And Osman Bayatlı

NAME: Senem CEYLAN

ABSTRACT

Osman Bayatlı is an author who is renowned for his studies and today has a significant effort in this historical town's improvement participating in UNESCO World Heritage Ust. My thesis study "Bergama in the first years of the Republic and Osman Bayatlı" has three parts.

In the first part, we deal with Osman Bayatlı's family, education, marriage, personality, experience as a teacher, duty in museum management, period of community centre management, Works in kermes, boks and articles.

Osman Bayatlı was born in Manisa, Kırkağaç in 1892. He graduated from İzmir Teacher's Training School in 1913. After working as a teacher and manager in various districts, he resigned because he didn't want to leave Bergama and started working in the field of museums. He married Payende Harputlu who was a daughter of a family who was from Bergama. Osman Bayatlı, who loved researching, reading and collecting the information he gained, created a lot of works about Bergama.

In the third part, we deal with the activities done by the Bergama public to commemorate him after his death.

Anahtar Kelimeler: Osman, Bayatlı, Bergama, history, museum,

ÖNSÖZ

Bergama tarih boyunca farklı kültürlere ev sahipliği yapmış sahip olduğu tarihi miras bakımından oldukça zengin bir şehirdir. Gerek tarih öncesi çağlar gerekse tarih sonrasında burada hüküm süren medeniyetlerin bıraktıkları eserler, gelenekleri, görenekleri bakımından sağlam bir kültür katmanına sahiptir. Osman Bayatlı bize bu özel şehri her yönüyle ele alarak tanıtmış ve süreç içerisinde kaybolmaya yüz tutmuş değerleri gün yüzüne çıkarmış, Bergama tarihine ışık tutarak birçok dönemi aydınlatmayı başarmıştır. Ayrıca bu hizmetlerinin dışında Bergama halkını çağdaşlaşma yolunda ilerletmiş, o dönemin kültürel ve sosyal hayatını renklendirmeyi ve zenginleştirmeyi kendine ilke edinmiş ve bu yolda türlü faaliyetlerde öncü olmuştur. Yeni kurulmuş Cumhuriyet'in her yönden gelişiminin gerekli olduğu bir dönemde bu yolda örnek bir şahsiyet olmuştur. Böylesine inançla ve azimle çalışan Osman Bayatlı'nın hayatını, kişiliğinin herkes tarafından bilinmesi ve örnek alınması gerektiğini düşünmekteyim. Bergama gibi köklü bir şehrin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kültürel ve sosyal hayatını ve Osman Bayatlı'nın etkisini ve çalışmalarını tez konusu olarak çalışmaktan dolayı son derece mutluyum.

Bu çalışmam süresince bana yardımcı olan, değerli danışman hocam Dr. Öğrt. Üyesi Türkan Başyigit'e, bizden desteğini hiç esirgemeyen AİT öğrenci işlerinde çalışan Selahattin Kızıllırmak'a, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı'nda çalışan Berna Avdan' a, Bergama Belediyesi'nde çalışan Nagehan Çetinkaya' ya, bana zaman ayırdıkları için Osman Bayatlı' nın kızı Güngör Bayatlı Aytakin' e ve Eşref Taşkın'a, tezin yazımı boyunca manevi desteğini esirgemeyen arkadaşım Betül Avcı' ya teşekkür ederim.

Bu çalışmam sırasında bana manevi destek olan ve destekleyen sevgili annem Gönül Ceylan'a teşekkür ederim.

Senem CEYLAN

İzmir-2019

KISALTMALAR

A.g.a	:Adı geçen arşiv
A.g.e.	:Adı geçen eser
A.g.m.	:Adı geçen makale
A.g.t	:Adı geçen tez
A.Ş.	:Anonim Şirketi
b.	:Basım
BCA	: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Berg.	:Bergama
BERKSAV	: Bergama Kùltür ve Sanat Vakfı
bkz .	:bakınız
Dön.	:dönemi
Dr.	:Doktor
Ed.	Editör
İşl.	:İşleri
Ker.	:Kermeslerle
Ltd.	:Limited
s.	:Sayfa
s.s.	:Sayfa sayısı
San.	:Sanayi
Şti.	:Şirketi
Tic.	:Ticaret
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kùltür Kurumu
Uyg.	:Uygarlık
Tar.	:Tarihi
Yak.	:Yakın
Yay.	:Yayınları

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
YEMİN METNİ.....	III
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR.....	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
GİRİŞ	- 1 -
I.BÖLÜM.....	- 5 -
BERGAMA TARİHİNE GENEL BAKIŞ.....	- 5 -
1.1.Antik Dönemlerde Bergama	- 5 -
1.2.Türkler Dönemi Bergama	- 11 -
1.3.Cumhuriyet Dönemi Bergama	- 12 -
II. BÖLÜM	- 20 -
OSMAN BAYATLI'NIN HAYATI ve TANINMASI.....	- 20 -
2.1.Hayatı, Eğitimi, Şahsiyeti ve Kişiliği.....	- 20 -
2.1.1.Hayatı.....	- 20 -
2.1.2. Eğitim Hayatı	- 21 -
2.1.3.Şahsiyeti ve Kişiliği	- 22 -
2. 2.Osman Bayatlı' nın Bergama'ya Katkıları.....	- 26 -
2.2.1. Öğretmenlik Dönemi.....	- 26 -
2.2.2. Bergama'yı Sevenler Turizm Cemiyeti	- 27 -
2.2.3. Müze Müdürlüğü Dönemi.....	- 28 -
2.2.4. Halkevi Müdürlüğü.....	- 34 -
2.2.5.Bergama Kermesindeki Çalışmaları	- 38 -
2.3. Osman Bayatlı' ya Ölümünden Sonra Vefa Örnekleri	- 48 -
III. BÖLÜM	- 51 -

KİTAPLARI VE MAKALELERİ	- 51 -
3.1 KİTAPLARI	- 51 -
3.1.1. Eski Bergama'da Asklepiyon(Sağlık Yurdu).....	- 51 -
3.1.2. Bergama'da Şifalı Otlar ve Lokman Hekim	- 52 -
3.1.3.Şifalı Otlar ve Hayvanlar-Madenler.....	- 53 -
3.1.4. Bergama'da Fikir Adamları	- 54 -
3.1.5. Efsaneler-Adetler	- 55 -
3.1.6. Bergama'da Küplü Hamam	- 56 -
3.1.7. Bergama'da Yakın Tarih Olayları.....	- 58 -
3.1.8. Ege'de Zeybek Oyunları ve Havaları.....	- 59 -
3.1.9. Bergama'da Köyler Eğrigöl.....	- 60 -
3.1.10. Bergama'da Köyler Pınarköy Narlıca Tepeköy Yalnızev.....	- 61 -
3.1.11. Bergama'da Köyler Bölcek Köy	- 63 -
3.1. 12. Bergama'da Köyler Tırmanlar	- 65 -
3.1.13. Bergama Tarihi'nde İlkçağ ve Bakırçay Havzası, Arkhaik-Klasik Kültürler -	66 -
3.1.14. Bergama Tarihinde Krallık Devri	- 67 -
3.1.15. Bergama Tarihinde Sanat Eserleri ve Abideler.....	- 68 -
3.1.16. Bergama Tarihinde Sikkeler	- 69 -
3.1.17. Bergama Tarihinde Türk İslam Eserleri.....	- 70 -
3.1.18. Bergama'da Karaosmanoğulları Hacı Ömer Oğlu Mehmet Ağa Vakfı.....	- 71 -
3.1.19. Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları	- 72 -
3.1.20.A. Yılmaz İçin.....	- 73 -
3.1.21. Bergama Broşürü	- 73 -
3.2. MAKALELERİ.....	- 74 -
SONUÇ	- 86 -
KAYNAKÇA.....	- 89 -
EKLER.....	- 100 -
RESİMLER.....	- 138 -

GİRİŞ

Tarih bir milleti bir araya getiren, ayakta tutan değerlerden biridir. Gelecek kuşaklara da bozulmadan aktarılmalı, unutulmasına fırsat verilmemelidir.

Milli folklor de sadece uygulayıcıların bilgisine bırakıldığında zamanda kaybolmaya yüz tutma gibi bir sorunla karşı karşıya kalabilecek bir alandır. Bunun için gelenek ve göreneklerin, atadan kalan bilgi birikiminin kayıt altına alınması her dönemde önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bergama'yı bu yönüyle ele alacak olursak hem birçok uygarlığa sahne olmuş ve bunların her döneminden farklı yaşantılarla çok katmanlı bir uygarlık beşiği haline gelmiştir. Eski dönemlerden kalan tarihi eserleri, Asklepion gibi bir sağlık merkezinin burada bulunması, bu kültürü yaratan burada yaşamış ve birçok ilke de imza atmış bilim insanlarının varlığı, kütüphanesinin zenginliği ve bunu oluşturmak için icat edilen parşömenin varlığı. Gerekse Türklerin Bergama'ya yerleşmesinden sonra kalan ve bugün hala birçoğu kullanılmakta olan İslami dönem eserleri Bergama'nın zenginliklerindedir.

Bergama, bu özelliklerinden dolayı her zaman ve her dönemde tarihçilerin, seyyahların dikkatini çekmiş ve araştırma hevesi uyandırmıştır. "Seyyahların Gözüyle Tarih İçinde Bergama" adlı kitabı bu tez için incelerken tarihin çeşitli dönemlerden birçok seyyahın uğrak noktalarından biri olduğunu, Bergama'daki eserlerin yurt dışında genellikle konuşulduğu ve insanlarda merak uyandırdığını ve gelip görmek için yollara düştüklerini okudum. Ayrıca dünya medeniyetinde birçok ilke imza atması sebebiyle de birçok defa araştırma konusu olmuştur.

Böyle tarihe sahip bir şehir elbette ki arkeologların ciddi çalışma sahalarından biri olacaktır. Ki olmuştur da. Kazılar ilk defa 1877 yılında Carl Humann tarafından başlatılmıştır. Bir mühendis olan Carl Humann 1870 yılında Akrapol'de incelemelerde bulunarak değerlendirmiş ve kazı yapılmasının gerekliliğini görmüştür. Kazılara başladığında bulduğu eserlerden bazılarını Berlin Müzesine göndermiş ve o dönem Prusya Kraliyet Müzesi'nin yöneticiliği ile görevli olan Alexander Konze ile mektuplaşarak onun da dikkatini çekmeyi başarmıştır. Alexander Konze o dönem çevresini de etkileyerek Bergama'daki kazılarla ilgilenilmesini ve bulunan eserlerin Almanya'ya gelmesi konusunda ikna etmiştir.

Daha önceleri çokça bahsini duyduğu Zeus Sunağını bulmak için çok hevesli davranmıştır. Ve parçalarını bulur bulmaz Almanya'ya götürülebilme adına girişimlerde bulunmuş ve başarılı da olmuştur. Zeus Sunağı bu şekilde Almanya'ya götürülmüştür.¹

Her köşesinden tarih fişkırان Bergama elbette sadece arkeolojik eserleriyle ünlü değildir. Mitolojik olarak da büyük bir zenginliğe sahiptir. Şehrin ilkçağ ve Türkler dönemi efsaneleri çok fazladır.²

Bu derece zenginliğe sahip olan Bergama şehre yeni gelen bir öğretmen olan Osman Bayatlı'nın da dikkatini çekmiştir. Araştırma ya meraklı, yeniliklere açık olan Osman Bayatlı'nın eserlerine baktığımızda Bergama hakkında birçok çalışma yaptığı görülür. Bergama'nın tarihini, tarihi mekânlarını, adetlerini, folklorunu incelemiş, derlemiş ve sistemli çalışmaları sonucunda bu konulara dair birçok eser oluşturmuştur. Böylece Bergama tarihine ışık tutmuş ve yaşamış kültürleri tanıtmıştır. Ayrıca zaman içerisinde unutulmasının önüne geçmiştir.

Yaptığı çalışmalar bununla kalmamış yaşadığı dönemde halkın kültürünü, yaşayış tarzını kayıt altına almıştır. Bergama'yı geliştirmek adına birçok faaliyette etkin görev almıştır. Müze kuruculuğu ve müdürlüğü, Halkevi müdürlüğü, kermesteki çalışmaları ve daha sayamadıklarım...

Osman Bayatlı'yı tanımam, yaptığı çalışmaları anlamam ilk kez bir müzeler haftasında yapılan bir törende olmuştum. Müzeler haftası ile ilgili yapılan resim yarışmasında dereceye giren öğrencimle törene katıldığımızda program akışında Osman Bayatlı'yı anlatan bir monolog yer almaktaydı. Ve anlatıldıkça Bergama'ya dair ne kadar çok şeye dokunmuş olduğumu gördüm. Nelerde emeği olduğunu, içinde bulunduğumuz müzedeki çalışmalarını daha iyi anladım.

Osman Bayatlı her yönü ile örnek alınması gereken bir Bergama hayranıdır. Hayatı boyunca yaptığı her çalışma Bergama'yı geliştirmek adına olmuştur. Bu yönüyle yaptığı çalışmaların tez konusu olarak çalışılmasının gerekliliği ve böyle bir araştırmacı ruha sahip kişinin ve eserlerinin daha yakından tanınması gerektiğini kanımsındayım. Daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması da beni daha da

¹ Reyhan Körpe, "Bergama Kazıları Tarihi", **Bergama Belleten**, Sayı 1, Reform Matbaası, İzmir, Temmuz 1992, s.s.62-63.

² Şadan Gökova, **Uygarlığın Özeti Bergama**, Bergama Belediyesi Yayınları, 1.b., İzmir, 2017, s.60.

etkiledi ve heveslendirdi. Bergama'nın bir döneminde bu kadar etkili olan Osman Bayatlı'nın çalışmalarının derlenmesi ve çalışılması yeni kuşaklara böyle bir çalışma azmi kazandıracığı için önemli diye düşünüyorum.

Bu yazıdan itibaren çevresine emek vermiş kişileri tanıtacağımız yazılarımızın ilkinde Osman Bayatlı ile başlıyoruz. Bölge insanının bilincine kazandırmayı amaçlamış bulunmaktayız. 1958 senesinde ölen bu değerli araştırmacının hakkında bugüne kadar yeterli araştırma yapılmamıştır. Genç nesiller adını çeşitli sebeplerden duymakta ancak yeterince tanımamaktadır. Onun bu şekilde tanınması ayrıca Bergama açısından da oldukça önemlidir.³

Bergama tarihinin ve Bergama hayranı olan ve ömrünü Bergama'ya adanmış Osman Bayatlı'nın çalışmalarının ve eserlerinin daha iyi anlaşılması ve bulunduğu çevreye bu derece hizmetlerde bulunmuş kişilerin de hayatlarının incelenmesine katkıda bulunmak isterim. Tarihin belli dönemlerinde bu derece güzel çalışmalar yaparak bulunduğu çevrenin değerlerine sahip çıkan, onu geliştirmek adına elinden gelen gayreti gösteren kişilerin bu şekilde detaylıca araştırılarak günümüzde öneminin daha da anlaşılmasına katkı sunmak önemli bir adım. Yaptığı çalışmalar ve bu yolda attığı adımlar yeni nesle örnek olacak nitelikte.

Tabi elimde kaynaklar toplandıkça yaptıklarının sadece eser vermek olmadığı yaşadığı dönemde gelişmekte olan cumhuriyet yolunda halkı yeniliklere adapte etme sürecinde de Atatürk'ün gösterdiği yolda emin adımlarla ilerleyerek bir sürü faaliyette bulunduğu da görülür. Bulduğu yerde dönemi itibari ile kritik ve önemli bir zaman da halkın değişimini sağlayacak çalışmalar yapmak herkesin başarılı olabileceği bir konu değil maalesef.

Bu sebeplerden dolayı hazırladığım tezde Bergama'nın tarihine, Osman Bayatlı'nın hayatına ve kişiliğine, eserlerine yer verdim. Ve bunların bir bütün olarak Bergama'ya katkılarını aktarmaya çalıştım.

Bu çalışmamda kaynak taramasını Bergama Müzesi Kütüphanesinde, Bergama Halk Kütüphanesinde, Bergama Araştırmaları Kütüphanesin' de, Milli Kütüphane'de, Ege Üniversitesi Kütüphanesi' nde, Cumhurbaşkanlığı Arşiv' inde,

³ Osman Çalışkan, "Çevremizdeki Kültürel Değerlere Sahip Çıkılmalı! Osman Bayatlı", **Demokrat Bakırçay**, 1-31 Mayıs 1990.

Bergama Belediyesi'nde ve BERKSAV' ın arşivinden yaptım. Ayrıca bazı kaynakları Osman Bayatlı' nın kızı Güngör Bayatlı Aydemir'den, torunu Osman Seral Aydemir'den o dönemi gören Eşref Taşkın'dan, Emin URGUN, Bergamalı Kadri Eğitim Tarihi Müzesinden aldım ve bilgi edindim. Gazetelere ise Ahmet Piriştina Kent Arşiv'inden ulaştım.

I.BÖLÜM

BERGAMA TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1.Antik Dönemlerde Bergama

Ege Bölgesi'nin kuzeybatısında yer alan 1573km²'lik alanı ile İzmir'in en geniş yüzölçümüne sahip ilçesi, dünyanın 999. ,Türkiye'nin 13. Ve İzmir'in UNESCO Dünya Mirası Kenti listesinde yer alan ilk ilçesi olması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Coğrafi konumundan dolayı antik dönemden itibaren doğu ve batı kültürlerinin birbirinden etkilenmesini sağlayan önemli bir merkez olmuştur.⁴

“Bergama sadece bir isim değildir. Aynı zamanda eski bir kenttir de. Toprakları üzerinde birbirini izleyen eski uygarlıkların hepsi kendilerinden izler bırakmışlar; bir kaledağ olan Akropol, tabiri caizse üst üste yığılı Hellen, Roma, Bizans ve Türk dönemlerine ait dört kat kalıntıyı barındırır.”⁵

Bergama'nın ilk adı Pergamos(Pergamon)dur. Latince Pergamum (Pergamun),Fransızca Pergame olarak yazılmaktadır.

“Anlamı: Bergama sözcüğünün ne anlama geldiği şöyle derlenebilir:

a)Bergam: Yunanca kent demektir. Bergama sözcüğü Yunancanın kendi sözlüğünden olmayıp aslı, Ahraco-Phrygia dilindedir.

b)Perg ya da Berg, dağ anlamına gelmektedir. Bergama'nın Akropol Tepesi üzerinde kurulmuş olması, yani Bergama'nın bir dağ üzerinde yer alması bu tezimizi kanıtlayıcı olmaktadır. Luvi dilinde anlamı budur.

c)Pergamum: Hisar anlamına gelmektedir. Burç demek olan eski Yunan dilindeki Pyrgos sözcüğünden Pergamos ortaya çıkmıştır. Antalya'daki Perge gibi ören yerleri bu sözcüğün karşılığını kale, burç yani duvarla kapalı yer olarak belirtiyoruz. Öyle ki Türkçe de kapamak demek olan berketmek sözü aynı köktendir.

d)Pergament: Koyun, dana ve keçi derilerini incelterek üzerine yazı yazılabilecek yaprak anlamına da gelmektedir. Mısır'da papirus denilen bitkiden yapılan yazmalık kâğıdın satışı kısıtlanınca Bergama, deriden kâğıt yapımını bulmuştur. Fransızca –parchemin-, Almanca –pergament-kâğıdı denilen bu buluştan dolayı kentin adı anlam ve kökenine kavuşmuştur. Ayrıca –

⁴Tamer Akça-İlter Uzel, **Bergama Asklepieio'nu**, Bergama Belediyesi Yayınları, İzmir, 2018,s.15.

⁵ Auguste Choisy, “Bergama”, **Seyyahların Gözüyle Tarih İçinde Bergama**, Yılmaz Matbaacılık, 2016, s.146.

perg-yaprak anlamına da geldiği öne sürüldüğüne göre, burada yaprak, salt kâğıdı simgeler niteliktedir.

e)Mitosa göre, babası ölünce, Pergamo sannesiyile, şansını Asya'da denemeye koyulur. Teuthrania kralını öldürüp yerine geçer ve kente adını verir.”⁶

Bakırçay havzasındaki höyüklerde yapılan araştırmalara göre kentin yerleşim tarihi hakkında Eski Tunç Çağı'na(M.Ö.3000) dek gittiği görülmektedir.⁷

Anadolu'da ilk uluslaşmış halkların M.Ö. 2500-2000 yıllarında tarih sahnesine çıktıkları görülür. Hatti(Khatti) ve Luwi'ler Anadoluluydu. Hurriler ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunmaktaydılar. Bundan dolayı Mysia ve Bergama'da Luvi halkının dili ve kültürünün baskın olarak bölge kültürüne etkisi olduğunu görmekteyiz.⁸ Akropol civarında bulunan bir vazo parçası, kadın heykeli parçaları ve seramik parçalarından Bergama tarihinin arkayık döneme kadar uzandığını görürüz. Klasik dönemi simgeleyen eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunu takip eden süreçte ise büyük kentlerin ortaya çıkışı izlenmektedir. Bu kentler; İonya, Aiolya, Atarneus, Büyük Misya'dır.⁹ Ege göçleri olarak adlandırabileceğimiz bu dönemi Helenleşme süreci olarak adlandırabileceğimiz gibi ardından Lidya Devleti'nin kurulduğunu ve baskın bir rol oynadığını görürüz. Lidya devleti ilk kez paranın basıldığı ve Kral Yolu'nun başlangıcı olduğu için oldukça önemli bir etki alanı vardı denilebilir. ¹⁰ Devamında ise Perslerin egemenliği karşımıza çıkmaktadır.¹¹Persler tüm Anadolu'yu işgal ederek beyler vasıtasıyla yaklaşık yüz yıl idare etmişlerdir. Bu istila sonucunda bölgedeki birçok sanatçı ve filozofun bölgeden ayrıldığını kalanların ise eserlerinde Pers etkisi olduğu görülür. Pergamon ile ilgili ilk resmi kayıtların Persler döneminde olduğunu görürüz. ¹²

Bergama tarihinin en parlak dönemi Büyük İskender'in Pers İmparatorluğunu yıkarak dünya imparatorluğu kurma amacıyla Anadolu coğrafyasına ayak basmasıyla başlamıştır. Helenizm olarak adlandırılan bu dönem batıdan gelen kültür ile Batı

⁶Eyüp Eriş, **Bergama Uygarlık Tarihi**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1979, s.s.11-12.

⁷ Atilla Cenker - Münteza Sahan; "Bergama Tarihi" **Bergama Belleten**, Sayı 1, Berksav Yayınları, Bergama, 1989,s.14.

⁸ Yüksel Güngör, **Bergama'da Krallık Kültü**; Berksav Yayınları, Bergama,2005, s.16.

⁹ Eyüp Eriş, **Bergama Uygarlık Tarihi: Bakırçay Üçlemesi**, Bergama Ticaret Odası Yayınları, İzmir,2003,s.16.

¹⁰ Eyüp Eriş, **Bergama Uygarlık Tarihi**, s.25.

¹¹ Eyüp Eriş "Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası", **Bergama Belleten**, Sayı 12, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, Bergama, 2003,s.19.

¹² Bülent Şahin, **Anadolu Tarihinde Bergama**, Çağdaş Matbaacılık, Bergama, 2004,s.18.

Anadolu'da yerleşmiş olan İon kültürünün harmanlanmasıdır. İskender'in kurduğu İskenderiye şehri sayesinde doğu ile batının kaynaşmasını sağlayarak önemli bir merkez haline gelmiştir. Böylece Hellen kültürü her yerde görülür olmuştur. Sanatsal alanda değişiklikler başlamış ve dinsel yapıların yerine agora, tiyatro gibi yapıların yapılmaya başlandığı görülür. Bu sayede heykelcilik Pergamon' da oldukça ilerleme fırsatı bulur.¹³

Büyük İskender'in ölümü üzerine ise Bergama ve çevresi İskender'in komutanlarından biri olan General Lysimakhos' un idaresine geçer ve bölge kısa sürede yükseliş yolunda ilerler. Bergama' da bu sayede bağımsızlığını kazanmış olur.¹⁴ Ancak onunda ölümü üzerine Philetairos kendi egemenliğini kurmaya başlar. Adına sikke bastırır, akropolün surlarını güçlendirerek anıtlar ile süsler. Komşuları ile güçlü ilişkiler kurarak Bergama Krallığı'nın ilk yöneticisi olur.¹⁵

Philetairos'dan sonra başa yeğeni Eumenes geçmiştir. Başlarda Suriye Kralı Antiochos ile iyi geçinmeye çalışmış ancak onun baskısı üzerine savunma savaşı yapmak yerine saldırmayı tercih ederek çevredeki kentlerle birleşerek ve Galatlardan ücretli askerler alarak saldırıya geçmiştir. Ve savaşı kazanarak Bergama devletine kati suretle bağımsızlığı kazandırmıştır. Ve böylece sınırları da genişletmiştir. Bağımsızlığın göstergesi ilk dönem paralarında bulunan Selevkos kabartması yerine devletin kurucusu Philetairos'un almış olmasıdır.¹⁶

Daha sonra I.Attalos başa geçmiş ve ilk yaptığı Galatlarla savaşmak olmuştur. Bu savaşta kazanmasının üzerine kral unvanı almış ve kurtarıcı unvanı ile taçlandırılmıştır. Bu başarısını Athena Tapınağına konacak büyük bir anıtlarla ölümsüzleştirmek istemesi üzerine sarayda heykelcilik atölyesi kurulmasını sağlamıştır.¹⁷ Attalos döneminde kazandığı zaferi kutlamak ve ölümsüzleştirmek adına festival düzenlenir ve Zeus Sunağı inşa ettirilir. Bunlarla birlikte Dionysos, Athena ve Demeter Tapınakları da aynı dönemde inşa edilmiş yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸44 yıl boyunca sürdürdüğü hâkimiyeti döneminde Bergama

¹³ Şahin, a.g.e., s.19.

¹⁴ Mustafa Cebeci, "Bergama", **Bergama Belleten**, Sayı:6, Granit Ofset, 1995-1996, s.77.

¹⁵ Akça –Uzel. ,a.g.e, s.17.

¹⁶ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.: Bakırçay Üçlemesi**, s.28.

¹⁷ Wolfgang Radt, **Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları**, Promat A.Ş., 1. b., İstanbul, 2002, s.28.

¹⁸ Akça –Uzel. ,a.g.e, s.17.

Helenistik dönemin en önemli şehri olmuştur.¹⁹ Helenistik dönemde yapılan saydığımız yapıların ve dönemin özelliği dinsel yapıların yerine halkı eğiten yapıların almış olmasıdır. Aklın ön planda tutulduğu bu dönemde dinsel kaygılar geri plana atılmış ve sosyal ve kültürel yapılara ağırlıklı yer verilmiştir. Örneğin Zeus Sunağı dinsel yapı değil Galatlara karşı zaferin ifadesidir.²⁰

II. Eumenes döneminde Batı Anadolu ve Karia-Lykia devletleri Pergamon' a geçmiştir. Ardından belli bir süre savaflara girmeden geçmiş ve bu dönemde kentin yapılandırılmasına öncelik tanınmıştır. Şehir genişletme çalışmaları suya ihtiyacı arttırmış ve çalışmalar üzerine Madra Dağından kurşun borular kullanılarak kaleye su taşınmıştır. Yine bu dönemde kalede önemli eserler yapılırken Asklepion'da ünlenmeye başlamıştır.²¹ II. Eumenes döneminde Bergama artık döneminin kültür merkezi konumuna ulaşmıştır.²²

II. Attalos döneminde Roma ile iyi geçinme politikası uygulanarak Roma'nın baskısından kaçınılmıştır. Adeta Bergama Roma'nın bir uzantısı durumuna gelmiştir. Dönemin bilim ve sanat adamlarına sahip çıkmış ve tanrıların büyüklü küçüklü heykellerini yaptırmıştır. Ayrıca kardeşinin ve kendisinin de heykellerini yaptırmıştır.²³

III. Attalos M.Ö. 138 yılında iktidara gelmiştir. Krallığın yanında dini liderlik de yaptığı görülmektedir.²⁴ Kendisine karşı bir suikasttan şüphelendiği için tüm akrabalarını çocuklarıyla birlikte öldürmüştü ve bunun üzerine yas kıyafetlerine bürünerek kendisini saraya kapatmıştır.²⁵ Saraydaki yaşamı sırasında tıbbi bitki ve otlar yetiştirmeye başlamış ve bunlardan zehir ve panzehirler oluşturarak tutuklu ve suçluların üzerinde denemiştir. M.Ö. 133 yılında öldüğünde ülkesini Roma'ya bırakmıştır.²⁶

Bergama Krallığı o dönem kurulan devletlerarasında kültür ve uygarlığa verdiği önemden dolayı tarihte iz bırakmıştır. Akropol'ü yeniden düzenleyerek birçok eser oluşturmuşlardır. Ayrıca çöken Elen dünyasında ki alimlerin ve

¹⁹ Güngör, **a.g.e.** , s.49.

²⁰ **A.g.e.**, s.s.108-109.

²¹ Şahin,**a.g.e.**, s.22.

²² Güngör, **a.g.e.** , s.51.

²³ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.: Bakırçay Üçlemesi**, s.58.

²⁴ Güngör, **a.g.e.** , s.54.

²⁵ Şahin,**a.g.e.**, s.24.

²⁶ Wolfgang Radt, **Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları**, s.37.

sanatkarların Bergama'ya gelişini sağlayarak o dönem için güçlü bir kütüphane oluşturmuşlardır.²⁷ Bergama kendi adını taşıyan parşömeni icat etmiş ve Bergama kütüphanesini böylece önemli bir hale getirmeyi başarmıştır.²⁸ Eumenes' in papirüsün yerine kullanılabilir bir malzeme üretilmesine yönelik başlattığı yarışma için buluşçular çalışmaya koyulmuştu. Lidyalı Sardis isimli usta keçi derisinden elde ettiği kâğıt beğenilmişti. Kılırları temizlenen deri, sönmüş kireçte bekletiliyor ve kurutulmak üzere tahta bir çerçeveye geriliyordu. Daha sonra sponza taşı ile perdahlanıyordu. Papirüse nazaran daha dayanıklı olan bu malzeme ayrıca keçi derisinin rahatça ve bolca bulunmasından dolayı cazipti. Ayrıca tomar haline getirilme zorunluluğunu da ortadan kaldırarak cilt yazılanları saklamayı kolaylaştırıyordu.²⁹ İskenderiye Kütüphanesi ile Pergamon Kütüphanesi arasındaki rekabetin artması pergament yapımının hızlanmasına neden olmuştur. M.S. 5.yüzyıla gelene kadar papirüs ve parşömen arasında sürekli bir rekabet olmuş ve daima avantajlı durumda olan parşömen olmuştur. Malzeme yapısından dolayı papirüse göre daha dayanıklı, resim ve yazıya daha uygun yapıda, daha kolay bulunabilen bir malzeme olması ve yazı için iki yönden kullanılabilir olması avantajlı olmasını sağlamış. Ayrıca kolay yırtılmayan, okumaya elverişli yani gözü yormayan yapısı ve dayanıklılığı yüzünden tercih edilme durumu artmıştır.³⁰ Haluk Elbe birgün Bergama Müze'sinde Bir Hitli turist ile karşılaşır. Eserlerle çok ilgili olduğunu görünce kendisiyle sohbet etmek istemiştir. Turist, "Sözlükte parşömen kelimesinin anlamını araştırırken Bergama ile karşılaştım. Sırf bu sözcük yüzünden Bergama'ya kitabın doğduğu yere geldim." demiştir.³¹

"Bergama Kütüphanesi, her devrede ve her yerde kurulan her kütüphanenin yapabileceği kadar bilim ve edebiyata yararlı olarak, devrinin kültür hazinelerini gelecek nesillere aktarmaktan başka, bu metinler üzerinde çalışmalar yapılmasını sağlamakla, pek çok eserin yorumlanmasına da yararlı olmuştur. Bunlardan başka burada ve bu kütüphane sayesinde Yunan nesrinin bir okulu kurulmuştur. Bu okulun çalışmaları sonunda, Antik nesir yazarlarının değerli eserleri günümüze gelebilmiştir. Ayrıca Mallos'lu Krathes'in çabaları ile filoloji dalında ilerlemeler kaydedilmiş ve onun önderliği ile stoik karakterde

²⁷ Muhsin Yenim, "Bergama Kâğıdı", **Bergama Belleten**, Sayı 3, 1993, s.65.

²⁸ Derya Ercan, "Bergama Tarihi ve Kültürü", **Yakındoğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, (Mezuniyet Çalışması)** Lefkoşa, 2000, s.43.

²⁹ Şadan Gökova, **a.g.e.**, s.178.

³⁰ Demet Sağlam, "Parşömen", **Uluslar arası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt1, 1.b., Bergama Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İzmir, 2011, s.s.328-329.

³¹ **Demokrat Bakırçay**, 1-31 Mayıs 1950.

bir okul daha geliştirilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, gene onun sayesinde Bergama'daki bu çalışmalar Roma'ya ulaştırılmıştır".³²

Döneminde dünyanın en ünlü ikinci kütüphanesi olan Bergama Kütüphanesi aynı zamanda pek çok ünlü kişinin heykel ve büstlerinin sergilendiği bir alan olarak kullanıldığı için aynı zamanda müze özelliği göstermekteydi.³³ Dönemin yöneticilerinin sanatkâr-hekim ve yazarlara özel ilgi göstermesi üzerine kütüphane gittikçe zenginleşmiştir. Yunanistan'da yeterli ilgiyi göremeyenler de kente gelmiş ve her imkândan yararlanma fırsatı bulmuşlardır.³⁴

Hızlı bir şekilde ilerleme kaydeden Bergama III. Attalos' un ölümünden sonra artık Roma Devleti'nin Asya Eyaleti'nin başkenti olur. Ancak bu durum Bergama halkına pek de refah getirmeyecektir ta ki Actium Savaşına kadar. Kent için önemli bir kayıp yaşanır bu dönemde. O dönem yanan İskenderiye Kütüphanesi'nin yerini doldurması amacıyla Pergamon' un kitaplığını Mısır Kraliçesi olan Cleopatra' ya hediye ederek kentin önemli bir değerini yok etmiştir.³⁵

Roma döneminde Bergama bir süre sorundan sonra ilerlemeye başlar. Kent genişler. Yeni anıtlar yaptırılır. Kutsal sağlık yurdu, tapınakları ve tiyatrosu yeniden inşa ettirilir. Galinos' un da bu dönem varlığı sayesinde Asklepion Sağlık Yurdu en parlak zamanlarını yaşar. Dönemin kralları tedavi için Asklepion' a gelirler. Ancak ilerleyen süreçte Bergama halkının lükse yönelerek yeteneklerini köreltmesi ile Bergama'da şanını kaybetmeye başlar.³⁶

Antikçağ Anadolu'sunun en önemli kentlerinden biri olmasına karşın Bizans egemenliğinde bu özelliğini yitirmiştir.³⁷ Eski parlak günlerine yeniden kavuşamasa da Tarsuslu Aziz Paulus' un çalışmaları neticesinde kurulan ilk yedi kiliseden biri olarak piskoposluk merkezi haline gelir.³⁸ Bizans' ın putperestliğe karşı açılan savaşta Pergamon' da etkilenmiş ve o dönemde birçok önemli yapısını kaybetmiştir. Bunun ardından Bizans Devleti'nin Arap orduları karşısında zayıf düşmesi üzerine şehir

³²Prof.Dr. Nuray Yıldız, " Eskiçağ Kütüphaneleri", **MarmaraÜni. Yayımı, Basılmış Doktora Tezi** İstanbul,1985,s.150.

³³ Hacer Özmakas,"Bergama Kütüphaneleri", **Bergama Belleten**, Sayı 2, Reform Matbaası, 1992,s.60.

³⁴ Şahin,**a.g.e.**, s.23.

³⁵**A.g.e.**, s.26.

³⁶ Cebeci,**a.g.m.**, s.s.82-83.

³⁷ Mustafa Daş, "Bizans Döneminde Bergama", **Uluslararası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt.1., Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., İzmir, 2011, s.263.

³⁸ Akça –Uzel, **a.g.e.**, s.18.

Arapların eline geçer bir süre. Bu süre zarfında şehir yağmalanır. Kent harabe haline gelir. İlerleyen süreçte kent geri alınır ancak çok yıpranmıştır.³⁹

1.2.Türkler Dönemi Bergama

Türklerin 1071’de Malazgirt’te Anadolu tarihinde tarih sahnesine çıkmaları ardından Haçlı Seferleri Bizans İmparatorluğu için kötüye giden günlerin başlangıcı olmuştur. Bölgede hâkimiyetini gördüğümüz ilk Türk Çaka Bey’dir. Daha sonra Karesi oğulları bölgeyi ele geçirmişlerdir. Bölgeyi harap bir halde bulduklarından dolayı şehri yeniden düzenlemek amacıyla çok çabalamışlar ve başarılı olmuşlardır.⁴⁰ Karasi Bey döneminde Bergama’nın nüfus yapısı değişmeye başlamıştır bunun nedeni ise doğudan gelen Türkmenlerin bölgede yerleştirilmesi olmuştur. Karesi Bey’in vefatı üzerine ikiye bölünen beyliğin bir parçası Yahşi Han yönetimindeki Bergama olmuştur. Yahşi Han döneminde birçok eser yaptırılmış ve vakıf kurulmuştur. Kurulan vakıfların gelirleri sayesinde eserler yaptırılmıştır.⁴¹ Ancak ilerleyen dönemde yaşanan olayların getirdiği noktada Bergama Osmanlı idaresine geçmiş ve önemini de yitirmiştir. Osmanlı döneminde Hüdavendigar sancağına bağlı bir kaza olduğu görülmektedir.⁴² Osmanlı yönetiminde uç beyliği özelliğinden çıkan Bergama halkı ovaya yerleşmeye başlamış ve gelişme sürecine girmiştir.⁴³ “1864 yılında Bergama kaymakamlık haline getirilmiştir. Önce Balıkesir’e sonra Manisa’ya daha sonra İzmir’e bağlanmıştır. Cumhuriyet döneminden itibaren de İzmir’e bağlı bir ilçe olarak günümüzdeki idari yapısına ulaşmıştır.”⁴⁴

Osmanlı’nın son dönemlerine bakarsak yol mühendisi Alman Carl Humann ki kendisi arkeolojiye meraklı bir kişi olarak Bergama’nın muhteşem tarihini keşfetmiştir. O dönemde zaten seyyahların ve misyonerlerin gezi günlüklerinde Bergama’nın tarihine dair birçok bilgi olduğu biliniyor. Osmanlı idaresi 1877

³⁹ Şahin, a.g.e.,s.31.

⁴⁰ Ramazan Uyar, “Osmanlı Salnameleri’nde Bergama”, **Dicle Üniv., Sosyal Bilimler Ens., Yüksek Lisans Tezi**, Diyarbakır,2011,s.32.

⁴¹ Kemal Ramazan Haykıran, “Bergama’da Türk Hakimiyetinin Başlaması:Karasioğulları Beyliği Döneminde Bergama”, **Uluslararası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt.1., Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., İzmir, 2011, s.s.269-270.

⁴² Uyar, a.g.m, s.32.

⁴³ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.: Bakırçay Üçlemesi**, s.93.

⁴⁴ Efil Günver, “Bergama Kenti’nin Sosyo Ekonomik Özellikleri ve Eğitim Üzerindeki Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniv. , Eğitim Bilimleri Ens., Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, 2007,s.34.

senesinde kazılara izin vermiş ve Alman arkeologların uğraşları sonucu Bergama tarihini anlatan eserler gün yüzüne çıkarılmıştır. Ancak çıkarılan bu eserlerin birçoğu başta Zeus Sunağı olmak üzere Bergama'dan yurt dışına götürülmüştür.⁴⁵

1.3.Cumhuriyet Dönemi Bergama

Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın devamında Türk ordusu Atatürk'ün talimatıyla Ege'ye yönelmiş ve Yunan askerlerini önüne katarak denize doğru ilerlemiştir. Bu sırada kaçan Yunan ordusu askerleri geçtikleri yerlere maalesef ki zarar vermektedirler. O dönemde Bergama'da bulunan Yunan askerleri de Dikili yönünde kaçmış ama kaçarken de Bergama'ya büyük zarar vermişlerdir. Bergama 14 Eylül'de kurtulmuştur. Bu süreçte Bergama'da olan Rumların bir kısmı Yunanistan'a giderken bir kısmı hayatlarına burada devam etmek istemiş ancak akabinde yapılan mübadele ile Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türkler karşılıklı yer değiştirmiş ve böylece Bergama'da Rum nüfusu kalmamıştır.⁴⁶

Cumhuriyet döneminde İzmir'e bağlı bir kaza olan Bergama'nın yedi nahiyesi bulunduğu salnamelerden anlaşılmaktadır. İlçe o tarihlerde 174 köye sahiptir. ⁴⁷ Cumhuriyetle birlikte mahallelerin de yapısı değiştirilerek, bazıları isimlerini aynen korurken bazıları da birleştirilerek yeni isimler almıştır. Ayrıca yeni oluşturulan mahallelerde olmuştur. Böylece Bergama'da 12 mahalle olmuştur. Bunlar; Atmaca Mah., Barbaros Mah., Ertuğrul Mah., Gazipaşa Mah., İnkılap Mah., İslamsaray Mah., Selçuk Mah., Turabey Mah, Zafer Mah., Kurtuluş Mah., Talat Paşa Mah. Ve Ulucami Mah. Olmuştur.⁴⁸1927 yılında 7328 kadın, 6588 erkek nüfusu varken;1935 yılına gelindiğinde 7017 kadın, 7822 erkek nüfusu olduğu görülür.⁴⁹ 1927 yılında nüfus sayımı sonuçlarına baktığımızda kadın nüfusunun fazla olduğu görülmekte. Nedeni tabi ki yeni savaştan çıkmış bu ülkenin tüm şehirlerinden erkek nüfusun savaştan şehit düşmesidir. Yıl 1935 yapılan nüfus sayımında erkek nüfusunun kadınları geçtiği gözlenmiştir.⁵⁰

45Nebil Özgentürk, **Tarihin Işığında Cumhuriyet'in İlk Şenliği Bergama Kermesi**, Sarsılmaz Basım Yayım Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 2018,s.23.

46 Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.**, s.s.252-253.

47 **İzmir Vilayeti**, 1339/1923 İstatistiği, s.31.

48 Tarık Ziya Işıttın, **Bergama Coğrafyası**, Bergama,1939,s. 39.

49 **Bergama Şehri İmar Planı Raporu**, Cemal-İhsan Klışe ve Matbaası, İzmir,1943,s.7.

50Ercan, **a.g.t.**,s.54.

Cumhuriyet'ten sonra mübadele sürecinde Bergama'ya gelen 1505 mülteci, 2549 mübadil olmuştur.⁵¹ Mübadele döneminde gelenlerin yerleştirilmesi üzerine Bergama Rum Mahallesi ve yerli mahallesi olarak ayrılmıştır. İlla ki bu iki grup arasında sıkıntılar yaşanmış fakat tatlıya bağlanmıştır. Bergama Kermesinin ilk yapılmaya başlandığı dönemde Savaştepe Köy Enstitüsü ve Kızılçullu Köy Enstitüsü öğrencileri Dumlupınar Marşı'nı söyleyerek Bergama sokaklarında gezer ve kermes alanına yürürlerdi. Dönemde televizyon gibi bir eğlence aracı olmadığı için gelen sinemalarda bolca zaman geçirilirdi. Radyo dinlenir orada anlatılan piyeslerin devamı beklenirdi. Halk için düzenlenen etkinliklerin yokluk içinde değerlendirildiği dönemler. Halk birbirine destek olmayı, yardımlaşmayı bilir, kim elinde ne varsa onunla hayatını devam ettirmiştir. O dönem tarihi dokusuyla da önde olan Bergama'ya çokça turist gelmiştir.⁵² Hatta bir gün Bergama semalarında bir helikopter dolanmış ve halkın dikkatini çekmiştir. Daha sonra bu helikopterin Akropol' deki Atena mabedi yakınlarında indiği görülmüştür. Bu helikopter ile Akrapol ziyaretine gelenler Amerikalılardır. Daha sonra ki durakları ise Asklepion olmuştur. Bu bizden sonraki nesillerin ulaşımı zor yerlere kolaylıkla ulaşabilecekleri, medeniyetin her geçen gün ilerlediği düşüncesini oluşturmuştu.⁵³

13 Nisan 1934'te Atatürk Bergama'ya gelmiş ve halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Ellerinde bayraklarla yol boyunca Atatürk'ü selamlayan halk tüm caddeleri doldurmuştur. Gazi halkın hizasına geldiğinde aracından inerek Bergamalıların arasına karıştı. Bu arada ayaklarının altına çiçekler atılmaktaydı. Halkevine kadar bu şekilde yürüyerek devam etmiştir.⁵⁴ Tarihi mekânları ziyaret ederek bunların önemini dile getirmiştir.⁵⁵ Atatürk'ün bu ziyareti üzerine yazılan bir metinde kurtardığın vatanın bir parçası olan Bergama'ya gelişinizin, Bergama'nın şehir ve tarihi gelişiminde yeni bir çığır açtığı, yeni kültür hareketlerine sebep olduğunun belirtildiği görülmektedir. Sizi görmek bizde yepyeni bir çalışma azmi uyandırdı. Bu azim ile Bergama çok yakındır ki sizin medeniyet anlayışımızın izinde emin adımlarla yürüyecektir denmiştir.⁵⁶ Atatürk Bergama Gezisine geldiğinde Asklepion'a giderken halkın buralardan su doldurduğunu görünce derhal su şebekesi

⁵¹ T.C. İzmir Vilayeti İstatistik Yıllığı 1933-1934, İzmir, 1934, s.22.

⁵² Eşref Taşkın ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi:02.05.2019)

⁵³ İhsan Dirim, "Helikopterle Antikitele Gezisi", **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı.7, 15 Temmuz 1957,s.1.

⁵⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Nisan 1934.

⁵⁵ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.**, s.256.

⁵⁶ Haluk Ökeren, **Ülkü Yolunda**, Halkevi Yayınlarından, Sayı:3, İtimat Basımevi, İzmir, 1938, s.35.

yapılması için talimat vermiş ve ihtiyaçların devletçe karşılanmasını, kazıların ise Bergama halkınca yapılması konusunda karar vererek bu konuyla ilgili Bergama Müftüsü'nü görevlendirilmiştir. Böylece su şebekesi Bergama'ya kazandırılmış ve ilk sokak çeşmesi de dönemin ortaokulunun köşesinde yerini almıştır. Ayrıca İzmir-Bergama arası yolunda bozuk olduğunu, düzeltilmesi gerektiğini İzmir Valisi Kazım Dirik'e söyleyerek İl Bayındırlık Müdürlüğüne bu konuyla ilgili görev vermesini söylemiştir.⁵⁷ Şehrin ulaşım durumu 1925 yılına kadar arabalarla yapılan ve bir buçuk gün süren yolculuk bu tarihten itibaren otomobille yapılmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra şehirde bulunan otomobil sayısı artmıştır.⁵⁸

Türk Ocağı binasında gerçekleştirilen konferanslar ve gösteriler halkın kültür yolunda ilerlemesine katkı sağlamaktadır. İlk Türk kadın şarkıcı olan Naciye Hanım Türk Ocağı binasında konser vermiştir. Bunun dışında birçok temsiller, sergiler, balolar yapılmış ve halkta büyük bir coşku oluşturmuştur.⁵⁹ O dönem komşu il ve ilçelere gidilerek Halkevinin hazırladığı piyesler sahne alıyordu. Akhisar'da böyle bir etkinlikte Behçet Kemal Bey'in "Çoban" isimli piyesi sahne almıştı. Oynanan oyun Akhisar halkı tarafından büyük bir beğeni ile izlenmiş ayrıca Bergamalı hanımların milli vazifeler uğruna sanat yapmak amacıyla sahne almaları Akhisarlı bayanlara örnek teşkil etmiştir. Piyeste öğretmen hanımlar rol almışlardı. Elbette ki bu durum Halkevine bayan üye kaydında da artışa sebep olacaktır. Bu çalışmalarındaki amaçlardan birinin Türk kızlarının isterlerse her şeyi başarabileceklerini göstermektir.⁶⁰ Bergama Halkevi temsil komitesi, İzmir Şehir Tiyatrosuna 25 kişilik bir grupla katılmış ve Molier'in "Dekbazlık" isimli komedisini sahnelemişlerdi. Ayrıca zeybek oyunları, kalkan oyunları oynanmış ve Bergama türküleri seslendirilmiştir. Akabinde aynı gösteri Karşıyaka Halkevi'nde de sergilenmiş ve Bergama Halkevi topluluğu iki gruptan da ilgi görmüş ve takdir toplamıştır.⁶¹ Bergama Halkevi tarafından düzenlenen Mimar Sinan günü ölümünün yıldönümü dolayısıyla hazırlanmış olup müze müdürü Osman Bey, Mimar Sinan'ın hayatına ve eserlerine dair bilgi veren bir konuşma yapmıştır. 13 Nisan günü ise Atatürk'ün

⁵⁷ Ahmet Gürel, **Gazi'nin İzmir Anıları**, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2013, s.301.

⁵⁸ Filiz Peker, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, s.92.

⁵⁹ Eyüp Eriş, **Atatürk Döneminde Bergama**, Karınca Matbaacılık, İzmir, s.21.

⁶⁰ **Yeni Asır**, 2 Temmuz 1934.

⁶¹ **Ülkü**, Sayı 13, Ocak 1948, s.46.

Bergama'ya gelişinin yıldönümü olması sebebi ile bir tören düzenlenecektir.⁶² Bergama Halkevi idaresinde başlayan 11.kermesin programında; Asklepion tiyatrosunda "Atinalı Timon" temsil edilmiş, kermes balosu gerçekleştirilmiştir. Devam eden gün yağlı güreşler yapılmış, zeybek, kalkan, kılınc oyunları oynanmıştır. Okçuluk, avcılık, cirit ve cop gösterileri yapılmış olup gecesinde "Gülnehal Sultan" piyesi oynanmıştır. Daha sonraki gün ise beden gösterileri yapılmış olup ardından Halkevi'nde halk türküleri söylenmiş ve Bergama filmi izlenmiştir. İzmir Fuar'ında 24 Mayıs Bergama gecesini belirleyen ve Kermes eğlenceleri bu gecede tekrar gösterime girecektir. Böylelikle Bergama Kermesi daha geniş kapsamlı bir etkinlikte kendini gösterme ve tanıtma fırsatını bulmuş olmaktadır.⁶³

Bergama'da bayram eğlencelerinde ilk gün yeni, temiz elbiseler giyilerek büyüklere el öpmeğe gidilirdi. Bayramın diğer günlerinde ise genç kızlar kendi aralarında eğlenceler düzenleyerek, türküler söyler, oyunlar oynarlardı. Delikanlıların da kendi aralarında eğlenceler düzenlediği bayramlarda, çocukların eğlenmesi için atlıkarınca ve dönme dolap kurularak eğlenmek için fırsat oluşturulurdu. Tiyatronun da geldiği bayramlarda halkın eğlenmesi ve bayramını güzel geçirmesi sağlanırdı. Hıdrellez eğlenceleri de tüm yurttaki olduğu gibi Bergama'da da kutlanır akşam her mahallede ateş yakılırdı. Ertesi gün işler bittikten sonra hazırlanan yemekler alınarak Tekke Boğazı veya bağlara gidilerek yemekler yenir, çalınan davul eşliğinde oynanırdı. İsteyen şarkı söylerdi.⁶⁴

Bergama'da 4 ilkokul, 1 ortaokul ve 1 çocuk esirgeme kurumu bulunmaktadır. Halkevi, halkın özel ve sosyal hayatını ilerletme yolunda çalışmalarını sürdürmektedir. Resmi bayramlara halk büyük bir heyecan içinde gönülden katılmaktadır.⁶⁵ O yıllarda kurulan Bergama Gençlik Kulübü 19 Mayıs törenine katılarak spor kulüplerinin önemini halka göstermiştir. Gençlerin dürüst, ahlaklı ve sportmen olmalarını sağlayacak olan böyle kulüplerin sayısı artmalıdır. Kurulan yeni kulübe törende bayrağı teslim edilirken milletin geleceğinin gençlikte olduğu belirtilmiştir. Böylece Bergama'da sağlam kafa sağlam vücutta bulunur kuralı

⁶² Anadolu, 12 Nisan 1935.

⁶³ Ülkü, Sayı 5, Mayıs 1947, s.46.

⁶⁴ Filiz Peker, a.g.e. , s.110.

⁶⁵ Bergama Şehri İmar Planı Raporu, s.15.

uygulanmıştır.⁶⁶ Cumhuriyet döneminde açılan ilkokul daha sonra isim değiştirerek Bergamalı Kadri adını almıştır. İkinci açılan okul ise Gazipaşa İlkokuluydu. Türk Bayrağı ilk kez bu okulda göndere çekilmiştir. Ardından Zübeyde Hanım İlkokulu ve 14 Eylül İlkokulu açılmıştır.⁶⁷ Bergama'da bulunan İkmal Orta Okulu'nun teşkilat yapısı değiştirilerek ortaokul adını almış ve bu durum halk arasında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Öğrenci sayısının üç yüzü bulacağı belirtilmiştir.⁶⁸ Köylerde ise yeni okullar açılmaktadır. Aşağıkırklar'da 1930 yılında ilkokul açılmış ve üç derslikle eğitime başlamıştır. 1932 yılında ise Boğazköy İlkokulu ile Ferizler İlkokulu açılmıştır. 1933 yılına gelindiğinde Ayazköy, Çitköy, İncecikler, Kapukaya, Kaşıkçı, Yerli Tahtacı, Alibeyli, Bölcek, Göçbeyli, Kozluca köylerinde ilkokul açılmış ve eğitim-öğretim faaliyetleri başlamıştır. Bergama'da o dönemde okulların çoğalmasına karşın sadece ilkokul eğitimi olduğu için eğitim görmek isteyenler çocuklarını İzmir ya da İstanbul'a göndermek durumunda kalmaktaydı. Ancak bu durum için de mali durumun iyi olması ilk koşuldu. Başka şehre okul için gönderilen ilk öğrenci İlhan Vorul'dur. Yurt dışına gönderilen ilk öğrenci ise Lise tahsili için İsviçre'ye giden Mustafa Yazıcı olmuştur.⁶⁹ Okullarda görgü kurallarının öğretimine önem verilir, öğrenciler bunları en güzel şekilde öğrenir ve hayatlarına uygularlardı. Ayrıca aile bilgisi adı altında yaşamsal becerileri de geliştirilerek hayata hazırlanmaktaydılar.⁷⁰ Okullar Bergama Kermesi adı altında yapılan şenliklere büyük bir alaka göstermiş ve çalışmalarda görev almışlardır. Büyük bir hevesle katılımın olduğu kermes çalışmalarında Osman Bayatlı katılanları konuşmasında takdir ettiğini belirtmiştir.⁷¹

Bergama'da ilkokullarda eğitim ve öğretim konuları üzerinde incelemede bulunmak üzere tertiplenen Bergama öğretmenler toplantısının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır.⁷² Bakanlığın merkez kararlarının mahalli sorunlara sebep olması, öğretmenlerin bu duruma bir arayış içinde olmasının üzerine o yıllarda Bergama'ya müfettiş olarak atanan Sabri Kolçak'ın önderliğinde 2 Haziran-27 Eylül 1949 tarihleri arasında yapılan hazırlık çalışmalarının ardından 24-25 Eylül 1949 tarihinde

⁶⁶ Zaim Güngör, "Gençlik Kulübü", **Yeni Bergama**, 26 Mayıs 1944.

⁶⁷ Filiz Peker, **a.g.e.**, s.s.98-99.

⁶⁸ **Anadolu**, 1 Eylül 1936.

⁶⁹ Filiz Peker, **a.g.e.**, s.s.100-102.

⁷⁰ Eşref Taşkın ile yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.05.2019)

⁷¹ Osman BAYATLI, "9. Bergama Kermesi Açılış Konuşması" **Bergama Kermesi 1937-1946**, s.s.89-90.

⁷² **Anadolu**, 23 Eylül 1949.

Bergama, Dikili ve Kınık öğretmenleri ile Bakırçay Havzası öğretmenlerinin katılımı ile Bergama Halkevi'nde Bergama I. Pratik Eğitim Kongresi yapılmıştır. Böylece İzmir'de ilk kez ilkokul öğretmenlerince yapılan planlı bir toplantı gerçekleştirilmiş oldu. Öğretmenlerin dışında da davetlilerin de katılımıyla gerçekleştirilen kongrede; Ege Teftiş Bölgesi Başmüfettişi Halil Vedat Fıratlı, Milli Eğitim Müdürü Asım Korkut, İstanbul Üniversitesi Türk Edebiyat Tarihi Profesörü İsmail Hikmet Ertaylan, İstanbul Derleme Müdürü Mansu Tekin katılmışlardı. Kongre sonunda ki değerlendirmeye göre ciddi bir teknik ile uygulamada karşılaşılan meslek problemlerine çözüm yolu aranmaya çalışılmıştır.⁷³ Bergama Pratik Eğitim Kongre'sinde alınan kararlar doğrultusunda Bergama'da eğitim anlamında çeşitli değişikliklerin olmasına sebep olmuştur. Yerel ihtiyaçların göz önünde tutularak mahalli incelemelere önem verilmesi, bilimsel yöntemlerle çevre incelemesi yapılması, çevrede bulunan aydın ve fikir adamlarının deneyimlerinden faydalanılması, çeşitli yollarda ve değişik yöntemlerle ölçme değerlendirme çalışmalarının yapılması, mahalli olarak işbirliği ve kamuoyu oluşturma gibi kararlar alınmıştır. Ulusal düzeydeki etkileri ise yapılan kongrenin bir benzeri Aydın'da da yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı için hazırlanan raporların Bilgi Dergi'sinde yayınlanması üzerine diğer illerde de ilgi uyanmasına sebep olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı eğitim-öğretim çalışmalarının daha verimli olmasını sağlamak amacıyla yapılan bu uygulamanın bütün il ve ilçelerde de uygulanmasına karar verdi.⁷⁴

1923 yılında Türk Ocağı Kütüphanesi'nde 80, Gazi Paşa İlkokul'unda 69 kitap bulunuyordu. 1926 yılında açılan Muallimler Birliği Kütüphane'sinde ise 95 kitap bulunmaktaydı.⁷⁵

Mimar Bay Necmettin Emre tarafından planlanan İlim Evi tarihi yerleri gezmek amacıyla Bergama'ya gelecek ziyaretçileri en güzel şekilde ağırlamak amacıyla kurulmuştur. Bir salonu, kütüphanesi, yemek odası ve mutfağı olan bina bu özellikleriyle büyük bir açığı kapatacaktır.⁷⁶

⁷³ Fuat Uçar, "Eğitim ve Kültür Hareketi Olarak Bergama Pratik Eğitim Kongresi ve Günümüze Etkisi", **Uluslar Arası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt:2, Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., İzmir, 2011, s.s.754-755.

⁷⁴ **A.g.m.**, s.s.758-759.

⁷⁵ Müzeyyen Gazez, **Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bergama 1831-1927**, Bergama Ticaret Odası, İzmir, 2001, s.27.

⁷⁶ **Anadolu**, 20 Mayıs 1937.

Kanunların çıkarıldığı dönemde tüm Türkiye’de olduğu gibi Bergama’da da gündem bu kanunlar olmuştur. Uygulamaya büyük önem verildiğini gördüğümüz Şapka Kanunu halk tarafından kullanılmaya başlanmış. Yine çıkan Soyadı Kanunu ile halkın gündem maddeleri arasında ön sıralarda olduğu evlerde hangi soyadını alsak diye sohbet konusu olduğu görülmektedir.⁷⁷

Bergama’nın 15 köyünde Atatürk, Cumhuriyet ya da şehitler andacı yapılması planlanmıştır. Uygun olan yerlere park yapılması kararlaştırılmıştır. Bergama köycülük bürosu tarafından köy evlerinin temizlenmesi ve kireçlenmesi başlatılmış olup, ihtiyaç duyulan evlerde kiremitle kaplanacaktır. Köy kanununun yıldönümü olan 18 Martta bazı köylerde sergiler açılmıştır.⁷⁸ Köy kanununun köylere getirdiği haklardan bahsedilmiş ve önemine değinilmiştir. . Hüseyin Ayalp’ in idaresinde olan Bergama Halkevi milli oyun ekibi İzmir Palas’ta Amerikan Denizcileri için verilen bir ziyafete katılarak burada milli oyunlarımızı sergilemişlerdir. Büyük beğeni toplayan ekip devamında Amerikan gemilerini gezmiştir.⁷⁹

Bergama’ya bağlı olan Kozak’da yalnız çevresinin bildiği bir yerleşim alanıydı. Cumhuriyetle gelen kazanımlar sayesinde Kozak’da ihmalden kurtarıldı. Kozak’ın tüm doğal güzellikleri artık yavaş yavaş bilinmekte, duyulmaktadır. Bu köyde yaşayanlar hala eski adetlerini ve yaşayışlarını sürdürmektedirler. Eğlenceleri kendilerine özgüdür.⁸⁰

Bergama Kermesi ziyareti için 27 Mayıs 1951 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Celal Bayar Bergama’ya gelmiş ve ziyaretlerde bulunmuştur. Etnografya Müzesini dikkatle gezmiş ve çalışmalarını tebrik etmiştir. Buradan ayrıldıktan sonra inşaatı devam eden bir fabrikaya gitmiş ve incelemelerde bulunmuştur.⁸¹Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan’ nın da Bergama Kermesi için Bergama’ya geleceği 8 Mayıs 1953 tarihli gazetede haber olarak yer almış ve halka duyurulmuştur. Kermes etkinlikleri kapsamında yapılan milli kıyafet balosuna ardından da ertesi gün Asklepion’da yapılacak olan temsili izlemesi planlanmıştır.

⁷⁷ Eşref Taşkın ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi:02.05.2019)

⁷⁸ **Anadolu**,22 Mart 1935.

⁷⁹ **Bugün**, 10 Mart 1950.

⁸⁰ **Anadolu**, 26 Mayıs 1937.

⁸¹ İhsan Dirim, “Sayın Reisi Cumhurbaşkanımız Celal Bayar Bergama’da”, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Haziran 1957,s.8.

Beraberinde İzmir milletvekilleri ile Bergamalı Tokat milletvekili olan Haluk Ökeren olacaktır.⁸²

Bergama halkı çok çalışkan, yeniliklere açıktır. Egenin önemli bir yerinde bulunana Bergama zor dönemlerden çok etkilenmemiştir, bunda en büyük etken halkın çalışkanlığı ve toprağın verimliliğidir. Genel bir terbiye içinde halkı cemiyet hayatına önem verir. Zamanın getirdiği yenilikleri kolaylıkla benimseyebilen bir geçlik yetiştirilmiştir. Halkevi çalışmaları sayesinde bu durumun daha da ilerleyeceği kesindir.⁸³ Halkevi çalışmalarının sadece kendi çevresi için değil ülkenin genel yararına olacak işlerde de merkez olduğunu çıkan haberlerden görebiliriz. Kurban derilerinin toplanıp uçak alımında kullanılmasını sağlamak amacıyla Bergama Halkevinde bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda bir komite oluşturulmuştur. Bergama Tayyare Cemiyeti'nin toplamış bulunduğu dört yüz on üç bin kûsur liranın üzerine kurban bağışlarının da eklenmesi ile Bergama'nın bu konuya verdiği önem ortaya çıkmaktadır.⁸⁴

Cumhuriyet döneminde Bergama olumlu yönde gelişmiştir. Cumhuriyet'in getirilerinden olan modernleşme yolunda emin adımlarla ilerlemiş bunda emeği geçen isimlerden biri de Osman Bayatlı olmuştur.

⁸² **Bugün**, 8 Mayıs 1953.

⁸³ **Yeni Asır**, 30 Ağustos 1934.

⁸⁴ **Anadolu**, 6 Mart 1935.

II. BÖLÜM

OSMAN BAYATLI'NIN HAYATI ve TANINMASI

2.1.Hayati, Eğitimi, Şahsiyeti ve Kişiliği

Doğrudan Bergama konulu ilk araştırma yapan ve yayınlar çıkaran Bergama hayranı Osman Bayatlı' dır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren yapılan çalışmalar sonucu gün yüzüne çıkmış Bergama'nın eski kültürüne ait eserleri, Bergama'nın folklorik değerlerini, geçirdiği önemli olayları köy köy dolaşarak araştırmış ve bunları kitaplaştırmıştır. Osman Bayatlı Bergama tarihine, geleneklerine ve değerlerine sahip çıkması yanında yörede çeşitli etkinliklere de öncülük ederek Bergama'ya çoğu alanda hizmet etmiş bir kişidir.⁸⁵ Bu yüzdendir ki kendisinin Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bergama Kültür hayatına etkisi oldukça önemlidir.

2.1.1.Hayati

Osman Feyzi Bayatlı 01 Temmuz 1892 yılında Manisa Kırkağaç'ta doğmuştur. Babası Zürradan Cemal Efendi'dir. Annesi Fahriye Hanım'dır. 1913 yılında İzmir Öğretmen Okulundan mezun olmuştur. Okul bitince bu okulda tatbikat kısmı başöğretmenliğine başlamıştır. Ardından Çeşme, Urla ve Bergama'da öğretmen olarak görev yapmıştır. 1926 yılında öğretmenlik mesleğinden ayrılarak bilimsel alana yönelmiştir. Bu yıllarda depo muhafızlığı görevine getirilen Osman Bayatlı ile Bergama Müzesinin de temeli atılmış oldu. Bergama'da yapılan arkeolojik kazılarda yabancı arkeologların yanında Hükümet Komiserliği görevini almıştır.⁸⁶ Ayrıca 23 Ekim 1913 yılında Türk Ocağı'na kaydolduğu ocağa ait kişiye özel belgeden anlaşılmaktadır. Daha sonra Bergama'da da bu üyeliğini sürdürmüştür.⁸⁷ Bergama Maadin muhabiri olarak görev yaptığını yine o dönem adına hazırlanmış belgeden anlamaktayız.⁸⁸ Gazetecilik alanında başka bir görevi de Anadolu Gazetesi'nde olduğunu bu gazeteye ait gazete mensuplarına verilen

⁸⁵ Neslihan Sönmez, "Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri", **Bergama Belleten**, Sayı 8, 1998, s.11.

⁸⁶ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.**, s.291.

⁸⁷ Bkz., resimler 12, **Osman Seral Aydemir Arşivi**

⁸⁸ Bkz., resimler 11, **a.g.a.**

kimlikten anlaşılmaktadır.⁸⁹Osman Tekin Bey adına düzenlenmiş belgede Bergama Kazası Anadolu Gazetesi muhabiri olduğu belirtilmiştir.⁹⁰

Aile tarihine bakacak olursak Karaosman Oğullarına mensup bir ailedendir. Osman Bayatlı soyadı kanunu ile Bayattekin soyadını almış ancak daha sonra büyük dedesi Beyati Ahmet Efendi'ye dayanarak soyadını Bayatlı olarak değiştirmiştir.⁹¹

İlk evliliğini öğretmen bir hanımla yapan Osman Bayatlı onunla boşanmasının ardından tekrar evlenmiştir. Bu evliliğini Bergama eşrafından Payende Harputlu ile yapmıştır. İki evliliğinden olmak üzere üç çocuk babasıdır. Karşılıklı birbirlerine anlayışlı davranan bir aile hayatı yaşayan Bayatlı bu sayede de birçok eser vermiştir. Her zaman karısının desteğini almış müdürlük yaptığı dönemlerde yürüttüğü çalışmalarda ve misafir ağırlamada eşi her zaman yardımcısı olmuştur. Ömrünü hayran olduğu bu kentte tamamlamıştır. ⁹²

16 Nisan 1958⁹³ yılında gece yarısı hayata gözlerini yummuştur.⁹⁴

2.1.2. Eğitim Hayatı

İlköğrenimini Kırkağaç İptidaisinde, Ortaokul öğrenimini yine Kırkağaç'ta Mektebi Rüştüye'de yapmış ardından orta ve mesleki öğrenimini İzmir Darü'l Muallimin'inde bitirmiştir.⁹⁵ Kırkağaç İptidaisi diploma tarihi 10 Temmuz 1903'dür. Kırkağaç Ortaokulu diploma tarihi ise 28 Haziran 1907'dir. 14 Mart 1913 yılında İzmir Darülmualimini diplomasını almış ardından yine aynı okuldan 30 Kasım 1916 tarihinde aldığı diploma ile mesleki öğrenimini tamamlamıştır.⁹⁶ Öğretmen olarak ilk görev yaptığı yer Soma Muallim Mektebidir. Ardından İzmir'de farklı okullarda öğretmenlik ve müdürlük görevlerinde bulunmuştur.⁹⁷

⁸⁹ Bkz., resimler 10, **a.g.a.**

⁹⁰ Bkz., resimler 9, **a.g.a.**

⁹¹ Hikmet Gürçay, **Türk Arkeoloji Dergisi 8-1**, s.s.46-47.

⁹² GÜNGÖR BAYATLI AYTEKİN İLE YAPILAN GÖRÜŞME(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

⁹³ Bkz. resim 4, Alt-Üst Soy Bilgisi

⁹⁴ **Demokrat Bakırçay**,1-30 Mayıs 1990.

⁹⁵ Gürçay,**a.g.e.**, s.s.46-47.

⁹⁶ Bkz. resimler 3, Maarif Vekâleti sicil kaydı, **a.g.a.**

⁹⁷ Eyüp Eriş, "Osman Bayatlı ve Bergama Bağlamında Kent Belleği ile Kentlilik Bilinci Oluşum Süreci", **Uluslar Arası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt:2, Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., İzmir, 2011, s.665.

2.1.3.Şahsiyeti ve Kişiliği

Öğretmen Osman Bayatlı, araştıran, inceleyen, büyük bir hevesle merakının ardından giden yapıda bir kişi olarak çıkıyor karşımıza. Tarihe olan merakı zaten aşikâr yaptığı çalışmalardan, yazdığı kitaplardan hatta gezilerinden. Mesela Bergama’da heykelciliğin tarihi sürecini anlamak adına Rodos gezisine gitmiş.⁹⁸1938 yılında mesleki olarak kendini geliştirmek, müzelerde sergilenen eserlerin ne şekilde sunulduğunu incelemek amacıyla bu geziye çıkmıştır.⁹⁹ Çıktığı gezi de aldığı notlara bakarsak gezdiği her müzeyi, ören yerini dikkatli ve titiz bir şekilde incelemiş, tarihi hakkında kapsamlı bilgi edinmiş ve hakkında yazılan eserleri dahi gözden geçirmiş olduğunu görürüz. Ulaşım durumundan, eserlerin sergileniş şekline kadar incelemiş ve yazısının son kısımlarında bütün bilgileri harmanlayarak Bergama ve Bergama’daki eserlerle kıyaslamıştır. Bergama’daki eserlerin daha fazla olduğu bu nedenle Bergama’nın tarihi olarak daha çok materyal sunduğu sonucunu çıkarmış ve buradaki ustalardan restorasyonlar konusunda yardım alınabileceğini düşünmüş olduğunu görüyoruz.¹⁰⁰

Yazılardan yola çıkarak gezilerinin devamının olduğu Ege Bölgesinde bulunan tarihe şahitlik yapmış şehirleri de dolaştığı ve bunlar hakkında da detaylı not aldığı görülür. Çandarlı, Yeni Foça, Kadife Kale, Selçuk şehirlerini gezmiş buralarda coğrafyanın nasıl olduğuna dair betimlemeler yaptıktan sonra ulaşımın nasıl olduğu, tarihin akış sürecinde yaşanan önemli gelişmeleriyle kaleme almış ve daha sonra yayınlamıştır.¹⁰¹

“Osman Bayatlı, bütün Bergama’yı ve köylerini tek-tek tarayıp, kapı-kapı dolaşarak; gizli kalsa, değeri bilinmeyip, çürüyüp gidecek, ecdadımızın en değerli giysi çeşitlerini, kültür mirası olarak göz önüne çıkmasını sağlamakla kalmamış, ayrıca Bergama yakın tarihini didik-didik ederek, öğrendiği bilgileri, onlarca kitapta toplayıp, gelecek kuşaklara armağan olarak bırakmıştır. Kurduğu Müze sayesinde Bergama tarihine ait, değeri büyük yer altı ve yerüstü zenginliği sayılan, sütun başları, heykeller, taş ve metal eşyalar, sikkeler ve Bergama yöresi kıyafetleri(Etnografya), ziyarete gelen yerli-yabancı turistlerin görüşüne açılabilir.”¹⁰²

⁹⁸Özgentürk, a.g.e.,s.39.

⁹⁹ Gürçay, a.g.d., s.s.46-47.

¹⁰⁰ Yavuz Özmakas, **Osman Bayatlı Yazılar Konuşmalar Mektuplar**, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, s.s.33-48.

¹⁰¹ A.g.e.,s.s.58-61.

¹⁰² Refik Güngör, **Bir Zamanlar Bergama**, Çağdaş Matbaa, 2. b.,2011, s.259.

Osman Bayatlı' nın en önemli yönlerinden biri de büyük bir Türk milliyetçisi olmasıdır. Milli kültürü yaşatmaya çalışması, bu uğurda yaptıkları bunun en büyük göstergesi.¹⁰³

Osman Bayatlı tarihe ve kültüre meraklı araştırmayı ve araştırdıklarını halkın öğrenmesine ve gelecek kuşaklara aktarılmasını önemseyen bir kişidir. Araştırmayı, okumayı ve yazmayı amaç haline getirmiş bir kişilik. Bunun için Bergama'ya dair birçok eseri olduğunu görürüz.

Ülkesine büyük önem vermiş ve değerini bilmiş ve geliştirmek adına, katkı sağlamak adına elinden gelen çalışmaları yapmıştır. Sosyal işlerin pek önemsenmediğini düşünmektedir. Ama şunu görüyor ki bu işler önemsenmedikçe memleketin ne değerleri kaybettiği gözler önünde olduğunu, memleket için çalışmak ve çaba sarf etmek gerektiğini düşündüğünü Asım Sağlıkoğlu' na yazdığı mektupta görülmektedir.¹⁰⁴

Osman Bayatlı, sabırlı, hedefe ulaşmak adına yılmadan çalışılması gerektiğini düşünen ve kolay pes etmeyen biridir. Öyle ki müzenin ilk kurulduğu dönemde halkın sergilenen eser ve dönem kıyafetlerinin önemini anlamamış olduklarını sordukları sorulardan çıkarmıştır. Mesela sergilenen kıyafetler toprak altından mı çıktı, saraydan mı geldi gibi değişik sorularla muhatap olmuş. Bunun üzerine müze kültürünün ne kadar önemli olduğunu ayrıca halk eğitiminde nedenli büyük bir paya sahip olabileceğini anlamış ve halkı eğitmenin süreç içerisinde zamanla olacağı bunun da büyük emek istediği fikrini benimsemiştir.¹⁰⁵

Bergama'da gerek müzede gerek eski eserleri toplarken yaptığı çalışmalardan ayrıca Bergama Asklepeion'unda yaptığı çalışmalardan işini ne kadar önemseydiği, çalışmalarını ne kadar düzenli ve sistemli ilerlettiğini görüyoruz. Kendi hayatından fedakârlık yaparak yürüttüğü bu çalışmaların başarıya ulaşmasının kendinde ne büyük bir mutluluk kaynağı olduğu açıkça görülmektedir.¹⁰⁶

¹⁰³ Enver Behnan Şapolyo, "Osman Bayatlı", **Osman Bayatlı 1892-1958, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti**, Yeni Yol Matbaası, İzmir, 1958, s.44.

¹⁰⁴ Özmakas, **a.g.e.**, s.98.

¹⁰⁵ Osman Bayatlı, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, S:3, 15 Mart 1957, s.4.

¹⁰⁶ Gürçay, **a.g.d.**, s.s.46-47.

“Rahmetli Osman Bayatlı mütevazı bir insandı. Bu yazıda onun için sıraladığım payeleri duysaydı, kim bilir ne kadar üzülecekti. O, asil ve âşık gönlünün bütün hazinesini Bergama için harcayacak kadar cömert bir insandı da. Bastırıldığı kitapları, kucak kucak nasıl dağıttığını bilenlerden biri de benim. Bilgisini kıskanmak şöyle dursun, onları yaymak için çırpınan bir insandı. İmamını telkin edişinde bile tevazu, cömertlik vardır. Hâlbuki Bergama Osman Bayatlı için erişilmesi, visali arzu edilmeyen bir sevgiliydi. Vuslatın bir anlık zevkine, firkatın ebedi acısını tercih eden adamdı. O Akrapol’un, Serapis’in, Asklepeion’un, Bergama’nın her taşı onun aşinaları idi.”¹⁰⁷

Gösterişi sevmeyen, olaylara yaklaşımı yapıcı, karakterli bir kişi olduğunu hakkında yazılan yazılardan açıkça görmekteyiz. Yaptığı çalışmalarda bilimsel metotlarla gayret gösterdiği, hakkında yazılan düşün yazılarında göze çarpan özellikleri.¹⁰⁸ Çalışmalarında zamanını etkili şekilde kullanır, bir dakikasını bile ziyan etmeyen bir kişidir. İşine ve görevine çok bağlı, disiplinini sürdüren bir yapıdadır.¹⁰⁹

1957 senesinde İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde Alman bir profesör turistik Bergama hakkında bir konferans verir. Konferansta görsel sunum kısmında Asklepion’daki sütunlar ekrana gelir ve profesör bu sütunların 1500 yıldan beri nasıl yıkılmadığını merak ediyor musunuz diye sorarak sunuma devam eder. Bu sütunlar da yıllara dayanamayarak diğerleri gibi yıkılmıştı ancak Bergama’daki çalışan Müze Müdürümüz Osman Bayatlı’nın çabalarıyla tekrar ayağa kaldırıldı diyerek açıklamıştır.¹¹⁰ Yaptığı çalışmaların takdir edildiği ve geniş bir çevre tarafından bilindiğini anlıyoruz.

Pazartesi günleri kurulan Bergama pazarı için köyden gelenlerin uğradıkları en önemli yerlerden biri Osman Bayatlı’nın küçük ofisi olmuştur. Gerek nezaketi, gerekse gülen gözleriyle herkesin sevgisini kazanan Bayatlı bu sayede birçok kişiyle ahbaplık kurmuştur.¹¹¹ Herkese samimi davranır, değer verir, kalp kırmamaya özellikle dikkat ederdi.¹¹²

Birçok konuda öncülük etmeyi kendine ilke edinmiş, değişime ve yeniliğe açık biri olduğu görülür. Mesela kızını ilk kez Bergama Kermesinde halkoyunları

¹⁰⁷ Hikmet Bozkurt, “Bergama İçin Koca Bir Ömür Harcayan Kahraman”, **Osman Bayatlı 1892-1958**, Yeniyo Matbaası, İzmir, 1958, s.11.

¹⁰⁸ Bergama’yı Sevenler Cemiyeti, **Osman Bayatlı 1892-1958**, Yeniyo Matbaası, İzmir, 1958, s.32.

¹⁰⁹ Eyüp ERİŞ, **Kermeslerle Bergama’nın Yakın Tarihi**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2011, s.368.

¹¹⁰ **Bergama Halk Eğitim Arşivi**

¹¹¹ Soner YALÇIN, “Bir Cumhuriyet Öğretmeni: Osman Bayatlı”, **Sözcü**, 21 Eylül 2014.

¹¹² Süheyl ÜNVER, “Kimi Kaybettik Biliyor muyuz?”, **Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama’yı Sevenler Cemiyeti, Yeniyo Matbaası, İzmir, 1958, s.49.

oyunarak bir ilke imza atmıştır. Ayrıca bu olay Türkiye’de zeybek oynayan ilk kız olarak tarihte yerini almıştır. Tabi halkın da dikkatini çekmiş ve diğer yıllarda katılan öğrenci sayısının artmasına vesile olmuştur. Gazipaşa’da müdür olduğu dönemde izci takımı kurarak ve kurduğu bu izci takımı ile bir sünnet şölenine giderek Bergama’ya ilkleri yaşatmıştır. Tabi bu arada izci takımını modern kıyafetlerle donatmıştır. Yerli düğünlerinin evlerin bahçesinden salona taşınması fikrini ortaya atmış ve bunun gerçekleşmesi adına elinden gelen gayreti göstermiştir. Hatta halkevi olarak bir çiftin düğününü üstlenip salonda yapmışlar. O dönem için halkı alıştırmak için epey çaba göstermiştir.¹¹³ Erkek okulunda görev yaptığı dönemde karma eğitimi özendirme amacıyla kızını bu okula kayıt ettirmiştir.¹¹⁴

“Osman Bayatlı, bu uygarlık tarlasında bir tohum gibi ısındı, çatladı. Bir mübarek ağaç oldu. Osman Bayatlı, binlerce yıllık bir serüven sonucu tarihin derinliklerinde kaybolmuş, antik Bergama’yı kolundan tutup ayağa kaldıran bir dev karıncadır. Geçmiş Bergama’nın yaralarını saran, temizleyen tozunu toprağını silip, tüm güzelliğini gözler önüne seren bir devdir. Ömrü boyunca Bergama’yı konuştu, Bergama’yı yazdı.”¹¹⁵

Ayrıca içinde yer aldığı işlerden yardım etmeyi ve böyle etkinliklerde yer almayı sevdiğini görebiliriz. Bakırçay Bölgesinin Bergama Hastanesine Yardım Derneği’nin kurucu üyeleri arasında bulunmaktadır. Amacı Bergama’da bulunan hastaneyi iyileştirme ve yenileştirme çalışmaları, bölgede yaşayanların sağlığını koruma ve hastaları tedavi konusunda ihtiyacı karşılamak olan bu dernekte yer almıştır.¹¹⁶ 21 Ocak 1951’de göçmen ve mültecilere Türkiye Yardım Birliği Bergama Şubesi kurulmuş. 40 kişilik ilçe genel merkez kurulunun içinden seçilen 5 kişilik idare kurulunda başkanlığa seçilmiş ve bu görevi de layığıyla sürdürmüştür.¹¹⁷

Bergama’da uygarlık birikimlerini içselleştirmiş ve yurt sevgisi ile harmanlayarak, özveri ve üretkenlik dolu bir kültür yolculuğuna çıkmıştır. İlhan

¹¹³ Güngör Bayatlı Aytekin ile yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

¹¹⁴ Neslihan Akın, “Osman Bayatlı”, **Liseler Arası Yerel Tarih Araştırması**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, Bergama, 2007, s.95.

¹¹⁵ Eyüp Eriş, **Ker. Berg.’nın Yak. Tar.**, s.368.

¹¹⁶ **Bugün**, Sayı 197, 13 Nisan 1951.

¹¹⁷ **Bugün**, Sayı 176, 26 Ocak 1951.

Selçuk'un "Anadolu Aydınları" olarak tanımladığı özelliklerin tümünü yaşamıyla özdeşleştirmiştir. ¹¹⁸

2. 2.Osman Bayatlı' nın Bergama'ya Katkıları

2.2.1. Öğretmenlik Dönemi

1913 yılında mezun olduğunda ilk görev yeri Soma Muallim Mektebiydi. Daha sonra 14 Kasım 1916 yılında İzmir Erkek Muallim Mektebine görevlendirilmiştir. 25 Şubat 1921 yılında ise İzmir'de Sahiliye Mektebine başöğretmen olarak atanmıştır. 15 Kasım 1921 tarihinde İzmir Mecidiye Mektebine başöğretmen olarak atanmıştır. 1 Ekim 1922 tarihinden itibaren iki ay süreyle İzmir İstiklal Mektebi başöğretmenliği görevini yürütmüştür. 26 Aralık 1922 tarihinde İzmir Dumlupınar Mektebinde beş ay süreyle başöğretmen olarak çalışmıştır. Daha sonra 10 Mayıs 1923 tarihinden itibaren üç ay süre ile Urla Numune Mektebinde müdür olarak görev yapmıştır. Ardından 1 Eylül 1923 yılında Bergama'daki Gazi Paşa Numune Mektebi'nde müdür ve başöğretmen olarak çalışmaya başlamış, bu görevi de 31 Mart 1925 yılına kadar sürdürmüştür. ¹¹⁹

Hiçbir zaman sadece derslere ağırlık veren bir öğretmen olmamış. Sosyal etkinliklere de önem vermiş ve bu çerçevede öğrencilerinden bir izci takımı kurmuş. Trampet takımı oluşturmuş. O dönem yeni yeni başlayan karma eğitimi özendirme adına ilk olarak kızını okula getirerek bu yolda da önemli bir adım atmıştır. ¹²⁰

Bergama'yı çok seven Osman Bayatlı' nın bir süre sonra Çeşme'ye tayini çıkmış ancak Bergama'dan ayrılmak istemediği için öğretmenlikten istifa ederek Bergama Akrapolu' nde ki antik eserler deposunda muhafız memuru olarak göreve başlamıştır. ¹²¹

¹¹⁸ Oktay Ekinci, "Uygurlukların İzinde", **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1994.

¹¹⁹ Bkz. resimler 5, Vazife Dilekçesi, **a.g.a.**

¹²⁰ Soner YALÇIN, **a.g.m.**

¹²¹ Saadet Erciyas, "Bergama Belleğini Ona Borçlu", Estetik Reklam Tanıtım Hizmetleri Tic. San. Ltd.Şti.,<http://www.kentyasam.com/bergama-belleğini-ona-borclu-yhbrdty-3774.html>,(Erişim:29.04.2019)

İlkokul öğretmeni olduğu dönemde kendisiyle tanışmış olan Hikmet Bozkurt o dönem de çok yumuşak huylu, şefkatli bir öğretmen olduğunu hayatının geri kalan döneminde de bu huylarını sürdürdüğünden bahsetmiştir.¹²²

M. Celal Avdan mezun olduğu okulu ziyarete gittiğinde Gazipaşa Numune Mektebi Müdürlüğü görevinde bulunan Osman Bayatlı ile tanışmıştır. Ona sınıfları gezdirir, güzel bir şekilde ağırladıktan sonra kurduğu izci teşkilatını tanıtarak onlar hakkında sohbet etme fırsatı doğmuştu. Sohbet sırasında Milli Mücadele konusu geçince Soma'daki o muharebede olan askerlerin kendi yetiştirdiği ilk izci grubu öğrencileri olduğundan bahsetmiştir. O öğrencilerinin resimlerini büyük bir hevesle anlatınca misafirinde bir öğretmenlik sevdasının oluşmasında etkisi olmuştur. Bu olay üzerine Avdan derhal İzmir'de öğretmenlik sınavına başvuru yaparak Bayatlı'nın müdürlük yaptığı okulda öğretmen olarak göreve başlamıştır.¹²³ Avdan'ın bu anısından anladığımıza göre kendi büyük bir titizlikle ve hevesle öğretmenlik yapmış ardından da gençlerde öğretmenlik aşkı uyandırmayı başarmış bir eğitimcidir.

2.2.2. Bergama'yı Sevenler Turizm Cemiyeti

1944 yılında kurulan bu cemiyette kurucu 9 üyeden biri olarak yer almıştır. Kurucu üye bilgilerinde "Bergama'nın İnkılâp mahallesinden 34 numaralı evde Bergama müze müdürü 1308 doğumlu Türk tabasından Osman Bayatlı" diye geçmektedir. Cemiyetin genel çıkarılara uygun olduğu ve bu yönde çalışan dernekler arasında sayılması İçişleri Bakanlığının ve Danıştay Genel Kurulunun kararları ile 3512 sayılı kanunun 37. maddesine göre 10 Haziran 1950 yılında Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.¹²⁴ Cemiyetin kuruluş amaçları; tarihi ve turistik değeri olan Bergama'yı güzelleştirmek ve tanıtmak, turistlerin gelmesini kolaylaştırmak ve bu işler için yayınlar çıkarmak üzere kurulmuştur. Ayrıca kermes şenliklerini de üstlenmiştir.¹²⁵ Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar Bergama ziyaretinde Bergama'yı Sevenler Cemiyeti'nin üstüne aldığı kermes vazifesini layıkıyla

¹²² Bozkurt, a.g.m., s.10.

¹²³ M. Celal Avdan, "Osman Bayatlı, Eserleriyle Bergama'nın Bir Abidesidir", **Osman Bayatlı 1892-1958**, Yeni Yol Matbaası, İzmir, 1958, s.7.

¹²⁴ BCA ,30-18-1-2/123-51-8, 10 Haziran 1950.

¹²⁵ **Bergama'yı Sevenler Turizm Cemiyeti Nizamnamesi**

yapmasını istediğini belirtmiş ve Osman Bayatlı' ya ben de bu cemiyetin bir üyesiyim diyerek destek olacağını ifade etmiştir.¹²⁶

Cemiyetin amaçlarına uygun olarak yaptığı çalışmalardan; kermes için broşür bastırılmış, Bergama Müzesi Müdürlüğü tarafından Bergama planı hazırlanarak Türkçe, Fransızca ve İngilizce olarak farklı renklerde hazırlanarak dört bin tane bastırılmıştır. Böylece gelen turistlerin bilgilendirilmeleri sağlandığı gibi cemiyete de mali gelir elde edilmiştir. Ayrıca Bergama' yı tanıtıcı şekilde hazırlanan Bergama ve Kermes filmi çekilmiştir. Bunun dışında Milli Eğitim Bakanlığınca görevlendirilen bir grup tarafından Bergama'nın tarihi eserleri eğitim amaçlı filme çekilmiş olup bu film gerek ülkemizde gerekse yurt dışında ki okullarda öğrencilere izlettirilecektir. Bu filmler çekilirken cemiyet adına gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Ayrıca Osman Bayatlı tarafından hazırlanan Bergama Rehberi farklı dillerde bastırılması amacıyla Ege Turizm Cemiyet'ine gönderilmiştir.¹²⁷

Bu derneğe üye olmak isteyenleri sınava tabi tutarak almaktadır. Bakalım Bergama'yı gerçekten seviyorlar mı, yeteri kadar tanıyorlar mı diye ölçmek için. Türkülerine, danslarına gönül verip öğrenmişler mi, bilmeyenlere öğretiliyor tabii ki.¹²⁸

Osman Bayatlı' nın çalışma alanları ile derneğin amacının örtüştüğü ve bu yolda yapılan çalışmalarda katkısının büyük olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.3. Müze Müdürlüğü Dönemi

1877 yılında Osmanlı Devleti'nin Alman kazı ekibine verdiği izinle Bergama eserlerini gün ışığına çıkarma yolunda çalışmalar başlamıştır. Ancak o dönemde Osmanlı Devleti'nin arkeolojik çalışmalara yeterli ilgiyi göstermemesinden ve imkânların yetersizliğinden dolayı çıkarılan eserlerin büyük çoğunluğu yurt dışına kaçırılmıştır.¹²⁹ Osman Bayatlı müzenin kuruluşunda büyük gayretler göstermiş, şehrin yer altı ve yer üstü zenginliklerinin ortaya çıkması için ve sonra sergilenmesi

¹²⁶ İhsan Dirim, **a.g.m.**

¹²⁷ "Bergama'yı Sevenler Cemiyeti 1950-1951 Yılı Raporu", **Bugün**, 12 Ekim 1951.

¹²⁸ Müşerref Hekimoğlu, "Hoşgörüyü Bir Çağrı", **Cumhuriyet**, 26 Ağustos 1994.

¹²⁹ Özgentürk, **a.g.e.**, s.23.

için olağanüstü çaba harcamıştır.¹³⁰Bergama'dan çıkan eserlerle oluşturulan müze tesis edilirken depoda bulunan eserler kullanılmış Bergama harabelerine dokunulmayarak açık müze olarak kalması sağlanmıştır.¹³¹

Arkeolojik eserler 1924 yılında şehir merkezinde bulunan ve daha sonra Halkevi olarak kullanılan binada sergilenmiş böylece müzecilik fikri yolunda ilk adım atılmıştır. Osman Bayatlı müze müdürlüğüne 1928 yılında başlamış. Daha sonra yapılan kazılar sonucu elde edilen eserlerin bu binaya sığmaması üzerine yeni bir müze binası ihtiyacı ortaya çıkmış ve 1933 yılında yeni binanın temeli atılmıştır.¹³² Cumhuriyet döneminde müze kullanımına açmak amacıyla yapılan ilk binalardan biri olma özelliği taşımaktadır.¹³³ Bergama Müzesi 1936 yılında Atatürk'ün önerisi üzerine Osman Bayatlı'nın çabaları ile kurulmuştur. M.Ö. 3000 yıllarından yakın tarihimize kadar geniş bir eser yelpazesi olan müzede seramik ve bronz eşyalar, krallık dönemi eserleri bulunmaktadır.¹³⁴İlerleyen senelerde depo, laboratuvar, fotoğrafane, arşiv olmak üzere çeşitli bölümler eklenmiştir.¹³⁵ Ayrıca müzenin bahçesinde lahitler, sütun başlıkları, yazıtlar, steller, kabartma ve heykeller yer almaktadır.¹³⁶

Katıldığı bir gezide Akropole yapılacak yol ile ilgili bu yolu yapmak buranın tarihi atmosferini bozabilir, buraya yalnız bu tarihi dokudan anlayanlar gelsin diyerek Akropol'ün orijinalliğinin korunması gerektiğini düşündüğünü belirtmiştir.¹³⁷

Cumhuriyet'in yeni bir eseri olarak kurulan Bergama Müzesi ve Akrapol yolu büyük bir törenle açılmıştır. Müze bayraklarla süslenmiştir. Osman Bayatlı'nın yaptığı konuşmada müzenin ne amaçla kurulduğunu, önemini ve tarihi değerini anlatmıştır. Vali ise kıymeti bilinmeyerek harcanmış olan eserlerin Cumhuriyet yönetimince kurtarıldığını ve değer kazandırıldığını belirterek açılışı yapmıştır. Müze hatıra defterine başarılar dilediğini yazmıştır. Ardından Akrapol yolu açılışı yapılmış

¹³⁰ Güngör, a.g.e., s.259.

¹³¹ **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1936.

¹³² Zafer Atar-Asuman Karabulut, "Bergama'nın Arkeolojik Önemi ve Almanların Bu Sahadaki Arkeolojik Çalışmaları", **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:16, Sayı 1, 2018,s.146.

¹³³ Ahmet Uhri-Ezgi Emre-Yoanna Hacısamoyiloğlu, **İzmir Müzeleri**, Dinç Ofset Matbaa, İzmir, 2018.,s.99.

¹³⁴ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.: Bakırçay Üçlemesi**, s.174.

¹³⁵ **Cumhuriyet**,21 Mayıs 1999.

¹³⁶ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg. Tar.**, s.315.

¹³⁷ **Cumhuriyet**, 9 Kasım 1950.

ve şehre geri döndüklerinde büyük bir coşku içinde karşılanmışlardır. Akşamında ise 300 kişilik bir ziyafet verilmiştir.¹³⁸

Osman Bayatlı yapılan kazıları büyük bir dikkatle izleyerek Bergama tarihinin gün yüzüne çıkarılışında ve sergilenmesinde büyük emek harcamıştır. Daha sonra da bu bilgiler ışığında kitaplar yazmıştır.¹³⁹ “Bergama Tarihine Bakış” adlı makalesinde Bergama’yı ilk çağlardan itibaren her detayıyla çok başarılı bir şekilde ele aldığı ve günümüze kadar değerlendirdiğini görebiliriz. Tabi ki bu Bergama tarihi konusunda ne kadar donanımlı olduğunun ispatlarından biridir.¹⁴⁰ Bilgi ve donanımını bu konuda daha fazla arttırmak adına 1938 yılında Yunanistan ve Rodos müzelerini inceleme amaçlı görevlendirilmiştir.¹⁴¹ Türk-Alman ortak kazı çalışmalarında çıkarılan eserler kazıda görevli Mimar Harald Hanson’ ında desteği olmuştur. Ekibindeki genç meslektaşları müzenin kuruluşu sırasında desteklerini esirgememişlerdir. Kazı çalışmalarında görevli Wiegand’ ın ölümünden sonra Almanların bağlı buldukları kurum değişmiş ardından da 1938 yılında 2. Dünya Savaşı’ndan dolayı Pergamon kazılarına ara verilmiştir. Bundan sonra Türk kazı ekibi araştırmalara devam ederek Osman Bayatlı’ nın öncülüğünde Asklepion ve Kızıl Avlu’da önemli restorasyon çalışmaları yapılmıştır.¹⁴² Asklepion’ da ki sütunlar dikilirken raylar döşenerek sütunlar raylarda taşınmıştır. İşçiler büyük bir titizlikle işlerini yürütürler, Osman Bayatlı’da çalışmaları yakından takip etmektedir. O dönem meydana gelen depremde ilk sorduğu soru “Sütunlara ne oldu?” olmuştur.¹⁴³ Kızıl Avlu’nun Mısır tanrılarına adanmış bir mekân olduğu fikri yapılan kazılarda Mısır kökenli figürlerin bulunduğu eserlerin çıkması üzerine kabul görmüştür. Ana yapıda ki restorasyon etkinliklerinde duvarlarda oluşan boşluklar orijinaline uygun şekilde hazırlanmış tuğlalarla kapatılmış. Tabi ki tüm bu çalışmaların başında yine Bergama için titizlikle çalışan Osman Bayatlı’yı görmektediriz.¹⁴⁴ Asklepion’da ise Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün desteğiyle Bayatlı ekibi ile onarımı gerçekleştirmişlerdir. Yine Asklepion’da yirmiye

¹³⁸ **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1936.

¹³⁹ Gökova, **a.g.e.**,s.127.

¹⁴⁰ Osman Bayatlı, “Bergama Tarihine Bir Bakış”, **Bergama Kermesi 1937**, Nefaset Basımevi, İzmir, s.s.41-46.

¹⁴¹ **BCA**, 38-18-1-2/84-75-12, 19 Ağustos 1938.

¹⁴² Wolfgang Radt, “20. Yüzyıldaki Pergamon Kazıları”, **Anadolu’da Helenistik bir Başkent**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014,s.42.

¹⁴³ Güngör Bayatlı Aytekin ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

¹⁴⁴ Martin Bachmann, “Ortaya Çıkmak ve Korumak: Pergamon’ da 130 Yıllık Restorasyon Tarihçesi”, **Anadolu’da Helenistik bir Başkent**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014,s.92.

yakın sütunun ayağa kaldırılması ve oradaki küçük tiyatronun gün yüzüne çıkmasını sağlamışlardı.¹⁴⁵ Atatürk'ün hediye ettiği fotoğraf makinesi ile Bergama'nın tarihi alanlarını fotoğraflayıp belgelemiştir.¹⁴⁶ O dönem yapılan bu çalışmaları Almanlar takdir ettiklerini göstermek amacıyla Alman Arkeoloji Üniversitesi Osman Bayatlı'ya fahri doktorluk unvanı vermiştir.¹⁴⁷ 1978 yılında Bergama kazılarının yüzüncü yılı olması sebebiyle düzenlenen törende Dr. Wolfgang Radt kazılarda geçen süre içinde en çok yardım gördükleri iki kişiden birinin Osman Bayatlı olduğunu bildirmiştir.¹⁴⁸

Yanında staj gören asistanları vardır. Müze müdürlüğü yaptığı dönemde Arkeoloji bölümünü bitiren gençler onun yanında staj görmek amacıyla Bergama'ya gelmişlerdir.¹⁴⁹

Bergama müzesi Türkiye'deki müzeler arasında ilk kazı yeri müzesi olma özelliği taşımaktadır. Müze açılırken muhtemelen amaçlanan bu yönüyle düşünülürse eserlerin yerinde sergilenmesi edilmediği görülür.¹⁵⁰

Osman Bayatlı, Asklepion'un tanıtılmasında öncülük etmiş ve arkeolojik çalışmalarla bu konuya destek vermiştir. Bergama Müzesinin modern bir hal almasında ki emeği çok büyüktür. Müzede bulunan Etnografya Bölümü onun köylerden topladığı eski dönem giysilerinin bir araya getirmesiyle oluşturduğu kısımdır.¹⁵¹ Bu bölümde Bergama yöresine ait geleneksel hayatı ve kültürel değerleri yansıtan eserler yer almaktadır. Yörük, Türkmen ve Çepni halklarının kendilerine özgü giyimleri, gelin kıyafeti ve günlük kullanılan kıyafetler bulunmaktadır. Ayrıca Bergama yöresine has kilim, halı ve heybe örnekleri de sergilenmektedir. Kurtuluş Savaşı sırasında Tuzcu Efe'nin kullandığı kıyafetlerde müzede yerini almıştır. Bunların dışında yörede yapılan el işlemleri örnekleri ve takılar da bulunmaktadır.¹⁵²

¹⁴⁵ Nedim Atilla-Nezih Öztüre, **Sağlık Yurdu Batı Anadolu**, Stil Matbaası, İzmir, 2006, s.37.

¹⁴⁶ Saadet Erciyas, "Bergama Belleğini Ona Borçlu", Estetik Reklam Tanıtım Hizmetleri Tic. San. Ltd.Şti., <http://www.kentyasam.com/bergama-belleгинi-ona-borclu-yhbrdty-3774.html>, (Erişim:29.04.2019)

¹⁴⁷ Akın, **a.g.m.**, s.95.

¹⁴⁸ Eyüp Eriş, **Kermeslerle Bergama'nın Yakın Tarihi**, s.368.

¹⁴⁹ Özgentürk, **a.g.e.**, s.45.

¹⁵⁰ Reyhan Körpe, "Çağdaş Müze Mimarisine ve Bergama Müzesine Bakış", **Bergama Belleten**, sayı2, Reform Matbaası, 1992, s.51.

¹⁵¹ Eyüp Eriş, **Berg. Uyg.Tar.**, s.291.

¹⁵² Güzfer Dilemre, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir İl Özel İdaresi, İzmir, 2009, s.231.

Bayatlı ve sonrasında müzede görev yapanların çabalarıyla oluşturulmuş bulunan halı ve kilim koleksiyonu içerisinde Kozak çevresinde yapılan kilim dokumaları örnekleri de bulunmaktadır. Ayrıca yine Osman Bayatlı'nın kaleme aldığı bir eserde “...Eskiden Kozak köylerinin hemen her evinde tezgâh vardı, kızlar küçük yaştan itibaren halı usturası kullanmasını öğrenirlerdi” bilgisinin geçmesi bölge hakkında fikir verici olmuş ve yazılara kaynaklık etmiştir.¹⁵³

Müze bünyesinde kurulan kütüphanenin geliştirilmesi adına elinden geleni yapmış gelen kitapları envanter listesine kaydedip yazışmaları yapmıştır. 7 Eylül 1957 tarihli belgede “Kuvay-i Milliye Tarihi ”adlı kitabın 712 envanter numarası ile kaydının yapıldığı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğüne yapılan bir yazışma ile bildirilmiştir.¹⁵⁴

Müze müdürlüğü yaptığı dönemde bakanlık ile kurul oluşturarak bakanlık ile yazışmalar gerçekleştirmiş ve Bergama'da bulunan eserlerin restore edilmesinde hangi yolun izlenmesi gerektiğini belirten kararları almışlardır. Bergama'da bulunan eserleri iki başlık altında ele almıştır. İlki Türk anıtları, ikincisi ise İslami olmayan eserlerdir. Türk anıtlarının kamulaştırılması, İslami olmayan eserlerin ise kendi ilim adamlarımızca yapılmasının gerekliliği konularına değinilmiştir. Bu şekilde restorasyon çalışmaları kendi milletimizin varlığıyla yapılırsa hayranlık uyandırılarak dikkat çekeceği belirtilmiştir. Yapılması gerekli görülen çalışmalar ve maliyetleri kalem kalem ele alınmıştır. O dönem Asklepion tiyatrosunda temsiller yapılması planlandığından burasının restorasyonun nasıl ve hangi malzemeler kullanılmalı şeklinde detaylıca bir bilgi aktarımı sağlanmıştır. Ayrıca Bergama yöresindeki kazıların devam etmesinin gerekliliğine değinilmiştir.¹⁵⁵ Osman Bayatlı düzenlenen bu belgede Bergama Müzesi Müdürü olarak karşımıza çıkmakta ve şüphe yok ki grupta yöreyi çok iyi tanıyan kişi olması sebebiyle konuya oldukça hâkimdir.

Bergama'ya gelen gerek yerli gerekse yabancı turistleri gezdirmeyi ve onlara Bergama'yı her yönüyle tanıtmayı görev bilmiştir. Bergama'nın gerek tarih öncesi dönemlerini gerekse milli folklorunu misafirlerine aktarmaktan büyük keyif alırdı.

¹⁵³ Fahrettin-Naciye Kayıpınmaz, “Bergama Halıları”, **Bergama Belleten**, Sayı 10, 2001,s.129.

¹⁵⁴ **Bergama Müzesi Arşivi**, 613,36-199, 7.10.1957.

¹⁵⁵ Bakanlıklar arası Turizm Komisyonu Raporu, **Bergama Temsilleri ve Turizm İşleri, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından:9**, 1945, s.s.71-75.

¹⁵⁶ Yabancı dil olarak Fransızca bilmekteydi. Ancak diğer diller için tercüman aracılığı ile iletişim kurmaktaydı.¹⁵⁷ Atatürk'ün 13 Nisan 1934 tarihli Bergama gezisinde rehberi tabii ki Osman Bayatlı olmuştur.¹⁵⁸ Atatürk Asklepion'nu gezerken bir ara dinlenmek için oturmuş ve oturduğu alan tiyatronun şeref locası olması üzerine Osman Bayatlı kendisine oturduğunuz yer Eskülap'ın yeriydi diye belirtmesi üzerine kendisini gururlandıracak olanın Yunan mitosu değil, atalarımızın izi olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹ Prof. Orhan Burian'ın çıktığı gezilerden birinde yolu Bergama'ya düşmüştür. Mehmet Başaran'la çıktığı bu gezide Osman Bayatlı tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmışlardır.¹⁶⁰ 10 Ağustos 1938 tarihinde Bergama'ya gelen Amerikan gezi kafilesi yapılan geziler neticesinde hayranlıklarını gizlememişlerdir. Aralarında Oberland profesörlerinin de bulunduğu grup müze müdürlüğüne kendilerine gösterilen yakın ilgiden çok memnun kaldıklarını belirtmişlerdir. Bergama' da yine hareketli bir gün yaşanmıştır.¹⁶¹ İsmet İnönü'nün Bergama gezisi sırasında kendisine eşlik etmiştir.¹⁶²

Müze Müdürü Osman Bayattekın, İstanbul'dan gelen şehir tiyatrosu ekibine tiyatro merdivenlerinden inerken anlatır:

“Bu gördüğünüz tiyatro 15.000 kişiyi içine alıyordu. Eski zamanın tiyatrolara verdiği kudret ve azamet o kadar büyüktü ki... Yalnız Bergamada 50.000 kişilik büyük bir anfiteatr, bunun biraz berisinde 25.000 kişilik bir tiyatro, sıhhat yurdunda 3000 kişilik bir diğeri, jimnasta beşincisi. Velhasıl tahminen 100.000 seyircisi olan sahneler öbek öbek yer almış, bunları her gün doldurup boşaltan halk, neş'e ve sürur içinde bedii ihtiyaçlarını gidermeği bilmişlerdi. Şu yukarıda kalmış arkadaşlara yavaş bir sesle bir şey söyleyelim... Ne güzel işitecekler. Akustik kaidelerine göre aksiseda kudretlerinin toplandığı bu yerin bir sahne mahalli olabileceğini takdir eden eski adamlar, akropolde tiyatrolarını burada kurmuşlar.”¹⁶³

Bergama'da kültür ve ilim alanında öncü çalışmalarından dolayı 1957 yılında Türkiye Müzeleri Milli Komitesine aza olarak seçilmiş ve bu alanda da oldukça etkili olmuştur.¹⁶⁴

¹⁵⁶ Mehmet Emin Elmacı-Melih Tınal, **Çağdaşlaşma Sürecinde Bergama Halkevi**, Bassaray Matbaası, İzmir, 2013, s.75.

¹⁵⁷ Güngör Bayatlı Aytekin ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

¹⁵⁸ Soner Yalçın, **a.g.m.**

¹⁵⁹ Ali İhsan Güngül'ün derlemeleri, **BERKSAV Arşivi**

¹⁶⁰ Zeki Arıkan, “Yürekli Bir Aydınlanmacı: Burian”, **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 2006.

¹⁶¹ **Bergama**, Sayı 88, 17 Ağustos 1938.

¹⁶² İsmet İnönü ile Osman Bayatlı için bkz. resim15.

¹⁶³ Lütfullah Denizer, “Bergama Kermesi Nasıl Doğdu”, **Bergama Kermesi 1937**, Nefaset Basımevi, İzmir, s.s.11-12.

¹⁶⁴ Gürçay, **a.g.m.**, s.s.46-47.

01.08.1957 yılından yaş dolayısı ile emekli olmuştur. Ancak hizmetlerinden dolayı ölüm tarihi olan 15.04.1958 yılına kadar Maarif Vekâleti tarafından müze müdürlüğüne devam etmesi sağlanmıştır.¹⁶⁵

2.2.4. Halkevi Müdürlüğü

Halkevleri, cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin, değişimlerin halka ulaşmasını sağlayan önemli bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkevleri ve şubeleri sayesinde Atatürk'ün benimsediği ülkeyi çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarma düşüncesinin halka yayılma, halkı bilimin ve uygarlığın izinden götürme girişimi başlamıştır. Halkevleri yürüttüğü farklı koldaki çalışmalarla ulusal değerlerimizi korumuş ve geleceğe aktarma yönünde ilerlemiştir. Tarih, edebiyat, güzel sanatlar, folklor alanlarında çalışmalara şehirden köylere kadar her bir mekânda yer verilmiştir.¹⁶⁶ Böylece farklı çalışma kollarında faaliyet gösteren halkevleri vatandaş bir amaç altında birleştirmiştir ve aynı seviyeye çıkarmayı hedeflemiştir.¹⁶⁷ Osman Bayatlı yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başlattığı kültür ve aydınlanma seferberliğine Bergama Halkevi'nde görev alarak katılmıştır. Halkevlerinin kapanmasından sonra da yapılan etkinliklerden gençleri mahrum bırakmamak adına kendi evinin bahçesinde çalışmalar yapmıştır.¹⁶⁸

Kazım Dirik'in İzmir'e vali olarak atanmasının akabinde ilk çalışmalarından biride ilçeleri ziyaret etmek olmuş ve bu çerçevede 3.4.1928 tarihinde Bergama'yı ziyaret etmiştir. O gün Türk Ocağı binasında ağırlanmış ve yapılan çalışmalara göre bu binanın yetersiz olduğunu düşünmüş ve bunu ifade ettiğinde halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Ve aynı yıl içinde binanın yapımına başlanmış ve temel atma töreni Kazım Dirik tarafından gerçekleştirilmiştir. Temel atma töreni sırasında Paşaya bina için ayrılan paranın yetersiz olduğunun söylenmesi üzerine , *“Çok para ile herkes iş yapar, işi yoktan var etmelidir, siz hiç düşünmeyin, hemen işe başlayalım, sizler yalnız işe hız verin, damlaya damlaya göl olur, çok büyük bir*

¹⁶⁵ Eyüp Eriş, “Osman Bayatlı ve Bergama Bağlamında Kent Belleği ile Kentlilik Bilinci Oluşum Süreci”, **Uluslar Arası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan**, Cilt:2, Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti.,2011,İzmir, s.667.

¹⁶⁶ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi” **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 23. , Ankara, 1999, s.261.

¹⁶⁷ Murtaza Gürkaynak, “Halkevlerinin Ülküsü”, **Fikirler**, Sayı 213, 1 Mart 1941, s.1.

¹⁶⁸ Ekinci, **a.g.m.**, s.13.

İstiklal Mücadelesini vermiş bu ulusun insanları, gerekirse buraya tez günde saraylar kurar.” diyerek temel atma törenini gerçekleştirmiştir.¹⁶⁹

1934 yılında Ege gezisine çıkan Atatürk’e İzmir’e geldiği zaman açılış yapması önerilmiş ve bu teklif Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine 13.4.1934 tarihinde Atatürk tarafından Halkevinin açılışı yapılmıştır.¹⁷⁰

18 Mart 1938 tarihli Bergama gazetesinde Halkevi başkanlığına seçilmesi sebebiyle Osman Bayatlı tebrik edilmekte ve çalışmalarında başarılar dilenmektedir.¹⁷¹Bu görevde Mayıs 1939 yılına kadar kalmıştır. Daha sonra Ekim 1943 yılında yeniden Halkevi başkanlığına seçildiğini gazetede çıkan tebrik yazısından anlamaktayız.¹⁷²Bu tarihten sonra Halkevi olarak hizmet verdiği sürede müdürlüğünü Osman Bayatlı yürütmüştür.¹⁷³

Bergama’da o dönem için yapılan çalışmaların ve ortaya çıkan eserlerin döneme göre oldukça başarılı olduğu görülmektedir.¹⁷⁴ Bayatlı’ nın Halkevi başkanlığı döneminde Halkevi’nin yayınladığı eserlerin sayısı artış göstermiştir.¹⁷⁵ Bergama Halkevi olarak Osman Bayatlı’ nın öncülüğünde Bergama’daki tarihi eser ve anıtları incelemiş, kaybolmaya yüz tutmuş olan halkoyunlarını derlemiş ve müze için birçok eser toplayarak tarih ve müze şubesi faaliyetlerini oldukça geniş bir yelpazede ve önemseyerek gerçekleştirmiştir.

Tarihi geziler düzenleyerek tarih bilincinin oluşmasına büyük katkılar yapmışlardır. Türk Tarih Kurumu’nun çalışmalarını destekleyici faaliyetler olarak da düşünebiliriz¹⁷⁶. Toplumda ortak bir ülkü yaratma çalışmaları kapsamında halkevinin çalışmaları önemlidir. Osman Bayatlı’nın eserlerinden olan “Bergama’da Köyler” , “Bergama’da Köyler Pınarköy Narlıca Tepeköy Yalnızev”, “Bergama’da Köyler Tırmanlar”, “Bergama’da Köyler Bölcek Köy” kitaplarının ön sözünde bu kitapları yazarken Bergama Halkevi Köycülük Şubelerinin katkısından bahsetmiştir.

¹⁶⁹ Mehmet Ermiş, “Bergama Halk Eğitimi Merkezi Kuruluş”, **Bergama Belleten**, Sayı 5,Granit Ofset, Bergama, 1994,s.54.

¹⁷⁰ Eyüp Eriş, **Ker. Berg.’nın Yak. Tar.**, s.21.

¹⁷¹ **Bergama**, Sayı 22,18 Mart 1938.

¹⁷² **Yeni Bergama**,1 Kasım 1943.

¹⁷³ Ogün Kayacan, “Bergama Halk Eğitim Merkezi”, **Bergama Belleten**, Sayı 4, Hür Efe Matbaası, 1993,s.31.

¹⁷⁴ Ermiş, **a.g.m.**, s.54.

¹⁷⁵ Elmacı-Tinal, **a.g.e.**, s.76.

¹⁷⁶**Ag.e.**, s.81.

Bergama Halkevi binasında her Cumartesi akşamı çay eğlencesi düzenlenmektedir. Katılanlar genelde Bergama eşrafı ve öğretmenler olmaktadır. İnsanların eğlendikleri, keyifli sohbetlerin yapıldığı bu eğlenceler sayesinde insanlar moral depolayarak yeni haftaya giriyorlardı. Yine özel günlerde balolar düzenlenmektedir. Bu durum tabii Bergama'ya canlılık getirmiştir.¹⁷⁷

Bergama Halkevi faaliyetlerini sürdürdüğü yıllar içerisinde çeşitli anma törenleri düzenlemiştir. Bunlarda biri olan Mimar Sinan'ın ölüm yıldönümü için yapılan törende Osman Bayatlı Mimar Sinan'ın hayatını ve eserlerini halka aktardığı bir konuşma yapmıştır.¹⁷⁸ Yine Halkevi tarafından düzenlenen Kubilay Gecesi halkın yoğun katılımıyla gerçekleştirilmiş ve Kubilay'ın hayatı hakkında verilen konferans büyük heyecan uyandırmıştır.¹⁷⁹ Namık Kemal'in hayatı hakkında da yine bir anma gecesi düzenlenmiştir.¹⁸⁰

Halkevi başkanlığında köycülük komitesinin uğraşları sonucu Zeytindağı köylerine gezi düzenleyerek birçok fakir hastayı muayene ettirmiştir.¹⁸¹ 20-21 Ağustos 1938'de Halkevi köycülük, sosyal yardım ve dil, tarih-edebiyat kolları birleşerek köylere inceleme gezisi düzenlemişlerdir. Gezdikleri köylerde köyün tarihi araştırılmış, adetler ve türküler gibi milli konular üzerinde durulmuş ve sohbetler yapılmıştır. Ayrıca 300 kadar hasta muayene edilmiş ve reçete hazırlanmıştır.¹⁸² Ayrıca yine halkevi köy bürosu ile kaymakamlığın ortak çalışması ile hükümet dairelerinde olan işlerini kimsesizlik ve bilgisizlik yüzünden halledemeyen asker ailesi, şehit anası, dul, yetim, fakir köylülerin işlerini yürütmede ve sonuçlandırmada iki kurum işbirliği içinde çalışacaktır kararı alınmıştır.¹⁸³

Sekizinci kermeste Halkevimiz dokuz şubesinin çalışmasıyla kermeste yer almıştır. Halkevimiz daima iyiye ve doğruya götürmek gayesi ile çalışmalarını sürdürmektedir. Önümüzdeki üç aylık yaz tatilinde öğrencilerimizi geliştirmek adına kurslar tertip edilecek olup, geleneklerimizi ve kahramanlığımızı gençlere aktarma fırsatı yaratacağız. Vatanlarına karşı sevgi duyguları kazandırarak üstün meziyetlerle donanmalarına çalışacağız. Bu çalışmalarını azimle çalışan Bergama Halkevinin başarıları

¹⁷⁷ Güngör Bayatlı Aytekin ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

¹⁷⁸ Elmacı-Tinal, **a.g.e.**, s.34.

¹⁷⁹ **Bergama**, Sayı 23, 25 Mart 1938.

¹⁸⁰ **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Bergama Basımevi, Sayı 1, 15 Ocak 1957, s.5.

¹⁸¹ **Bergama**, Sayı 88,17 Ağustos 1938.

¹⁸² **Bergama**, Sayı 88, 27 Ağustos 1938.

¹⁸³ Sabri Us, "Bergama Halkevi" **Yeni Bergama**, Sayı 31,10 Nisan 1944.

ile yerine getireceğine olan güvenimiz tamdır. Bu haber Halkevi çalışmalarının önemini göstermektedir.¹⁸⁴

1944 Nisan ayı çalışmaları yedi adet konferans verilmiştir. Bunların içinde Abdülhak Hamit gecesi düzenlenmiştir. Atatürk'ün ziyareti kutlanmış, Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı törenleri yapılmıştır. Bir de toplantı gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁵

1944 Haziran ayı çalışma raporuna göre 4 konferans verilmiştir. Bunlardan ilki, Kızılçullu'dan gelen misafirlere Sabri Us tarafından verilmiştir. 2000 kişinin katıldığı Nebil Kıral ve Orhan Yurdun konferansı asri mezarlıkta şehit olanlar için yapılmıştır. Sedat Yesügey tarafından Temsil hakkında 300 kişiye konferans verilmiştir. Son olarak ise bit ve lekeli tifo hakkında Dr. Necmettin tarafından 300 kişiye verilen konferanstır. Vicdan, Nöbetçi ve Yanlış Yol piyesleri bu ay içinde temsil edilmiştir. Kızılçullu Köy Enstitüsü öğrencileri ile Bergama gençleri arasında voleybol karşılaşması yapılmıştır. Gençler ile emekliler arasında maç yapılmıştır. Ayrıca iki tane de çaylı toplantı gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁶

1945 yılı itibarı ile 9 şubesi faaliyetlerini sürdüren Bergama Halkevi'nin kütüphanesinde sekiz binden fazla kitap olduğu ayrıca folklor malzemelerine de önem verildiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁷ 12 yıl önce yapılan binanın artık çalışmalarda yeterli olmadığı bu sebepten yeni bir Halkevi binasının planlarının yapıldığı görülmektedir.¹⁸⁸

“Halkevimiz başarıyla çalışmaktadır. Açılan Fransızca, Almanca, Türkçe kurslarına önemle devam edilmektedir. Bu suretle evimizde verimli çalışan çalışkan reisimiz Osman Bayatlı'yı kutlarız.”¹⁸⁹

Yukarıda ki tebrikten anlaşıldığı üzere yaptığı çalışmalarla daima adından söz ettirmiştir. Elbette ki gayretleri ve azmi o dönem Bergamalıların da takdirini toplamıştır.

1947 yılı çalışmaları “Ülkü Dergisin” de yer almış ve yapılan bu çalışmalardan dolayı Halkevi Başkanı Osman Bayatlı her zorluğu aşarak bu çalışmaları

¹⁸⁴ Sabri Us, “Bergama Halkevi” **Yeni Bergama**, Sayı 46,5 Haziran 1944.

¹⁸⁵ **Fikirler**, Sayı 270-271, 31 Mayıs 1944, s.20.

¹⁸⁶ **Fikirler**, Sayı 272-275, 30 Haziran-31 Temmuz 1944.

¹⁸⁷ **Bergama**, CHP Bergama Halkevi Yayını, İzmir, 1945,s.23.

¹⁸⁸ **A.g.e.**, s.24.

¹⁸⁹ **Yeni Bergama**, Sayı 18, 25 Şubat 1944.

gerçekleştirdiği için tebrik edilmiştir. Yapılan çalışmalar ise yılın dolu dolu geçtiğini ve her anlamda faydalı etkinliklerin gerçekleştirildiğini gözler önüne serer. Dil ve Edebiyat Kolu; İnönü Zaferi, Mimar Sinan, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Hava Şehitleri ve Bergama'da vazife başında şehit düşen topçular, Atatürk'ün Bergama'ya gelişinin yıldönümü, Kermes, Kabotaj Bayramı, Montrö ve Lozan Günü, 30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla törenler düzenlemiş ve Halk edebiyatı geceleri yapmışlardır. Temsil Kolu ise; Ayşe pınarı, Cengizhan, Gülnihal Sultan, Gültekin, Vazife, Bir Kavganın Sonu, Zoraki Tabib eserleri sergilenmiştir. Ayrıca çeşitli yerlere turnelere çıkılmıştır. Güzel Sanatlar Kolu ise caz müziği eşliğinde 9 aile toplantısı gerçekleştirmiştir. Bando takımı da çeşitli yerlere gezilere katılmıştır. Caz grubu ise Dikili Kabotaj Bayramı'na eşlik etmiştir. Milli Saz grubu ise 7 kişiden oluşmaktadır ve 6 tören ve temsilde görev almıştır. Milli Oyunlar kolunda ise sürekli çalışan bir öğretmen tarafından oyunlar köyler dolaşarak tespit edilmiş ve Halkevi salonunda gençlere öğretilmiştir. Spor Kolu ise salonunda 416 genci ağırlamış, 18 güreşçiyi müsabakalara hazırlamış ayrıca 20 okçu ve 30 kalkancı ile Bergama Kermesi ve İzmir Enternasyonal Fuarında görev almıştır. Tarih ve Müze kolu ise Kermes Şenliklerinde oynayan 500 e yakın kızlı erkekli grubun milli kıyafetlerini temin etmiştir. Ayrıca Bergama'ya gelen turistlere rehberlik edilmiştir. Yayın Kolu ise 6 ay içerisinde 121 kitap, 286 dergi ve 614 gazete ile kütüphanesini zenginleştirmiştir.¹⁹⁰

2.2.5.Bergama Kermesindeki Çalışmaları

13 Nisan 1934'te Atatürk'ün Bergama gezisinde Bergama'nın tarihi geçmişini göz önünde bulundurarak, böylesine tarihi değeri olan bir yerin şenlikler yapılarak kendini tanıtmaya yoluna gitmesini söylemesi üzerine 22 Mayıs 1937 yılında İzmir Valisi Fazıl Güleç'in önderliğinde ve Osman Bayatlı'nın gayretleri ile ilk kermes yapılmıştır. ¹⁹¹Atatürk'ün önerisi ile başlayan bu kermes o yıllarda Atatürk Şenlikleri olarak da adlandırılmıştır. Antik çağlarda yapılan Bahar Şenlikleri ile aynı tarihlere denk düşmesi nedeniyle Bergama'nın yerel bayramı olarak görülmüştür. ¹⁹²

¹⁹⁰ Ülkü, Sayı 10, Ekim 1947, s.s.44-45.

¹⁹¹ Eyüp Eriş, **Ker. Berg.'nin Yak. Tar.**, s.9.

¹⁹²Özgentürk, **a.g.e.**,s.30.

1937 yılından bu yana her Mayıs ayının son haftasında yapılan kermes, Türkiye’deki ilk yerel kermes olma özelliği göstermektedir. Dünya’da ise Fransa’nın Nice kentinden sonraki ikinci yerel festival olması bakımından da oldukça önem taşımaktadır. Kermes Halkevi’nin çalışmalarına Osman Bayatlı’ nın önderlik etmesi ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ise 1968’e kadar olan dönemde Bergama’yı Sevenler Cemiyeti bu görevi sürdürmüştür. 1968’den sonra ise Bergama Belediyesi bu etkinlikleri devam ettirmiştir. Türkiye’de bir ilki başlatması sebebiyle önemli bir etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹³ Bergama bu kermes sayesinde tarihi misyonunu da her daim korumuş ve sürdürmüştür. Kermes aracılığı ile sanat, kültür, tarih, turizm, doğa alanlarında birikimini günden güne geliştirmiş, arttırmış bulunmaktadır.¹⁹⁴

“Kermesin Kapsamı: Bergama Kermesi üç ana ayak üzerine oturur:

- 1.Antikite: Tarih anıtları-yapıtları içindelik
- 2.Folklor: Türk kültürü-zevkleri-geleneksellik
- 3.Doğa güzellikleri: Deniz, güneş, orman-çevrecilik

İşte eğlenceler bu üç ana platformda yapılmıştır.

Kermesin amacı: Eğlence deyip geçiyoruz, ancak amaçlar doğrultusunda çok önemli işlevi vardır.

- 1.Bergama’nın tarihsel değerini dünyaya duyurmak
- 2.Bergama’ya ekonomik katkı getirmek
- 3.Bergama yöresi folklorunu işlemek
- 4.Yerli-yabancı, köylü-kentli-aydın, halk kaynaşmasını sağlamak
- 5.Cumhuriyet düzeninde yaygın halk eğitimi ile beslenmek
- 6.Yeni kuşakları ortak değerler içinde toplumsallığa çekmek

¹⁹³G.Güneş-M.Kocamaz, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Taşra’da Turizm Politikaları Arayışı: Bergama Kermesi”, **Belgi**, Sayı 2(Yaz2011/1), s.206.

¹⁹⁴Gökova, **a.g.e.**, s.115.

7.Sanatı tanımak ve iç içe olmak”¹⁹⁵

“İlk Kermes Komitesi

Başkan Kaymakam Kamil Sıpmaz

Üye CHP Parti Başkanı Nafız Özçelik

Üye Halkevi Başkanı Fehim Kamil Ergin

Üye Müze Müdürü Osman Bayatlı

Üye Tahrirat Kâtibi Rıza Dinçer

Üye Evkaf Memuru Faiz Tunçer

Üye Halkevi Memuru Lütfullah Denizer”¹⁹⁶

Komite yaptığı ilk toplantıda Bergama ve Kozak yöresinin zeybek oyunlarını tespit edip kılıç-kalkan ekibi kurmaya karar verir. Yörenin geleneklerinin, giysilerinin araştırılması ve sergilenebilecek olanların sergilenmesi kararlaştırılır. Böylece kermes programının taslağı oluşturulmuştur. Artık ele alınması gereken konu kermes için gelen misafirlerin ağırlanması konusudur. İkinci toplantı bunların karara bağlanması için gerçekleştirilir. Gerekli yerlerin denetimlerinin yapılmasına karar verilir. Ayrıca halkevine de gençleri ören yerlerinin rehberliği konusunda eğitmek için kurs açmak görevi verilir. Kermes gününe kadar olan sürede artık Bergama yediden yetmişe herkesin katılımıyla kermes gününe hazırlık yapıldığı günler geçirir. ¹⁹⁷Kermes adeta bayram havasında başlar. Kasabanın yaşayış tarzı tamamen değişmiş adeta yeni bir dönem başlamıştır. Bergamalılar şehirlerinin her köşesini güzelleştirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Üstelik büyük bir hevesle gerçekleştiriyorlardı. Kermes için gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlamayı kendilerine görev bilmişlerdi. ¹⁹⁸Osman Bayatlı’da kermeste görevli olan Hasan Çakı

¹⁹⁵ Eyüp Eriş, **Atatürk Dön. Berg.**, s.s.57-58.

¹⁹⁶Eyüp Eriş, **Ker. Berg.’nın Yak. Tar.**, s.32.

¹⁹⁷ Gürbüz Bağana, “Kermes”, **Bergama Belleten**, Sayı 1, 1992, s.s.31-32.

¹⁹⁸ Haluk Elbe, “Bergama Kermesinin Halk Terbiyesi Bakımından Faydası”, **1937 Bergama Kermesi**, Nefaset Basımevi, İzmir, s.20.

Efe'yi evinde ağırlayarak bu yönüyle de kermese katkı sağlamıştır. Kozaklı olan Hasan Çakı Efe kermes hazırlıkları ve kermes süresince Osman Bayatlı'nın misafiri olurdu. Zaten bu misafirliğin sonucu olarak kızı Hasan Çakı Efe'nin figürlerini öğrenmiştir.¹⁹⁹

“Birinci Bergama Kermes Programı

1. Akrapol tiyatrosunda şehir tiyatrosu tarafından 3 temsil,
2. Kozak çamlıklarında eğlence ve oyunlar,
3. Çandarlı deniz eğlenceleri,
4. Antikiteleri ziyaret,
5. Kalkan, ok atma, cirit, cop kaldırma, yerli at koşuları, bengi ve dağlı oyunları,
6. Dikili deniz eğlenceleri,

Kermesi tanıtmak amacıyla broşür hazırlanarak halkın katılımı arttırılmaya çalışılmıştır. Bergama'daki tarihi eserlerin ve Bergama'ya dair fotoğrafların yer aldığı bir broşür olmuştur.²⁰⁰ Bergama'da eski dönemlerde gerçekleştirilen panayırılar düşünülerek hayata geçirilmiş ve üzerine titizlikle çalışılarak oluşturulmuş bir eserdir. Eski medeniyetin geçtiği alanlarda Türk kültürünün ve sporunun geçirdiği sınavdır Bergama Kermesi. Kermes için gelen misafirlerin otellere yerleştirilmesi üzerine yerin yeterli olmadığı görülerek evlerde hazırlanan odalara misafirler alınmış ve böylece Bergama Kermesi Türk misafirperverliğinin de en güzel ispatı olmuştur.²⁰¹ Bergama Kermesi'ne gelmek isteyenler için her sabah İzmir'den otobüs hareket edecektir. Akşamları da aynı otobüs ile geri dönebileceklerdir.²⁰² Bergama'nın meydanında yirmi bin kişilik bir topluluk vardı. Meydanda atlı kabileler, zeybekler, okçular, kalkancılar ve avcılar yerlerini almışlardı. Bergama'nın Kozak Yaylasında ve Balıkesir'in birkaç yerinde oynanan Bengi ve Dağlı oyunları sergilendi. Bu oyunlar kahramanlık hareketlerini izleyiciye fevkalade hissettiriyordu. Ardından cirit oyunu başladı.²⁰³ 26 Mayıs Bergama Kermesi'nin Kozak günüydü. Etkinlikler Kozak'ın Cennet alanında yapıldı. İzmir Halkevi tarafından hazırlanan İstiklal piyesi izlendi. Burada da yine bengi, dağlı ve yalabık oyunları oynandı. Bıçakla oynanan Köroğlu oyunu büyük bir heyecan yarattı. Keyeşaştı oyunu en merak edileni

¹⁹⁹ Güngör Bayatlı Aytekin ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

²⁰⁰ Güneş-.Kocamaz, **a.g.m.**, s.209.

²⁰¹ **Anadolu**,25 Mayıs 1937.

²⁰² **Anadolu**, 18 Mayıs 1937.

²⁰³ **Akşam**,26 Mayıs 1937.

olmuştu. Bu oyunda yaklaşık otuz metrelik ağaçlara çıkılıyor ve bu ağaçtan diğerlerine geçiliyordu. Ancak gençler bu oyunu çok basit hareketlermiş gibi oynuyor ve hayranlık uyandırıyorlardı. Keyeşaştı, bir oyun ya da spordan daha çok ekmek kavgasından doğmuş ve geliştirilmiştir. Çam ağaçlarında ki kozalakları toplama esnasında ortaya çıkmış bir eğlencedir.²⁰⁴ Kozak'ın Türkiye'nin en önemli köşelerinden biri olduğu Bergama Kermesi sayesinde gün yüzüne çıkmıştır.²⁰⁵ Bergama Kermesi çevrede büyük bir ilgi uyandırmış ve alaka görmüştür. Bir hafta süren kermes zaman içerisinde şüphe yok ki Bergama'nın gelişimine büyük katkı sağlayacaktır. İzmir Fuarı İzmir için ne derece önemliyse Bergama Kermesi de Bergama için o kadar önemlidir. Yakın tarihte hem sergilenen oyunlardan dolayı hem de civarda bulunan tarihi eserlerden dolayı seyyahların ilgisini çekerek İzmir'e büyük katkı sağlayacaktır.²⁰⁶ Bergama Kermesi'nin İzmir'in diğer tarihi mekânlarında da tekrar edilmesi için girişimde bulunulacağı öğrenilmiştir. Ankara'nın dikkatini çekmeyi başarmıştır.²⁰⁷

Birinci kermesin ses getirmesi üzerine ikinci kermesin planlanma çalışmalarında neleri daha iyi yaparız sorusu gündeme gelmiş ve bu konuda fikirler ileri sürülmüştür. Osman Bayatlı da bu konuda Kozak yaylasında yaşayan halkta bulunan yerel giysilerin toparlanması ve Bergamalı tarihçi Rahmi Apak'tan tarihi bir tiyatro metni yazmasını isteme önerisinde bulunmuştur. Yazılacak bu eser Halkevi tiyatro kolu tarafından çalışılarak Akropol'de sergilenirse çok güzel bir etkinlik olabilir düşüncesindedir.²⁰⁸

İkinci Kermes büyük bir hızla hazırlanmış, zeybek oyunları, cirit, kalkan, ok atma, pehlivan güreşleri, at koşuları, saz ve halk türküleri, karagöz ve kukla, milli kıyafet balosu, tarihi temsil, satranç müsabakası, kozak günü, Çandarlı günü gibi çeşitli etkinliklere yer verilmiş olduğunu görüyoruz.

İkinci kermes için hazırlanan broşürde

“Bergama, Türkiye’de eski tarihin en değerli eser ve izlerini, yeni tarihin de çok kıymetli yadigâr ve hatıralarını taşıyan şirin bir köşedir. Bergama kermesi, size bu güzel şehri görmek ve bir hafta eğlenmek imkânını veriyor. Baharın emsalsiz güzellikleri içinde geçecek olan kermes eğlencelerini

²⁰⁴ **Anadolu**, 29 Mayıs 1937.

²⁰⁵ **Yeni Asır**, 26 Mayıs 1937.

²⁰⁶ **Anadolu**, 30 Mayıs 1937.

²⁰⁷ Adnan Bilget, “Bergama Kermes Eğlenceleri”, **Yeni Asır**, 25 Mayıs 1937.

²⁰⁸ Gürbüz Bağana, “Bergama İkinci Kermesi”, **Bergama Belleten**, Sayı 3,1939, s.51.

*görünüz, tarihi yaşayınız, yorgunluğunuzu, tabiatın eşsiz güzelliklerini taşıyan Kozak çamlıklarında ve Çandarlı'nın ılık denizinde dinlendiriniz!..*²⁰⁹

Kermes sayesinde Bergama adına bazı kazanımlarda olmuştur. İkinci kermesten itibaren kermes panayır özelliğine kavuşmuştur.²¹⁰ İlim Evi, Bergama Palas adıyla açılmıştır. Güzellik ılıcası ve etrafında düzenlemeye gidilmiştir. Kozak yolu tadilatından geçirilmiştir. Bergama'nın halkına kent düzeni ve sağlık koşulları konusunda eğitim verilmiştir.²¹¹ 22 Mayıs 1938 Pazar günü başlayıp bir hafta devam eden kermes şehre pek çok ziyaretçi gelmesine vesile olmuştur. Halkevi, Bergama gençlerini bünyesinde toplamıştır. Efelerin Kozak ve köylerinden gelişi halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Elleri bayraklar at üstünde şehre giren Efeler, bir taraftan da davul zurnaların çalmasıyla büyük bir heyecana vesile olmuşlardır. Kermes öğleden sonra iki de Halkevi bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlamıştır. Hazırlanan çadırlarda 25.000 kişi toplanmıştır. Vali Güleç'in konuşma yaparak açtığı kermeste Atatürk'ün önderliğinde yapılan işler halka anlatılmış ve Türkiye Cumhuriyet'inin getirilerinin halk tarafından değerlendirilmesi istenmiştir.²¹² Cirit oyunu sayesinde alan savaş alanı görünümü almıştı. Türk ciritçileri bu oyunda usta olduklarını, düşmanını idare etmesini bilir şekilde oynayarak ispatlamış, spor ve sanat yeteneklerini sergilemişlerdir.²¹³ Kozak günü etkinliklerinde zeybekler dörtlü harmandalı oynadılar. Herkes tarafından hayranlıkla izlendi. Ahenkli ve ağır bir şekilde oynanması buradaki oyunların ne kadar aslına sadık kalınarak oynandığının ispatıdır çünkü izleyiciye o ruhu aktarabiliyordu. Bergama Müze Müdürü ve Halkevi Reisi olan Osman Bayattekin kendisine düşen sorumluluğun farkında olarak büyük bir titizlikle programın tam yürümesi için elinden gelen gayreti gösteriyor.²¹⁴

Üçüncü Kermes açılışında Vali Vekili Cavid Önder'in, sağlıklı olan kişilerin neşe ve güzel bir hayatı hak etmesi gibi zinde milletlerinde eğlenmek tabii ki hakkıdır, bu eğlenceye Türk Milleti layıktır sözleriyle halk büyük bir coşkuya

²⁰⁹ **Bergama Kermesi 1937-1946**, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, s.s.32-33.

²¹⁰ A.Yılmaz," Bergama'da Kermes",**Bergama Halkevi Broşürü 1939**, Bergama Halk Evi Yayımı, Nefaset, İzmir

²¹¹ Eyüp Eriş, **Ker. Berg.'nin Yak. Tar.**, s.44.

²¹² **Akşam**,25 Mayıs 1938.

²¹³ Adnan Bilget, "Kermes Başladı",**Yeni Asır**, 24 Mayıs 1938.

²¹⁴ Orhan Rahmi Gökçe, "Bergama", **Anadolu**,24 Mayıs 1938.

kapılmış ve kermese canlılık getirmiştir. Kermes meydanını Efeleri görmeye gelen halk doldurmuş, davul zurna sesleri meydanı inletmiştir.²¹⁵

Dördüncü kermes 25 Mayıs 1940 tarihinde İkinci Dünya Savaşının olumsuz etkileri yüzünden dört güne indirilerek başlamıştır. Ama Bergama halkının her şeye rağmen kermesine sahip çıkarak tüm zorluklara rağmen kermesin açılışını yapması önemli bir olay olmuştur. Bu kermeste Asklepion' un onarım çalışmalarına başlanmış; Halkevi cirit, okçuluk, kalkan ve zeybek oyunlarının eğitimini kendisi üstlenmiştir. Bu kermeste Osman Bayatlı' nın kızı Güngör Bayatlı Hasan Çakı ile efelerin oyununa katılmış ve unutulmaz bir gösteri sunmuşlardır.²¹⁶ Hazırlanan program büyük bir başarı ile sonlanmıştır. Şehirde, Halkevinde, Kozak'ta düzenlenen farklı etkinliklerle eğlenceler tamamlanmıştır.²¹⁷

Beşinci kermes yine civardan gelen misafirlerin katılımıyla başlamıştır. Vali tarafından kermesin anlam ve öneminin aktarıldığı konuşma yapılmıştır. Kadınlı erkekli grupların yaptığı mahalli ve milli oyunlar, cirid atışı ve cop kaldırma etkinliklerine yer verilmiştir. Müze ve tarihi mekânlar ziyaretçilerle dolup taşmıştır.²¹⁸

Altıncı festival İkinci Dünya Savaşı' nın en kötü günlerine denk gelmekteydi. Savaşa girilme bile zor günler geçirilmekteydi. Dünyanın en eski festivali olan Nice Festivali'nin ikinci dünya savaşından dolayı beş yıl yapılamamış olması dolayısı ile o günden itibaren Bergama Kermesine sürekli olan ilk ve tek festival olma özelliğini getirmiştir. Ülke genelinde birçok kısıtlamaya gidilmesine karşın Atatürk'ün Şenliğini devam ettirebilmek adına hazırlıklar yapılmıştır. 18 Mayıs 1942 yılında açılan kermes üç gün sürmüş ve 19 Mayıs coşkusu ile perçinlenmiştir.

Sekizinci kermes için hazırlıklar bu sefer Bergama'yı Sevenler Derneği adı altında oluşturulan ve bundan sonra daimi olacak bir kurulun çalışmaları ile hazırlanmıştır. Osman Bayatlı bu kermeste Kermes Komiseri olarak görev almış ve konuşma da yapmıştır. Ayrıca Osman Bayatlı' nın yazdığı ve Sedat Yesugey'in tatbik ettiği "Asklepios'a Adak Sunma" töreni kendi ve arkadaşları tarafından

²¹⁵ **Yeni Sabah**, 24 Mayıs 1939.

²¹⁶ Eriş, **a.g.e.**,s.52.

²¹⁷ **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1940.

²¹⁸ **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1941.

sahnelenmiş olduğu görülmektedir.²¹⁹Tarihi açık hava tiyatrosunda 200 Bergamalı genç tarafından sergilenen Abdülhak Hamit'in "Eşber" temsili çok beğenilmiştir. Altı ay öncesinde Ankara Halkevinde ki gösteriminden sonra İsmet İnönü tarafından bu klasik temsilleri savaştan sonra Asklepion'da tüm dünyaya izlettireceğiz sözünün üzerine bu gösterinin yapılmasıyla Bergama halkı ayrıca gururlanmıştır.²²⁰ Bu kermese dair Rahmi Köken'in düşünceleri şöyleydi: Bergama Halkevi temsilleriyle birçok yeniliği bizlere sunmuştur. Tiyatro konuları tarihin derinliklerinden gelmekte ve ezgilerde buna eşlik etmektedir. Milli Kıyafet Balosu da Bergama da ki el işlerindeki inceliği gözler önüne serdi. Tarihi dokuyu yansıtan bu etkinlik sayesinde Bergama ve civarında ki milli kıyafetler tanıtılmış oldu.²²¹

Dokuzuncu kermes büyük bir ilerleme kaydettiğini ispatlayacak şekilde başlamıştır. 18 kişi ile başlayan Bengi oyunu 400 zeybek ile ve milli kıyafetler ile oynanmıştır. Yedisinden yetmişine, köylüsünden kentlisine tek yürek olup kermesin güzel geçmesi için canla başla hazırlanmışlardır.²²²

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Dokuzuncu Kermes izlemek üzere gönderilen Mahir Canova'nın kaleminden kermes şöyle tasvir edilmektedir:²²³

"Resmi müesseseler, ticarethaneler, dükkânlar, evler Kermes hazırlıklarına katılmak, menfaatsiz yardımlarda bulunmak için can atıyorlar. Arzuhalci geçim zorluğuna rağmen dükkânını kapıyor, müşterisini bırakıyor temsil provalarına koşuyor, dekorların yapılması ile meşgul oluyor. Öğretmen, memur tatilini ve rahatını feda ederek Kermeste vazife alıyor. Esnaf da öyle, herkes de öyle. Köylü temsili mahiyetteki köy düğününe çeyiz getiriyor, koyun veriyor, gelin buluyor, güveylik yapıyor, araba, deve, çalgı yetiştiriyor, düğüne katılıyor, raks etmek için yaylalardan efeler gönderiyor.

Ayrıca beş yaşından yirmi yaşına kadar bütün Bergama çocukları buldukları zarif kıyafetler ile bu rakslarda efelerin yanında şevkle yer alıyorlardı. Çok defa babalar bu rakslara yavruları ile karışıyorlardı."

Kermes eğlencelerinde müze bahçesinde her yıl balo düzenlenirdi. Bu balolara kıyafet şartı konularak yapılmaktaydı. Bayanlar milli kıyafet giyerek katılırlardı. Ve en güzel kıyafeti giyen o yıl sembolik bir ödülle ödüllendirilirdi.²²⁴

²¹⁹Mustafa Haluk Ökeren, **Bergama Sevgisi**, Anıl Matbaası, İstanbul, 1955,s.23.

²²⁰ Kandemir,"Bergama Bayramı", **Yeni Bergama**, Sayı 43, 26 Mayıs 1944.

²²¹ Rahmi Köken, "Rahmi Köken'in Kermes Hakkındaki İntibaları", **Bakırçay Edebi ve İctimai Mecmua**, Sayı 3, Bergama, 1944, s.s.4-5.

²²² **Bergama Kermesi 1937-1946**, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, s.80.

²²³ **A.g.e.**, s.81.

²²⁴ Güngör Bayatlı Aytekin ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

13.kermeste İzmir Kız Lisesi öğrencileri tarafından “Clementine Word” adlı üç perdelik opereti temsil etmeleri kararlaştırılmıştır. Operet tamamen İngilizce sözlü ve şarkılıdır. Kalabalık bir koro da oyuna eşlik edecektir.²²⁵ Ayrıca şehir tiyatrosu “Hadım” adlı piyesi temsil etti. Bu piyes İsa’dan yüz eli yıl önce yazılmış bir temsildir. Daha sonra Bergama Müzesinde düzenlenen milli kıyafet balosu etkinliği başlamıştır. Milli kıyafetler içinde oturan hanımların arasında İzmir Amerikan kültür heyetinden Misis Braken de bulunmaktadır. Braken’ın kıyafetleri çok beğendiğini ve oyunları öğrenmek için bir kitap tavsiyesi istemesi üzerine kendisine Osman Bayatlı’nın yazdığı kitap tavsiye edilmiştir.²²⁶ Oyuncuların geçit töreni başladığında en önde elinde büyük bir bayrak taşıyan efe yer almaktadır. Efenin sağında ve solunda milli kıyafetler içinde iki genç kız yer almaktaydı. Müzik eşliğinde arkada efeler, avcılar ve milli elbiseler giymiş uzun bir kabile vardı. Yediden yetmişe birçok kişiyi bir arada görebilirsiniz. Geçit töreninden sonra Osman Bayatlı bir konuşma ile programı açtı ve devamında milli oyunlar başladı. Bunlardan Bengi; düğünlerde bütün köy halkının katıldığı bir oyun olup her düğün bu oyun ile başlayıp bu oyun ile bitmektedir. Oyunun özelliği ise halkalarında bulunanlar dargınsa oyun süresinde barışmak, birbirlerini affetmek zorundadırlar. Yani bu oyun barış ve ahengin temsidir. Devamında farklı oyunlarla eğlenceler devam etmiştir.²²⁷

14.kermeste Asklepion’da Karşıyaka Lisesi öğrencilerince hazırlanan Antigone temsil edilmiştir. Avcılar kulübü tarafından atış gösterileri yapılmıştır.²²⁸

15. kermes Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ı ağırlamıştır. Zübeyde Hanım İlkokulu’ndan halka hitap ettikten sonra Bergama Palas’ta şerefine verilen yemeğe katılmıştır. Ardından tarihi açık hava tiyatrosunda kermes için düzenlenen etkinliğe katılmış ve milli oyunları seyretmiştir.²²⁹

16. kermesin en parlak günü 10 Mayıs günüydü. Büyük bir titizlikle yetiştirilmiş genç rehberler misafirlere antik mekânları gezdirmişlerdir. Devamında Bergama Efe’si atları ile cirit-cop gösterisi yapmışlardır. Öğleden sonra restore edilen Asklepion ‘da büyük bir neşe içinde devam etmiştir. İlk olarak Efeler, genç kız ve delikanlılar tarafından oynanan milli oyunlar sahne almıştır. Ardından

²²⁵ **Yeni Asır**, 27 Mayıs 1949.

²²⁶ Asım Kültür, “Bergama Kermesine Giderken”, **Yeni Asır**, 31 Mayıs 1949.

²²⁷ Asım Kültür, “Kermes Şenliklerinin Kültürel Manası”, **Yeni Asır**, 1 Haziran 1949.

²²⁸ **Yeni Asır**, 23 Mayıs 1950.

²²⁹ **Zafer**, 28 Mayıs 1951.

Karşıyaka Kız Lisesi öğrencilerinin hazırladığı ritmik danslar sergilenmiştir. Daha sonra ise İzmir Amerikan Kız Koleji talebeleri rond gösterisini sergilemişlerdi. Ve son olarak Skape'nin Dolapları adlı tiyatro gösterisi ile Asklepion etkinlikleri son bulmuştur. Asklepion'da yapılan gösterilerin dekor bakımından değerlendirildiğinde hiçbir memleket böylesine tarihi bir dekora sahip değildir denilerek yabancı misafirlerin ne derece etkilendikleri ve sırf bu sebepten bile hiçbir sene bu festivali kaçırmak istemediklerini belirttikleri dile getirilmiştir. Bergama'nın yerel zenginlikleri ve tarihi antik eserlerinin bir arada görülebildiği Bergama Kermes'i ilgilenenler için büyük bir fırsattır.²³⁰

21. kermes hazırlıklarında çalışmaların Osman Bayatlı' nın yol göstermesi ve direktifleriyle yeni çalışmalar oluşturulacaktır.²³¹ Kermesin ardından Osman Bayatlı bu işe ne kadar önem verdiğini gözler önüne serercesine aynı yıl bir değerlendirme yapmış ve bu yazısını Bergama Halk Eğitim Bülteninde yayınlamıştır. Kermeslerin planlanmasını üç başlık altında incelemiştir. Bunlar; milli oyunlar, milli kıyafet balosu ve açık hava temsilleridir. Zeybek oyunlarında figürlerin çeşitli oluşu ve toplu oynanmasından dolayı ahengi yakalamak için düzenli çalışmanın zorunluluğundan bahsetmiş. Ayrıca bu oyunları öğreten kişilerin ölmesi ve ihtiyarlaması gibi durumlar sebebi ile oyunların yitip gitmekte olduğunu bunun milli kültür açısından önemli bir kayıp olduğunu ve bu yolda çalışmaların yapılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.²³²

22. kermes hazırlıklarına kadar Osman Bayatlı büyük bir istekle ve hevesle kermes etkinliklerinin planlanmasında görev almıştır.

35. Kermes programının birinci günü Osman Bayatlı Günü olarak planlanmış ve Osman Bayatlı ve tüm ölmüşler için saygı duruşu ve çelenk koyma töreni ile açılış yapılmıştır.²³³ Aynı şekilde 44. Kermes programında da Osman Bayatlı' yı Anma günü planlanmış ve Haluk Elbe ve Şadan Gökovalı konuşmacı olarak bulunmuşlar.²³⁴

²³⁰ Nurettin Oflaz, "Bergama'nın Tarihi Kermes Şenlikleri", **Milliyet**, 11 Mayıs 1953.

²³¹ İhsan Dirim, "21. Bergama Kermesi Yaklaşırken", **Bergama Halkeğitimi Bülteni**, 15 Şubat 1957, s.1.

²³² Eyüp Eriş, **Ker. Berg.'nın Yak. Tar.**, s.141.

²³³ **A.g.e.**, s.176.

²³⁴ **Çağdaş**, 14 Haziran 1980.

54. Kermes programında Osman Bayatlı' nın ölümünün ardından 32 yıl sonra Bergama'ya olan katkılarından dolayı Belediyenin önündeki alana büstü dikilmiştir. Büstün açılışı kermes açılışının ilk günü İzmir valisi Kutlu Aktaş, milletvekili Veli Aksoy ve Bayatlı' nın kızı Güngör Bayatlı' nın katılımı ile yapılmıştır. Büstün altında Osman Bayatlı' nın kısa öz geçmişine yer verilmiştir.²³⁵

67. Kermes 'de müze bahçesi etkinliklerinde “Türk Halk Bilimi ve Osman Bayatlı” adlı bir panel düzenlenmiştir. Panelde konuşmacı olarak; Şahin Ünal(EÜ Devlet Türk Müziği Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölüm Bşk. Yrd.), Gürbüz Bağana, Güngör Aydemir(Osman Bayatlı' nın kızı) bulunmuşlardır.²³⁶

2.3. Osman Bayatlı' ya Ölümünden Sonra Vefa Örnekleri

Bergama'nın gelişmesinde ve değişmesinde çok emeği olan Osman Bayatlı' nın ölümünden sonra Bergama'yı Sevenler Cemiyeti tarafından ona dair yazılmış yazılardan oluşmuş “Osman Bayatlı 1892-1958” adlı kitap 1958 yılında basılmıştır. Ahmet Behnan Şapolyo, Ahmet Kutsi Tecer, Saim Yay, Süheyl Ünver gibi kişilerin de yazdıkları bu kitapta bir araya getirilmiştir.²³⁷ Bergama'yı Sevenler Cemiyeti Başkanı İlhan Arol, Bergama Halk Eğitim Merkezi Müdürü İhsan Dirim'in öncülüğünde oluşturulan bu eser Osman Bayatlı gibi bir araştırmacıyı halka tanıtmak adına çok önemlidir.²³⁸

Yazdığı eserlerle Bergama tarihine ışık tutan, ayrıca Bergama folklorunu de derlemeyi başaran Osman Bayatlı' nın eserleri ölümünün 57. Yılında Bergama Belediyesi tarafından yeniden basılacak. Eserlerin günümüz dünyasına uygun şekilde yeni görsellerle desteklenerek yeniden basılması ve okuyucunun hizmetine sunulması planlanmıştır. Basılan kitapların tarihine baktığımda bu projenin Şubat 2016 yılında gerçekleştiğini görüyoruz.

“Bugün UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girerek tarihi bir başarıya imza atan Bergamalılar olarak Osman Bayatlı' ya çok şey borçluyuz. İlçemizin ışık

²³⁵ Eyüp Eriş, **Ker. Berg.'nın Yak. Tar.**, s.225.

²³⁶ **A.g.e.**,s.282.

²³⁷ Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, **a.g.e.**

²³⁸ **Son Posta**, 2 Ekim 1958.

saçan bu Cumhuriyet aydınını ölümünün 57 inci yılında rahmetle ve minnetle anıyoruz."²³⁹

21. İzmir Kitap Fuar'ında 19 Nisan 2016 Salı günü 14.30-15.30 saatleri arasında "Kadim Pergamon ve Osman Bayatlı" adlı söyleşi yapılmıştır. Konuşmacı olarak Halim Yazıcı, Sefa Taşkın ve Güngör Bayatlı katılmıştır. Etkinlik Bergama Belediyesi tarafından düzenlenmiştir.²⁴⁰

Eski adı Mekteb-i Rüştîye olan cadde 1990'lı yıllarda Sefa Taşkın'ın belediye başkanlığı döneminde Osman Bayatlı Caddesi olarak değiştirilmiştir.²⁴¹

54. kermes programında ölümünden 32 yıl sonra dönemin belediye başkanı Sefa Taşkın tarafından Belediye önünde ki meydana büstü dikilmiştir. Kermes'in ilk günü İzmir Valisi Kutlu Aktaş, milletvekili Veli Aksoy ve Bayatlı'nın kızı Güngör Aydemir'in katılımıyla büstün açılışı yapılmıştır.²⁴²

Osman Bayatlı anısına Bergama Sempozyumu 16 Nisan 2002 tarihinde Bergama Belediyesi Meclis Salonunda gerçekleştirilmiştir. T.C Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla İzmir İl Kültür Müdürlüğü, Bergama Belediye Başkanlığı ve Bergama Kültür ve Sanat Vakfı'nın çalışmalarıyla hazırlanmıştır. Açılış konuşmasının ardından Osman Bayatlı Sergisi açılmıştır. Dört oturum halinde gerçekleştirilen sempozyumun ilk oturumunda Bergama'ya dair konuşmalar yer almıştır. Oturum başkanının Prof. Dr. İsmail Öztürk olduğu bu kısımda konuların daha çok Osman Bayatlı'nın kitaplarından seçildiği görülmektedir. Prof. Dr. Bozkurt Ersoy başkanlığında başlayan ikinci oturumda Bergama kültürüne dair konular ele alınmış olup, bunlardan biri de Prof. Dr. İsmail Öztürk'ün Osman Bayatlı'dan kızı Güngör Aydemir'e kalan tekstil el sanatı örneklerine dair konuşma olmuştur. Üçüncü oturum Prof. Dr. Bekir Deniz başkanlığında başlamış olup ele alınan konular arasında Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın yorumuyla "Büyük Araştırmacı Osman Bayatlı" anlatımı ve Onur Akdoğu'nun yorumuyla "Osman Bayatlı'nın Geleneksel Türk Halk Müziği ve Danslarına Katkısı" adlı anlatımı yer almıştır. Dördüncü oturum Prof. Dr. Bilge Umar olup Bergama'ya dair çeşitli konularda konuşmalar yapılmıştır. Konuların yine Osman Bayatlı'nın kitapları ile paralel gittiği görülmektedir. Ardından genel

²³⁹ Yusuf Bildirici, <http://www.dokuzeylulgazetesi.com/haber/osmanbayatlinineserleriolumsuzlesiyor-23154.html>, (06.05.2019)

²⁴⁰ **Cumhuriyet Kitap Eki**, 14 Nisan 2016.

²⁴¹ Emin Urgan ile yapılan görüşme (15 Mayıs 2019)

²⁴² Eyüp Eriş, "Osman Bayatlı ve Bergama Bağlamında Kent Belleği ile Kentlilik Bilinci Oluşum Süreci", **Uluslar Arası Bergama Sempozyumu**, s.686.

değerlendirme yapılarak sempozyum sonlandırılmıştır.²⁴³ Yapılan sempozyumun bildirimleri basılmamıştır.

Dursun Özden tarafından yazılan “Bergama Güzellemesi Uygarlık Burcu Bergama” adlı kitap yönetmeni yine Dursun Özden olmak üzere belgesel olarak çekilmiştir. Ve bu belgesel Osman Bayatlı anısına ithaf edilmiştir.²⁴⁴

²⁴³ Sempozyum programı için bkz. resim 46.

²⁴⁴ **Dursun Özden**, P.O.Box:10(34431)Beyoğlu/İstanbul, <http://www.dursunozden.com.tr/?p=5571>, (Erişim:28.06.2019)

III. BÖLÜM

KİTAPLARI VE MAKALELERİ

3.1 KİTAPLARI

Osman Bayatlı' nın Bergama'ya dair eserleri Bergama Tarihi konusunda yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi sebebiyle önem taşımaktadır. Tabi ki yazdığı eserlerde tarihine yer verdiği kadar folkloruna ve kültürel değerlerine de yer vermiştir. Yani esas olarak baktığımızda kitaplarının tümünü okuyan bir kişi Bergama'nın tarih sahnesine çıkışından onun yaşadığı döneme kadar olan süreci net bir şekilde görebilir. Aşağıda vereceğim kitaplarının dışında "Tahtacılar" adında bir kitap daha yazmış ve basımevine yollamıştır. Düzenlenmiş hali kendisi hastayken getirilmiş ve o karışık dönem içinde kaybolmuştur.²⁴⁵

3.1.1. Eski Bergama'da Asklepiyon(Sağlık Yurdu)

1935 yılında basılmış bu kitap 80 sayfadan oluşmuştur.

Bergama'nın tarihi hakkında kısa bir bilgi verilerek giriş yapılan kitapta Asklepiyon' un konumu ve önemine değinilmiştir. Sağlık yurdunun Arkias adında biri tarafından kurulduğunu o dönem için bulunan Asklepionlardan çok daha ileri düzeyde olduğunun görüldüğü belirtilmiştir. Sağlık yurdunda kullanılan yöntemlerden bahsedilmiş ve günümüzde de önemini korumakta olan temiz hava, su, güneş etkilerinin perhiz ile harmanlanarak tedavi yollarına gidildiği anlatılmıştır. Oluşturulan çevrenin de nasıl bir yer olduğundan bahsedilmiştir. Hastaların ruhi bakımdan da kuvvetlenmeleri adına yapılan etkinliklere değinilen bölümde ise müzik ve tiyatrodan faydalandığını ayrıca şenlikler ve panayırın düzenlendiğini görmekteyiz. Bunların hepsi elbette hastalığın iyileşme sürecinde moral gücünün ne kadar önemli olduğunun önemini o günde biliniyor olduğunu ve yapılan çalışmaların bunu desteklediğini gösteriyor.

²⁴⁵ Güngör Bayatlı AYTEKİN ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

Babadan oğla geçen iyileştirme yöntemlerinin bugünkü hekimliğin temellerinin o günlerde atılıp bir standarda oturtulduğunu verilen bilgilerden anlıyoruz.

Ayrıca o dönem bu sağlık yurdunun bölümleri ve bu bölümlerin işlevleri ve önemi de anlatılarak ne kadar geniş çerçeveli bir yer olduğuna dikkat çekilmiştir. Sağlık yurdunun planlarının da verildiği bu kitap o dönemi gözler önüne sermektedir. Dönemin ünlü hekimi Calenos hakkında da bilgi edinilebilecek bir eser ortaya koymuştur. Bu eser sayesinde Asklepion' un dönemine göre ne kadar ileri seviyede olduğu ve günümüzde kullanılan yöntemlerin birçoğunun o günün şartlarında uygulandığını görmekteyiz. Geçmiş dönemlerin tedavi yöntemlerinin bilinmesi ve geliştirilmesi de elbette ki önemli bir olaydır. Özellikle bu mekânın restorasyonu ile yakından ilgilendiği için bu eser kendisi için ayrıca önemlidir.²⁴⁶

3.1.2. Bergama'da Şifalı Otlar ve Lokman Hekim

1938 yılında basılan bu eser aslında Bergama'da Asklepiyon-Sağlık yurdu kitabının basımı üzerine İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Doçenti Dr. B. A. Süheyl Ünver' in Tıp Tarihi Kongresi için otlarla tedavi yöntemi üzerinde durulduğu ve Bergama'da yapılan otlarla tedavi yöntemlerini derlemesini istediği ve bu kitabın böylece yazılmaya başlandığını belirtmiştir. Üç yıllık bir çalışmanın ürünü olan bu kitabın devamının gelmesini temenni ettiğini belirtmiştir.

Bergama'da Lokman Hekim-Eskülap'ın yaşam hikâyesi anlatılmış ve birçok hastalığa otlarla deva bulan Eskülap'ın en son ölüyü dirilttiği ve bunun üzerine Zeus tarafından cezalandırıldığı anlatılmıştır. Daha sonra ise Lokman Hekim'in hikâyesi verilmiş ve otların dilinden anlayan, onları harmanlayıp dertlere deva bulan Lokman Hekim'in en son yüz otu karıştırarak ölüme çare bulması üzerine Cebrail tarafından cezalandırıldığı anlatılmıştır.

²⁴⁶ Osman Bayatlı, **Eski Bergama'da Asklepiyon(Sağlık Yurdu)**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1935

Ardından Bergama’da şifalı olarak kullanılan otlar, hangi derde iyi geldikleri ve nasıl kullanıldıkları bilgisiyle beraber sözlük sıralamasına göre verilmiştir. Tabi ki Bergama’daki adlarıyla aktarılmışlardır.²⁴⁷

3.1.3.Şifalı Otlar ve Hayvanlar-Madenler

Bundan önce ki şifalı otlar kitabı ilk olarak İstanbul’da bir dergi de yayınlanmış ardından Bergama’da kitap olarak basılmıştı. Tabi bu arada araştırmalar devam ettiği için Hayvanlar-Madenler kısmı da oluşturulmuş ve kitap basılırken iki kısma ayrılarak basılmış. İnceleyeceğimiz ikinci kısmı 1940 yılında basılmıştır.

Hayvanlarda görülen hastalıklarda çare için hangi otun ne şekilde kullanılacağı aktarılmış.

Devamında da bazı hayvanların insan hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı bunun ne şekilde olduğu anlatılmış. Daha sonra ise tedavi için kullanılan bazı madenlerin kullanım şekilleri ve hangi rahatsızlığa iyi geldiği aktarılmış. Çevrede bulunan kaynak sularının da iyi geldiği rahatsızlıklar olduğu ve nerdeki suyun ne için kullanıldığı aktarılmış. Hayvan hastalıkları da ele alınarak halkın bunlara uyguladığı doğal reçeteler de verilmiş.

Bu aktarılan bilgiler Bergama ve çevresinde yıllardan beri kullanılmakta olan doğal reçeteler ve nesilden nesile aktarılarak o güne kadar ulaşmış. Bunlar derlenirken yapılan sohbetlerde aslında daha çokça bilgi olduğu falanca sağ olsaydı o anlatırdı diye defalarca karşılaşılmış.²⁴⁸ Belki de böyle bir çalışma o dönem için yapılmıyaydı günümüze de bu bilgilerin de birçoğu ulaşamayacaktı. Bugün artık biz biliyoruz ki otlar tamamlayıcı tıp olarak doktor kontrolünde olmak kaydıyla kullanılmakta ve etkili sonuçlar almaktadır.

²⁴⁷Osman Bayatlı, **Bergama’da Folklor**, Cilt.4, Bergama Belediyesi Yayınları, Bassaray Matbaası, İzmir, 2016, s.s.125-151.

²⁴⁸Osman Bayatlı, **Bergama’da Şifalı Otlar ve Hayvanlar-Madenler**, 1.b., Vakıf Matbaası, İstanbul, 1942

3.1.4. Bergama'da Fikir Adamları

1941 yılında basılmış olan bu kitap eski çağlardan beri büyük bir medeniyete ev sahipliği yapmış şehrin elbette o günden cumhuriyetin ilk yıllarına kadar birçok düşün adamı yetiştirdiği ve Bergama'yı tam anlamıyla anlaşılmasının bunlarında tanınmasıyla mümkün olduğu düşüncesiyle böyle bir eser hazırlama ya başladığına değinmiş. Tabi her dönem birbirinden farklı ve özel olduğu için fikir adamlarının da ilgi alanları farklılık göstermekte olduğunu vurgulamış. Önemli olanın yeni neslin Bergama'nın yetiştirdiği bu kişileri tanımalarını sağlamak olduğunu belirtmiş. Ve bu düşün adamlarını üç dönem halinde incelemiş olduğunu görüyoruz.

İlk olarak Asklepiyon' un en eski hekimlerinden olan Telesfor ele alınmış. Daha sonra felsefe ile ilgilenen Parmenid' in düşün hayatını ve kendisini tanıyoruz. Arceslas'ın ise dönemin şairi olduğunu görüyoruz. Kratis ise parşömenin mucidi aynı zamanda “İlyada” ile “Odise”yi tefsir ettiğini öğreniyoruz. Ve daha birçok isme yer vermiştir. Elbette ki Bergama tarihinde ayrı bir yeri olan Calinos Hekim'i detaylıca inceleyerek aktarmıştır. Oribaz adlı hekimde kitapta ki yerini almıştır.

“Calinos Hekim ölürken, muavinlerine –findık kadar iki yuvarlak şey vererek-şu sözleri söylemişti:

Ben öldükten sonra bunlardan birini örs üstüne koyunuz; diğerini de su dolu testi içine atınız. Bakalım ne göreceksiniz!

Şakirtleri, ölümünden sonra üstadların dediklerini yaptılar. Koca bir örs eridi, aktı ve yerine iz bırakmadan kayboldu. Destiyi kırdılar, su buz tutmuştu. Bu iki işten filozoflar şu neticeyi çıkardılar: Calinos Hekim bununla şunu demek istedi ki tabiatında akmak olan suyu dondurdum ve katı olan demiri erittim, yok ettim fakat ölüme çare bulamadım.”²⁴⁹

İkinci kısımda Bergamalı Yusuf, Kafiyeci Mehmet Muhiddin, Şair Sarı Kemal, Bergamalı Kadri Efendi, Hacı Ali Efendi, Doktor Mehmet Paşa, Doktor Ziya Bey, Emin Efendi, Doktor Ali Paşa, Hüseyin Aşkı Efendi, Ahmet Cevdet Efendi ve daha birçoklarına değinmiştir. Bilgilerini verirken ayrıca yaşadıkları bölgelere dair ya da yıllara, olaylara dair bilgileri de dipnotlar şeklinde aktarmayı ihmal etmemiş böylece okuyucunun kişiyi yaşadığı döneme ve yere göre değerlendirebilmesini amaçlamış görünmektedir.

²⁴⁹ Osman Bayatlı, **Bergama'da Fikir Adamları**, Ticaret Matbaası, İzmir,1941,s.29.

Üçüncü kısım da ise Bergama'da maarif hareketleri ele alınmış. Kurulan okulları cumhuriyetten önce ve sonra diye ikiye ayırmış ve hangi yıl açıldı, öğretmenliğini kimler yaptı, gibi bilgilere yer verilmiştir.

1921 yılından sonra Bergama'da yeni okulların kurulmaya başlaması planlanmış ve böylece bir senenin sonunda kız ve erkekler için olmak üzere iki okul açıldığını belirtmiş. Ve her geçen yıl okul sayılarının ve öğrenci mevcutlarının arttığını gözlemlendiği bunda ki en büyük payın yeni kurulan cumhuriyetin ilime verdiği önem olduğu vurgulanmış. Bu yıllarda yetişen talebelerden memleketin dört bir yanına göreve gidenlerin olduğunu bunlardan ikisi hakkında bilgi vererek devam etmiş. Bu kişilerin Rahmi Köken ve Mustafa Rahmi Balaban olduğunu öğrenim hayatlarını ve daha sonraki iş hayatlarına dair bilgileri detaylıca anlatmış ve Bergama'da cumhuriyetin ilk yıllarında öğrenim gören bu kişilerin başarılarını aktarmıştır.²⁵⁰

3.1.5. Efsaneler-Adetler

İlk baskısı 1941 yılında İstanbul'da yapılan bu eser de Bergama'da süre gelen efsane ve adetlere yer verilmiş böylece köklü bir tarihe sahip olan bu şehrin daha iyi anlaşılacağı düşünülüyor önsözde belirtilmiştir. Üç bölümden oluşan kitapta ilk kısımda efsanelere, ikinci kısımda inançlar ve üçüncü bölümde adetlere yer verilmiştir. Kitabın ilk sayfalarına dönemin İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Profesörü Doktor A. Süheyl Ünver' in takrizi yer almaktadır. Kendisi Osman Bayatlı' nın bu çalışmayı yapmasından ötürü duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve bu gibi çalışmaların öneminden bahsetmiştir.

İlk efsane Bergama surlarının yapılışı ile ilgilidir. Daha sonra dikkatimi çeken Nuh ve Kayıkçılar efsanesi Dikili ve Çandarlı' dan Bergama'ya kadar olan ovaların deniz olması ile ilgilidir. Aç Öldüren Suyu efsanesi de Bergama'ya suyun getirilişi ile ilgilidir. Yazar dipnot olarak bu olayın tarihsel sürecini ve yaşanan zorluklara da değinerek 57km uzaktan gelen su tesisatı o dönem için muhteşem bulunduğundan böyle bir efsanenin doğduğunu belirtmiştir. Güzellik suyu adıyla değinilen efsanede

²⁵⁰ A.g.e.

ise bugün Güzellik Ilıcası adıyla anılan yerin nasıl meşhur olduğu ve keşfedildiği aktarılmış. Kısmet Kayası, Keçilerin Kaleye Hücumu, Bergama Köşkü, Üç Kardeş Kanı, Hamaz Çakılı, Hacet Kuyusu, Kadı Mezarlığı, Âşıklar, Gelin Taşı efsaneleri aktarılmış ve bunlarla birlikte söylenegelen sözlere de yer verilmiştir. Osman Bayatlı' nın bazı efsanelerde tarihi bilgisine de yer vererek bilgilendirmeye gittiği görülmektedir.

İnanç sisteminde yatırların önem arz ettiği derdine derman bulamayan halkın hurafelere inanarak farklı şeylere yönelerek dertlerine derman aradıklarından bahsedilerek Bergama'da kabul gören ve çare aranan yerler ve kişiler aktarılmıştır.

Adetler kısmında ise altı mayıs ta birçok yerde kutlanan Hıdrellezden bahsedilmiş ve Bergama'da o gün yapılan etkinliklere yer verilmiştir. Dede hayrı, esnaf birlikleri, konuk odaları gibi halkı ortak payda da buluşturan oluşumlar aktarılmıştır. Düdüklü çapanın manası ve nişan alameti olduğu ne şekilde uygulandığı da güzel bir şekilde anlatılmıştır. Bergama da o dönem bulunan ve geçmişten gelen kuduz ocağı ve ne şekilde işlediği anlatılmış.

Kitabı bitirdiğinde emek harcanarak nesilden nesile aktarılmış efsanelerin, inançların derlendiğini ve gelecek kuşaklara değişmeden aktarılmasının sağlanması yönünde çalışıldığı görülüyor. Yer yer tarihle harmanlanmış ve o dönem yaşayanların hayatlarına dair birçok etkinliğin çıkış noktası, amacı, anlamı başarılı bir şekilde okuyucunun gözleri önüne serilmiştir. Farklı dönemlere dair anlatılar olduğundan dolayı genel anlamda kültürümüzü anlamamızı ve daha detaylı incelemeler yapmamızı sağlaması yönünden de önem taşımaktadır. Efsaneler ve adetler bir toplumun en önemli kültür unsurlarından biridir ve bu yönüyle kaynak olma özelliği de bulunmaktadır.²⁵¹

3.1.6. Bergama'da Küplü Hamam

Bergama'nın köklü tarih geçmişi ve bu dönemlerin bıraktığı izler oldukça fazladır. Küplü hamam hikâyesi de bunlardan biri. Ve bulunma hikâyesinin 600

²⁵¹ Osman Bayatlı, **Efsaneler-Adetler**, Bassaray Matbaası, İzmir, 1942

yıllık bir geçmişi olup Murad Hüdavendigâr döneminden beri bilinen ve bir aileyi de etkileyen bir tarihi olmasından dolayı bu kitabın konusu olarak karşımıza çıkmış. Osman Bayatlı'nın bu güzel hikâyeyi okuyucu ile buluşturup Bergama'nın bu güzel hikâyesini aktarması yerinde olmuş.

Bergama'da bulunan birçok eserden biri olan Küplü Hamam aslında adını veren küpün artık olmamasına rağmen bu adla anıldığını anlatarak adının nereden geldiğini yani güzel hikâyesini okuyucu ile paylaşmış. Osman Bayatlı bu aileden o gün için yaşayanların anlattığı olayı okuyucuya aktarmıştır. Buna göre Hatip Mahmud kölesi ile tarlasını sürerken altınla dolu üç küp bulur ve bunu padişaha bildirerek o dönem için hazineye ciddi bir servet kazandırır. Alçak gönüllüğünden sadece küplerden birini alır. Ancak bu küp diğerlerinden farklı olarak üzerinde kabartma desenlerin bulunduğu tarihin bir simgesidir. Uzunca yıllar bu ailede kalan ve hamamda sergilenen küp yıllar sonra İkinci Mahmud'un emriyle Fransız Kralı Lui'ye hediye edilir. Ve bulunduğu hamamdan alınarak yola çıkarılır. Ancak hamam hala küplü hamam olarak anılmaktadır. Maalesef ki kitaptan anlayacağımız üzere bir tarihi eserimiz daha yurt dışındadır.

Yabancıların da dikkatini çeken bu küp hakkında yazılar yazılmıştır. Bayatlı kitabında bunlara da değinerek küpün önemine dikkat çekmiştir.

Küpün üzerinde bulunan kabartmaların anlamlarına ve işçiliğine de yer verilerek açıklığa kavuşturulmuştur.

Küplü hamamın ve bu eserin kime ait olduğuna dair, biri anlatıldığı üzere Hatip Mahmud diğeri ise Karaosman ailesine aitliği ile ilgilidir. Bu iki durum kitapta ele alınmış ve hangisinin doğru olabileceğine dair kanıtlar verilerek durum değerlendirilmesine gidilmiştir. Bu olayla ve küplerle ilgili daha birçok söylenti olmasından dolayı eldeki belgeler ile olay okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Son olarak Küplü Hamam'ın Vakıfnamesi verilmiştir. Hamamın hangi şartlarla kime geçeceği, gelirinin ne şekilde pay edileceği Manisa kadısı ve şahitler ile belirtilmiş ve bu belge okuyucuya aktarılmıştır. Küplü hamam planı da bilgi vermesi açısından kitabın son kısmına eklenmiştir.

Güçlü bir tarihe sahip, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Bergama'da yaşanan olayların, köklü ailelerin kayıt altına alınarak kitapta konu edinmesi sözlü

tarihin yazılı tarihe çevrilmesi oldukça önemli ve Osman Bayatlı bunu oldukça güzel bir şekilde başarmış bir yazar olarak karşımıza çıkıyor. Yaşadığı çevrenin tarihine bu denli önem veren birini tanımak ve onun anlatımıyla bu tarihi öğrenmek eminim okuyucular açısından oldukça etkileyici bir deneyim oluyordur.²⁵²

3.1.7. Bergama'da Yakın Tarih Olayları

1943 yılında ilk basımı yapılan kitabın ikinci basımı 1957 yılında yapılmıştır. 106 sayfadan oluşmuştur. Bu kitapta 18. Ve 19.yüzyıllarda Bergama'da yaşanan olaylar anlatılmıştır. Halkı büyük ölçüde etkileyen hastalıklar, yangın ve sel. Kitabın ilerleyen kısımlarında bu salgın hastalıklara, yangına ve sel baskınına detaylıca değinilmiştir. Kitap da sel baskını için yazılmış ve yıllar sonra ortaya çıkan Sel Destanı da aktarılmıştır. Yaptırılan eserlere değinilmiştir. Telgraf hattının bu yıllarda tamamlandığını öğreniyoruz. 1887 yılında gelişen ve değişen Bergama teşkilat yapısı değişerek kaymakamlık olmuş. O döneme dair birçok bilgiyi gözler önüne serdiği bu kitapta günlük hayattan, ekonominin evrilmesine birçok konuya değinilmiştir.

Dönem içinde Bergama'da huzurun nasıl temin edildiği, alım-satım işleri, alacak-borç işlerinin nasıl yürüdüğü gibi konulara da yer verilmiştir. Esnaf birlikleri, konuk odaları, binicilik, kalkancılık evlilikler, zeybek ve gelin elbiseleri, hayvan çalınması gibi konulara değinilmiştir.

Devamında Bergama idaresinde bulunan isimler yıl yıl aktarılmış idarenin kimden kime geçtiği görülmektedir. Ama özellikle Koca Arapoğlu diye anılan Hacı Mehmet Ağa Bergama'ya suyu getiren kişi olduğu için bu konuyu dipnot olarak ele almıştır.

Karaosmanoğlu devrinde yaşanan olaylar, farklı kişiliklere de yer verilmiş.

Yaşanan tabiat olayları da yıllarına göre ele alınmış ve sonuçları da aktarılmıştır.

Göçebelerin iskânının da ne şekilde yapıldığına ve karşılaşılan güçlükler ele alınmıştır. Savaşa katılan gönüllülerden, yıkılan fabrikaya, Soma –Bergama arası

²⁵² Osman Bayatlı, **Bergama'da Küplü Hamam**, Vakit Gazete Matbaa Kütüphanesi, 1942

trene kadar dönemin konularını ele alan Osman Bayatlı o dönem Bergama yaşantısını detaylarıyla ve önemli olaylarıyla gözler önüne sermiştir. Okuyucusuna Bergama'nın tüm halini aktarmayı amaçlamış ve bunun için birçok çalışma ve araştırma sonucu bu kitabı ortaya koymuştur. Önsöz de yapılan açıklamadan anlaşıldığı üzere çıkan yangınlar ve yaşanan bazı talihsiz olaylar nedeniyle aslında bu bilgileri derlemek oldukça sıkıntılı bir süreç gibi görünüyor. Ancak tam bir Bergama hayranı olan Osman Bayatlı' yı bu durum yıldırmamış ve neticesinde böyle bir eser oluşturmuştur. Kısacası bu esere baktığımızda o günün Bergama'sını, insanını, yaşanan önemli olaylarını harmanlayarak gözümüzün önüne getirmek mümkün. Böylece Bergama'nın geldiği noktada hangi zorlukları atlattığı daha iyi anlaşılmış olmaktadır.²⁵³

3.1.8. Ege'de Zeybek Oyunları ve Havaları

İlk olarak Bergama'da Milli Oyunlar adı ile basılan kitabın üç oyunu anlatmasının yetersiz kalması üzerine derlemeler yapılmış ve Ege Bölgesi oyunlarının çoğunu kapsayan bu kitap kaleme alınmış. O güne kadar bu alanda yapılan figürlerin toplanmasına dair bir çalışma olmadığı için oyunları oynayanlar öldüklerinde bazı figürler eksik kalmaktaymış. Bu durumun önüne geçmek amacıyla Osman Bayatlı bir çalışmanın gerekli olduğunu düşünerek araştırma yapmış. Bu kitabın yazım sürecinde Hasan Çakı Efe'nin oyunları derlenmiş ve Kırkağaçlı Ahmet Yekta Madran türkülerin notalarını kitaba armağan olarak vermiş.

Bu çalışmanın önemini anlatmak amacıyla milli oyunların önemine dair sözleri bir sayfada toplamış. Zeybek oyunlarının önemli ayrıntılarını da giriş kısmında aktarmış. İlk olarak bengi adlı oyuna yer verilmiştir. Harmandalı, Arpazlı oyunu, Kozak zeybek oyunu, Yalabık zeybek oyunu, Soma zeybek oyunu, Dağlı oyunu, Ağır zeybek oyunu tüm figürleri tek tek anlatılarak aktarılmış. Okuyan bir kişinin çok rahat hareketleri yapabilmesini sağlayacak şekilde anlatım yapılmıştır. Ayrıca bu oyunların türkülerinin de notaları verilmiştir. Ardından da her oyun resimlerle desteklenmiş ve okuyucunun gözleri önüne serilmiştir.

²⁵³ Osman Bayatlı, **Bergama'da Yakın Tarih Olayları**, 2.b., Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1957

Daha sonra ise düğünlerde oyun adetlerine değinmiş, gelen misafirlerin ağırılanmasını ve düğünde oyun sıralamasını anlatmış. Düğünler de çalan türkülerin notaları da verilmiştir. Yine her bir oyuna dair resimler eklenerek desteklenmiştir.

Ardından zeybek kıyafetleri detaylı bir şekilde anlatılmış ve yine türküler notaları ve sözleri ile verilerek kitap tamamlanmıştır.

Zeybek kültürü özellikle bölgemiz için oldukça önemli ve bizim kültürümüzün vazgeçilmez bir parçası olduğu için bu şekilde derlenip kalıcı hale getirilmesi oldukça yerinde bir çalışma olmuş.²⁵⁴

3.1.9. Bergama'da Köyler Eğriğöl

Osman Bayatlı bu kitabı Kurtuluş Savaşı boyunca harap olan şehrin cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yeniden toparlanma sürecine girdiğinden dolayı gelişmeleri ve halkın ve köylerin geldiği noktayı aktarmak amacıyla kaleme aldığını belirtmiş. Bu dönem için Köycülük Şubesinin yaptığı çalışmaların bu toparlanma sürecine büyük katkıları olduğunu anlatmış. Eğriğöl köyünün o gününü aktarırken köyün bulunduğu sınırları, coğrafi durumu ve tarihçesi ele alınmıştır. Köyün o günkü durumu da etraflıca ele alınmıştır. Dönemde ki su işleri, yemekler, sağlık işleri, çamaşırhane, giyim, düzenlik, cami, mezarlık, inançlar, eğitim, sanat konuları ayrı başlıklarda kısaca değinilmiştir. Köy idaresi konusu 5 yıllık bütçesi ile aktarılmıştır. Dönemin ekonomik faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğü de anlatılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nda köyün Yüzbaşı Halet Bey ve yanındakilerin savunması ile nasıl kurtarıldığını ancak ilerleyen süreçte boş kalan köyün Yunan askerleri tarafından yakılışı da kitapta okuyucuya aktarılmıştır. İsmi geçen kişiler hakkında ki bilgiler de dipnot şeklinde verilmiştir.

Daha sonraki bölümde ise Nermin Orhon'un halkın gelenek, görenek ve kültürüne dair yaptığı incelemeler aynen aktarılmıştır. Bu kısımda köylünün günlük hayatı ve konuşmalarına dair oldukça bilgi sahibi olabilirsiniz. Söylenen türküler, manilere örnekler verilmiş. Düğün gelenekleri anlatılmıştır. Farklı kullanımı olan

²⁵⁴ Osman Bayatlı, **Ege'de Zeybek Oyunları ve Havaları**, Nefaset Matbaası, İzmir, 1943

kelimelere dair küçük bir sözlük de bulunmaktadır. Anlatılan hikâye ve söylencelerin daha anlaşılır olması adına.

Bergama Halkevi çalışması olarak düzenlenmiş bu çalışma özellikle Halkevinin Köycülük Şubesinin çalışmalarını da bizlere yansıtmaktadır. Bizlere Cumhuriyet Bergama'sını güzel bir şekilde aktaran güzel bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁵

3.1.10. Bergama'da Köyler Pınarköy Narlıca Tepeköy Yalnızev

Nermin Orhon, Kemal Çallı ve Osman Bayatlı tarafından yazılan kitap Osman Bayatlı' nın halkevi müdürlüğü yaptığı dönemde bastırılmıştır. O dönem için verimli çalıştığı görülen Halkevi'nin şubeleri köylerin genel durumu ve yeni kurulan Cumhuriyet ile köylerdeki gelişmeleri aktarmak adına böyle bir çalışma yapmışlar. İlki Eğrigöl' ü anlatan bu kitapların ikincisinde ise aynı vadiye bulunan dört köy ele alınmıştır.

Dört köyün coğrafi konumu ele alınarak verilen bir harita ile desteklenmiştir. Köylerin kuruluşuna da yer verilmiştir.

Köyler hakkında yol durumu, coğrafi konumu, köyün adının kaynağı, ev ve nüfus, tepe ve bayırları, yayla durumu, göl, orman, çiftçilik, hayvancılık, içme suları, çamaşırılığı, mezarlığı, taşıt, değirmen, köy idaresi gibi köy faktörleri ayrı ayrı her köy için değerlendirilmiş ve okuyucu bilgilendirilmiştir.

Her köy için ayrı harita kullanılmış ve anlatılan güzergâh somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

O dönem bu dört köy için hazırlanan beş yıllık çalışma ve kalkınma planı diğer bölümde ele alınmış ve yapılacak çalışmalar köy köy aktarılmıştır. Yapılacak çalışmaların genel olarak köylü tarafından imece usulü ile yapılması planlanmış olup sorunun genelde yol ve okul alanında olduğu ve bunların düzenlenmesinin bir plana dayandırıldığı görülmektedir.

²⁵⁵ Osman Bayatlı, **Bergama'da Köyler Eğrigöl**, Meşher Matbaası, İzmir, 1944

Dönem değerlendirilirken kültür alanında okullar değerlendirilmiştir. Dört köyde iki okul bulunduğu belirtilmiş ve bu okullara kısaca değinilmiştir. İlki Pınarköy-Narlıca Okulu 1933 yılında kurulduğunu ve gelen eğitimciler sırasıyla aktarılmıştır. İnceleme yapılmış ve daha önce 8-10 okuryazarı olan köyün gençlerin tamamına yakını artık okuryazar olmuştur sonucuna varılmıştır. İkinci okul ise Tepeköy, Yalnızev Okulu 1934 yılında yapılmış olduğu aktarılmıştır. Bu okulda da eğitimciler sırayla aktarılmıştır.

Çepniler' in dili değerlendirilmiş ve iki dil kullandıkları ve dillerden birinin amacının kendi aralarında oluşturdukları, yabancıların yanında anlaşılmamak amaçlı uydurulmuş bir dil olduğu ele alınmış ve yeni kelimelerin nasıl uydurulduğuna değinilmiştir.

Dönemde o yöre de yenilen yemeklere değinilmiş ve yemek konusunda söylenen sözlere de yer verilmiştir.

Ardından sağlık ve temizlik durumu da değerlendirmeye alınmıştır.

Köylülerin giydikleri kıyafetlerde anlatılmıştır. Erkeklerin çoğunun şehirli gibi ceket pantolon giydikleri ancak kadınların kıyafetlerinin farklı farklı olduğu belirtilmiştir. Kadınların kıyafetleri detaylıca aktarılmıştır.

Yaşanılan evler de detaylıca anlatılmış, kullanılan eşyalara yer verilmiştir. Bu anlatımdan görüyoruz ki daha önce çadırdaki yaşayan yaşlıların evlerde yaşamak da zorlanmışlar ve bu durumu yadırgamışlar.

Hastalık ve bunların tedavisindeki inançlara da yer verilmiş ve bilinen hastalık tedavileri aktarılmıştır.

Köylülerin düğün adetlerine de yer verilmiş ve gelin alma söz kesme adetleri ele alınmıştır. Buna örnek olarak dipnotta verilen bilgiye göre kız evinin oğlan evine verdiği söz ölümlük sayılır ve kız baba evine geri dönemezmiş.

Ele alınan bir diğer konuda ölümdür. Ölüm olduğu gün ve devamında uygulanan adetler derlenmiş ve yapılan her etkinliğin amacı da anlatılmıştır. Ölüm olayına bakışları çıkarılabilecek şekilde aktarılmıştır.

Nermin Orhon'un köy kadınları ile yaptığı konuşmalara aynen yer verilmiştir. Ardında da konuşmaların daha rahat anlaşılmasını sağlamak amacıyla sözlük eklenmiştir.

Ayrıca o dönem köylerde sözü geçenlerle, köyün ileri gelenleri ile yapılan sohbetlerde kitapta yerini almıştır. Veli Dayı adında Yalnızev köyünden biriyle yapılan konuşma aktarılmıştır. Ayrıca Kadir Akçan ve Eyüp Türkay ile de Kurtuluş Savaşına dair yapılan görüşmeye de yer verilmiş ve böylece bu eser tamamlanmıştır.

Bu kitapta dört köy hakkında o güne dair oldukça kapsamlı bir çalışma yapılmış olup dönem çok başarılı bir şekilde aktarılmıştır. Özellikle yapılan görüşmelere yer verilmesi kitabı daha da zenginleştirmiş ve konuşmalardaki yöresel ağzı daha net şekilde görmemizi sağlamıştır. Osman Bayatlı yine güzel bir çalışmaya imza atmış görülmektedir.²⁵⁶

3.1.11. Bergama'da Köyler Bölcek Köy

Bergama Halkevi tarafından 1945 yılında basılmış olan bu kitap köyler serisinin dördüncü kitabı olarak karşımıza çıkmakta.

Bölcek köyünün sınırlarının ve ulaşım durumunun aktarılmasıyla bilgi vermeye başlanmıştır. Daha sonra köyün iklimi ele alınmıştır. Köyün adının nereden geldiği, köyün kuruluş hikâyesi ve ev-nüfus durumu da değerlendirilmiştir. Devamında köyün camisi, mezarlık durumu, köy idaresi, köy telefon bağlantısına yer verilmiştir. Köy gelir ve giderleri bir tablo oluşturularak kalem kalem aktarılmıştır. Önceki kitaplarda ele alındığı gibi köyün sanat, sağlık durumu, yemekleri, içme suları, kıyafetleri, evlerin döşenmesi ayrı ayrı kısaca ele alınmıştır.

Köydeki ekonomik faaliyetlerde yer verilmiş ve ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

Köyün eğitim durumuna da değinilmiş olup gelen hocalar sıralarına göre aktarılmış, okulun durumu ele alınmış ve öğrenci mevcutları aktarılmıştır.

²⁵⁶ Osman Bayatlı, **Bergama'da Köyler Pınarköy NarlıcaTepeköy Yalnızev**, Güneş Basım ve Yayınevi, 1944

Köyde enstrüman çalan kişiler de isimleriyle aktarılarak bu kişilerin Halkodasında etkin görev aldıklarından bahsedilmiştir. Okuma odasına gelen dergiler, kaç kitap olduğu aktarılmıştır.

Evlilik olayının nasıl geliştiği ve karşılaşılabilecek sıkıntılara örnekler verilmiştir. Görücü, dünürücü, nişan, düğün, çeyiz alma, nikâh kıyma gibi gelenekler tüm detayları ile anlatılmıştır.

Köyde yer alan odalar da aktarılmış ve gelen konukların nasıl ağırlandığı detaylıca aktarılmıştır.

Köyün türkü ve manilerine de yer verilmiş ve örneklendirilmiştir. Hidrellez de neler yapıldığı, Sultan nevrüz etkinlikleri ve yapılan eğlencelerine yer verilmiştir. Sıkça kullanılan atasözleri ve bilmecelere bu kitapta da yer almış olduğunu görmekteyiz. İnanç başlığı altında çeşitli olaylar derlenmiş ve yapılan adetlerden bahsedilmiştir.

Diğer kitaplarda bulunan bölüm yine yapılarak köy kadınları ile konuşma kısmı oluşturulmuştur.

Köyün yaşadığı kötü olaylara da yer verilmiş ve sel baskını, köy baskını adı altında yaşanan olaylar aktarılmıştır.

Köy kitaplarının sonuncusu olan bu kitap ve diğerlerini değerlendirdiğimde yeni kurulan cumhuriyetle bir kalkınma çabası görülmektedir. Kurulan odalar ile halk eğitim ve sosyal olarak geliştirilmeye çalışılmakta ve buralardaki ilerlemelerin daha net gözler önüne serilebilmesi adına dönemin Halkevi Müdürlüğünü de yürüten Osman Bayatlı böyle bir çalışma yapmayı ve böylece gelişimi gözler önüne sermeyi kendine görev bilmiş ve bu yolda da oldukça başarılı olmuştur. Dönemin sosyal hayatı, köy ve köylüleri etkileyen olayları, eğlenceleri kaleme alması ve bunu kalıcı bir eser olarak bizlere aktarması Osman Bayatlı' nın tarihe ve yörenin dokusuna ne kadar önem verdiğinin en büyük ispatıdır. Eserlerinde çoğunlukla o dönem yaşayan kişilerin anılarından alıntılar yapmış, her fırsatta bulduğu köyden sözü dinlenir kişilerle sohbetler yaparak onları anlamaya ve daha iyi tanımaya çalışmıştır.²⁵⁷

²⁵⁷ Osman Bayatlı, **Bergama'da Köyler Bölcek Köy**, Nefaset Matbaası, İzmir,1945

3.1. 12. Bergama'da Köyler Tırmanlar

Dönem de Tırmanlar Bölgesi Gezici Başöğretmeni Ali Rıza Başsorgun' un derlediği bilgiler ile Osman Bayatlı, Kemal Çallı ve Nadire Yuvacan tarafından kitaplaştırılmış. Gene diğer köy kitaplarında olduğu gibi Nermin Orhon'un köy kadınları ile konuşmalarına yer verilmiş.

Köy hakkında civarına göre konumu, coğrafi sınırları ve ulaşım yolları aktarılmış olup daha sonra köyün kuruluşundan bahsedilmiştir. Yapılan sözlü tarih çalışmasıyla köyün yaşlılarından olan Hacı Arif Geçgin dedenin anlatılarına göre köyün tarihi hakkında bilgi toplanmış. Köyün adının çıkışına değinilmiş ve mahkeme sicil defterleri kanıt gösterilmiştir. Daha sonra voyvodalık idaresi dönemi ele alınmış ve o dönemin olayları değerlendirerek Karamuslu' nun voyvodalığı değerlendirilmiştir.

Köyün tabiat durumu da ayrıntılı incelenmiş ve iklimi, dağları, dereleri, gölleri, çeşmeleri ve kuyuların durumu ile ilgili etraflıca bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Yetiştirilen ürünler ve geçim kaynaklarına yer verilmiş ve bu konular ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Beş yıl boyunca yetiştirilen ürünler yıl yıl miktar olarak tablolaştırılarak aktarılmıştır.

Köyün sanat alanında gelişimine de değinilmiş ve köyün bu bakımdan yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

Sağlık durumundan da ele alınmış ve doğum sayısına karşın ölüm oranının az olduğu belirtilmiştir. Köyün yemekleri, evlerin durumu, giyim gibi konularda bu başlık altında ele alınmıştır.

Köyde bazı sağlık problemlerine karşı eskiden beri alınan tedbirler de anlatılmıştır. Otlardan ne şekilde yararlandıklarına yer verilmiştir.

1932 yılından o güne köy kanunlarına göre idare edilen Tırmanlar ve o dönem muhtar ve üyeleri tanıtılmıştır.

Köy odaları, avcılık, cami, mezarlık gibi konularda ele alınmış devamında köyün kültür durumu aktarılmıştır. Köyün okul durumu ve öğrencilerin devam

durumlarının iyi olduğundan bahsedilmiş. Yöreye ait atasözleri, bilmeceler, manilere, eski bir türkü ye de yer verilmiştir.

Yağmur isteme, hidrellez, cenaze gibi olaylara da değinilmiş. Kız alma, düğün törenlerinin de ne şekilde olduğu bu konudaki gelenek ve görenekler ayrı başlıklar halinde aktarılmıştır. Bayram ve oyunların da ne şekilde olduğu öğrenebileceğimiz konular arasında karşımıza çıkmakta.

Devamında ise kadınlarla konuşma başlığı altında bir bölüm ele alınmış ve daha önceki kitaplarda aktarılan bu bölüm burada da oluşturulmuştur. Son olarak ise Kurtuluş Savaşı'nda Tırmanlar Köyünde yaşananlar aktarılmıştır.

Köyler kitabının üçüncüsü olan bu kitapta köy halkına dair hemen hemen her şeyi bulabiliriz. Böyle bir eserin ortaya çıkması Bergama açısından büyük katkılar sunmaktadır.²⁵⁸

3.1.13. Bergama Tarihi'nde İlkçağ ve Bakırçay Havzası, Arkhaik-Klasik Kültürler

İlk basımı 1949 yılında basılan bu eserde Osman Bayatlı Bakır çay Havzasının coğrafi ve Jeolojik yapısını aktararak bölgenin fiziken de tanınmasını sağlamıştır. Ayrıca haritalarla da anlatımını desteklemiş olduğu görülmektedir.

Daha sonra Bergama tarihini anlatarak devam ettiği eserinde Bergama'nın kuruluşu ile ilgili efsanelere yer vermiştir. Prehistorik kültürü tanıtmış o dönem için önemli görülen yerlere, eserlere ve efsanelere değinmiştir. Dönemden kalan eserler de fotoğraflanarak kitapta yerini almış bulunmakta.

Diğer dönemlerin de tarihi akışının verildiği bir kaynak olması yönüyle önemli. Ayrıca Bergama'nın kurucularından Telephos'un hayatını da bu eserde bulmanız mümkün.

Osman Bayatlı önemseydiği ve tarihini, kültürünü büyük bir merakla incelediği şehrinin zaman içerisindeki akışını okuyucuya sunmada ve bunları harita ve fotoğraflarla destekleyerek oldukça gerçekçi bir akış hazırlamıştır.²⁵⁹

²⁵⁸ Osman Bayatlı, **Bergama'da Köyler Tırmanlar**, Güneş Basım ve Yayınevi, 1945

“Bergama Tarihinde İlkçağ-Bakırçay Havzası” ile “Bergama Tarihinde Krallık Devri” adlı iki kitabı okullar için yararlı olacağı gerekçesiyle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan Tebliğler Dergisinde okullara tavsiye edilmiştir. Elbette ki tarihi konuda yazılan ve kaynak kitap olma özelliği gösteren bu tarz eserlerin önemi ve eğitim alanında kullanılması tarihini bilen öğrenciler yetiştirme yolunda önemli bir adımdır.²⁶⁰

3.1.14. Bergama Tarihinde Krallık Devri

Kitap hakkında gazetede çıkan bir haber ile başlamak isterim. Osman Bayatlı'nın bu eseri için tarihi dokusu bulunan Bergama hakkında çeşitli milletlerin sanatkârları ve tarihçileri tarafından yazılan eserleri inceleyerek ve sentezleyerek faydalı olması amacıyla bu kitabı yazmıştır. Şimdiye kadar karanlık olan Bergama Tarihini akıcı bir üslupla aktarmayı başararak başarılı olmuş bir kitap ve mutlaka herkesin kütüphanesinde bulunmalıdır. Osman Bayatlı'yı bu eserinden ve çalışmalarından dolayı tebrik ederiz diyerek devam etmiştir.²⁶¹

Bu kitapta krallık devrinin geçirdiği olayları kralların dönemine göre okuyucuya aktarmış dönemleri ve o dönemin krallarının özellikleriyle bütünleştirerek gözler önüne sermiştir. Yaşanan değişimler, savaşlar ve karışıklıklar tüm yönleriyle aktarılamaya çalışılmış. Böylece Bergama gibi bir şehrin hangi dönemlerden geçtiğini, yaşadığı siyasi sıkıntıları ve bu durumların Bergama'nın tarihine ne gibi etkileri olduğunu anlamamız için önemli bir başvuru kitabı olmuş.

Daha sonra Roma hâkimiyetine geçen bölgenin bu dönemine de ışık tutularak hangi eserlerin kimler tarafından ve hangi sebeplerle yapıldığını okuyucuya başarılı bir şekilde aktarmış.

Eserin son kısmında Akropolde bulunan bir kitabede yazılı olan Bergama'da Şehir Kanunu adlı kısım okuyucuya aktarılmış olup o dönemin şehir yaşantısındaki kuralları madde madde aktarmıştır.²⁶²

²⁵⁹Osman Bayatlı, **Bergama Tarihi'nde İlkçağ ve Bakırçay Havzası, Arkhaik-Klasik Kùltürler**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1996

²⁶⁰ **Bugün**, Sayı 176, 26 Ocak 1951.

²⁶¹ **Bugün**, 10 Ekim 1950.

²⁶² Osman Bayatlı, **Bergama Tarihinde Krallık Devri**, Anıl Basımevi, Çağaloğlu, İstanbul, 1950

“Şehir idaresine bağlı dairenin memurları, her şeyin kanuna uygun yürütmesine dikkat etmeli, ona göre karar vermelidir. Şayet bir işin kanuna uygun yapılmadığını anarlarsa usulüne göre ceza keserler. Bunu sonuçlandırmak üzere icra memurlarına verirler. Memurlar, bir yerdeki zararı on gün içinde eksiltmeye koyarak giderirlerse masrafın bir buçuk mislini suçludan alırlar. Bu paranın artanı hazinenindir. Bu işte memurlar dikkatsiz olur da fazla masraf yaparlarsa kendileri öderler. Ayrıca yüz drahmi ceza da veririler.”²⁶³

3.1.15. Bergama Tarihinde Sanat Eserleri ve Abideler

Osman Bayatlı’ nın bu kitabı, C.H.P. Bergama Halkevi Yayınından 1944 yılında birinci baskısı yayınlanmıştır. Daha sonra Bergama Belediyesi tarafından ikinci ve üçüncü basımı yapılmıştır.

Bu eserde Bergama’nın eski çağlarda sahip olduğu önemli eserler gözler önüne serilmektedir. Helenistik, Roma ve Bizans etkisi altında ortaya çıkan eserlerin önemi ve tarihi süreçleri anlatılmıştır. Yapılan eserlerde tarihi süreçlerinde hangi malzemenin ve tekniğin kullanıldığına değinilmiş olup o dönemin ekonomik durumun yapılaraya yansımalarına değinilmiştir. Heykel sanatına yön veren Lysippos ve onun sanat görüşü ve o dönemdeki gelişmelere de yer verilmiştir. Sanat anlayışında görülen değişikliklerin devletin o dönem için nasıl bir kültürel yapıda olduğu, yükselişi yansıttığını kitapta verilen örneklerden anlıyoruz.

Bergama kazı çalışmaları fikrinin nasıl ortaya çıktığı ve nasıl eyleme geçildiği konusunda bilgi verilmiş olup yedi devrede yapılan kazılar ve çalışmaların ne şekilde olduğu konusunda okuyucuyu bilgilendirmiştir. Özellikle Zeus Sunağının önemi ve eski bir kitapta bundan bahsedilmesi üzerine Bergama’nın nasıl cazip bir kazı mekânı haline geldiğini görüyoruz. Sunakda bulunan figürlerin çeşidi ve anlamları efsanesi ile birlikte etkileyici şekilde işlenmiş olup okuyucunun gözünün önünde canlandırabileceği şekilde detaylandırılmıştır.

Bergama Kütüphanesinin o dönemdeki yükselişi ve Parşömenin ortaya çıkış serüveni de detaylıca anlatılmış olup bu gelişmeler neticesinde Bergama Kütüphanesinin nasıl İskenderiye Kütüphanesine rakip olacak şekilde gelişme gösterdiği belirtilmiştir. Bu denli çaba harcanarak oluşturulan ayrıca müze özelliğini

²⁶³ A.g.e.,s.376.

de bünyesinde barındırdığını gördüğümüz kütüphanenin nasıl İskenderiye kütüphanesine aktarıldığını da kitaptan öğrenebiliriz.

Agoralar, mabedler, tümülüsler hakkında da detaylı bilgi alabileceğimiz detaylıca yazılmış bir eser karşımıza çıkmakta. Bergama tarihinde sanat eserleri ve tarihsel süreç içerisinde ki gelişmeleri ve o dönemin tarihi çerçevesinde yüklendikleri anlamlar açısından başvurulabilecek bir kaynak özelliği taşımakta. Bergama’da tarihi mekânların ziyaret edileceği bir gezide bilgi edinme amaçlı okunmalı. Eserleri ve tarihleri daha bir anlamlandırıp farklı bir gözle bakmanızı ve değerlendirmenizin yüksek olduğu bir gezi imkânı sunmuş olacaktır.

Osman Bayatlı Bergama Zeus Sunağı ile diğer eserler hakkında bilgi verdiği bu kitabın bu konu ile ilgili yazılabilecek yayınlara yol açıcı olmasını temenni etmiştir.²⁶⁴

“Esas olarak klasik dünyanın 50 filozofu içinde 22’sinin Anadolu’da yetişmiş ve bunlardan üçünü (Parmenides, Archesilaos ve Galenos) Bergama’dan çıkmış olması da bu bölgenin değerini belirtmeye yetmektedir. Kütüphane, Bergamalı ve Bergama’da yerleşen birçok bilgilerin ilim ve sanat alanında Bergama’ya sağladıkları üstünlüğün parlak bir delilidir.”²⁶⁵

3.1.16. Bergama Tarihinde Sikkeler

Osman Bayatlı’ nın Bergama Müze Müdürlüğü yaptığı dönemde yazdığı bu eser daha önce yazdığı kitaplardan Bergama Tarihini daha yakından anlaşılmasını sağlayacak bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki o dönemin kralları, kralların güçlerini ve daha birçok bilgiyi basılan sikkelerden anlamamız ve tarihe bu çerçeveden bakmamız mümkün hale geliyor böylece.

Paranın tarihi sürecine kısaca değinerek bir giriş yapmıştır. Lidyalılardan itibaren en basit halinden başlanılarak bu sürecin nasıl geliştiği hakkında ki detayları başarılı bir şekilde aktarmış. İlk para birliğini kuran devletin Bergama olduğunu öğreniyoruz.

²⁶⁴ Osman Bayatlı, **Bergama Tarihinde Sanat Eserleri ve Abideler**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:25, Ed. Eyüp ERİŞ, 1996

²⁶⁵ **A.g.e.**, s.42.

Roma ve Bizans döneminde ki sikkelerin genel özelliklerine de değinilmiş, değerlendirebilme ve dönemi anlamamıza yardımcı olacak gerekli bilgiler verilmiştir. Aynı şekilde Bergama sikkeleri hakkında da oldukça detaylıca bilgi verilmiştir. Krallıklar döneminde basılan gümüş sikkelere de değinilmiştir.

Sikkelerde ki işaretler hakkında bilgilendirme yapılmış ve dönem değerlendirmesinin bu sayede daha açık bir şekilde yapılması sağlanacaktır. O dönem de sikkelerin üzerinde Bergama'da yer alan mabetler ve tanrılar da yer almış ve bunlar da ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

Daha sonra ise sikkeler dönem dönem aktarılmıştır. Bunu yaparken de sıralama ile paranın basıldığı madde ve üzerindeki sembol ve işaretlere göre anlatımı yapılarak ardından resimlerinin verilmesiyle eser görsellerle desteklenerek sonlandırılmıştır.

Müze müdürlüğü de yaptığı için bu konuda tecrübe sahibi birinin kaleminden bu bilgilere erişilmesi oldukça etkileyici olmuş. Bayatlı' nın ele aldığı her konu Bergama tarihine dair farklı bakış açıları geliştirmemizi sağlıyor.²⁶⁶

3.1.17. Bergama Tarihinde Türk İslam Eserleri

Bu eserde Bergama şehrinin Karesi beyliğinden Osmanlı'ya geçiş sürecine kısaca değinilmiş ve bunu takip eden yıllarda şehrin yeniden kuruluş aşaması ve yeni yapılan eserlerden bahsedilmiştir. O dönemde yapılan camiler, köprüler, mescitler yapım sırasına göre okuyucuya aktarılmıştır.

Yapılan mezar taşlarının üzerindeki işaretlemelerin ve mezar taşı şekillerinin yıllar içinde değişimi ve bu taşların dönem değerlendirmesindeki önemine değinilmiştir.

O dönemde yaptırılan camiler ve kimin adına yaptırıldıkları da aktarılmıştır.

Ardından Bergama'da bulunan bu eserler ayrı ayrı başlık altında ele alınmış ve hepsine dair hikâyelere, bilgilere mimari yapılarına ve planlarına dair bilgilere yer verilerek eserler güzel bir şekilde betimlenmiştir. Zaman içerisinde eserlerde yapılan

²⁶⁶ Osman Bayatlı, **Bergama Tarihinde Sikkeler**, 1953

tadilat çalışmaları da anlatılmış daha sonrada bazı eserlerin fotoğrafları eklenmiş bulunmaktadır.

Anlatılan eserler Bergama da önemli görülen, birçoğu günümüze ulaşmış önemli ve tarihe şahitlik etmiş eserler. Bunların bir kitapta toplanması fikri çok güzel olmakla birlikte Osman Bayatlı' nın böyle bir çalışmayı yapması ve böyle bir eser ortaya koyması başlattığı Bergama'yı tanıma anlamaya dair çalışmanın önemli bir parçası olmuştur.²⁶⁷

3.1.18. Bergama'da Karaosmanoğulları Hacı Ömer Oğlu Mehmet Ağa Vakfı

Manisa-İzmir ve Aydın bölgelerini yaklaşık yüzyıl boyunca elinde tutan Karaosmanoğulları ailesinin idareye nasıl getirildiğine değinilmiştir. Hacı Ömer Ağa döneminde Bergama'nın huzura ve feraha kavuştuğundan bu dönem önemsenmiş ve Bergama Tarihi'nin bu kısmı da kayıt altına alınmalı düşüncesi oluşmuştur. Hacı Ömer Ağa'nın vakfi sırayla kimlere geçmiş bunu akrabalık ilişkilerini ele alarak okuyucuya aktarmıştır. Vakfin malları ve bu mallardan gelen getirilerin de nerelerde ne şekilde kullanıldığı açıklanmıştır. Verilen belgelerden anlıyoruz ki sağlam kanunlarla vakıf idareleri ciddi bir şekilde ilerletilmiştir.

Ayrıca bu yetki aktarımı kimden kime olmuş mahkeme kararlarıyla birlikte verilmiş. Bu yetki aktarımı sayesinde vakıf uzunca bir süre varlığını devam ettirmiştir. O dönem Şer-i mahkeme kayıtları kaynaklığında veriler gün yüzüne çıkarılmıştır.

Bergama'ya hizmet etmiş böyle köklü bir aileyi ve bıraktıkları eserleri anlamak açısından oldukça önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih kişilerle bir bütün ve Osman Bayatlı bu bütünlüğün farkında olarak güzel bir eser ortaya koymuş. Dönemi anlamak adına hazırlanmış bir kaynak.²⁶⁸

²⁶⁷Osman Bayatlı, **Bergama Tarihinde Türk-İslam Eserleri**, Anıl Matbaası, İstanbul,1956

²⁶⁸ Osman Bayatlı, **Bergama'da Karaosmanoğulları Hacı Ömer Oğlu Mehmet Ağa Vakfı**, İstikamet Matbaası, İzmir, 1957

3.1.19. Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları

Daha önce köyler kitabında sohbetini aktardığı Veli Acar'ın kızının düğününe gitmiş ve orada gördüklerini aktarmıştır. Bir alevi gelininin baba evinden çıkışı sırasında yaşananlar, söylenen maniler ve sözler aynen aktarılmış. Aslında böyle bir kitabın yazılmasının çıkış noktası bu düğün olmuş. Düğünde genç kadınların bellerinde takılı süslü kemerlerin dikkat çekmesi üzerine anlamları sorulmuş ancak cevap alınamayınca araştırma başlamış.

Alevilikteki inanç sistemi hakkında bilgi verilmiş ve ebced hesabına göre sayılar ve ifade ettikleri madde madde ele alınmıştır. Bazı renklerin özel anlamı olduğuna değinilmiş ve bunlar konusunda da bilgi verilmiştir.

Gelin kıyafeti ve anlamları açıklanmış. Buna göre gelinin alnında yedi renkten yapılan bir taç olurmuş. Taç üstüne karanfil ve puldan üç çiçek takılmış buda üçleme âdetiymiş. Telden yapılmış iki çiçek yanaklara doğru bırakılmış ki bunlarında Hasan ve Hüseyin'i ifade ettiği belirtilmiş. Alnında yirmi sekiz veya otuz iki sıra küçük altın takılmış ki ayın günlerini simgelermiş. Ortada ki büyük altın ise vahdet alametiymiş.

Türkmen gelininde ise kırmızı-yeşil çekiler kullanılmış. Kırmızı evli, yeşil ise sülaleden olduğunu ifade edermiş.

Gelin kıyafetlerinde anlatılan taç, duvak, taşırkma, göğüslük, gömlek, üçetek, libade, kuşak kullanım şekilleri anlatılmış. Türkmen gelini ve Çepni gelini kıyaslaması yapılmıştır.

Düğünlerde kullanılan gelin kıyafetleri elbette ki o kültürü anlamak açısından önem taşımakta ve kültüre özellikle Bergama'nın bir bütün olarak anlaşılmasını isteyen Osman Bayatlı bu konuda elinden gelen çalışmayı yapmış ve bu eseri ortaya koymuştur.²⁶⁹

²⁶⁹Osman Bayatlı, **Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları**, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1957

3.1.20.A. Yılmaz İçin

Bu kitabı birlikte birçok işler yaptığı arkadaşının ölümü üzerine çıkarmıştır. Kitapta Abdurrahman Yılmaz'ı tanıyanların onun hakkında yazdığı hatıralar, düşünelere yer verilmiştir. Hayatında dair birçok kişinin düşüncelerini toplayarak kitaplaştırmıştır. Yazanlar genelde yetiştirdiği öğrencileri ve onu tanıyanlardır. Birlikte çalıştıkları dönemlerde olmuş. Özellikle Halkevi faaliyetlerin de. Dil-Edebiyat ve Köycülük kollunda uzun süre görevde kalmış Abdurrahman Yılmaz. Osman Bayatlı ile “Milli Oyunlar” adlı kitabı hazırlamışlardır.

Kitapta kendi anlattığı bölümde 28 yıldır arkadaş olduklarından ve tanışmalarından bahsetmiştir. Kermes kelimesinin ilk analizi yapan ve böylece anlamını gözler önüne sererek kermes kitabında yer almasını sağlamıştır. Birlikte Hasan Çakı Efe'nin oyunlarını temel alarak çalışmalar yapmışlar ve bu figürleri belli bir ölçü ve sayı kullanarak yazıya aktarmışlar. Böylece üç oyunu kalıcı hale getirerek folklor hayatına katkı sağlamışlar. Daha sonra bu oyunların notaları yine Kozak'tan klarnetçi Hüseyin Limon'a yazdırılmış. Böylece milli oyunlara dair notaların bir kısmı da kayıt altına alınmış. Bu çalışmalar sürerken Abdurrahman Yılmaz bir taraftan da yöredeki atasözleri, türküler ve manileri toplayarak “Bergama'da Folklor” kitabını meydana getirmiş.²⁷⁰

3.1.21. Bergama Broşürü

1945 yılında basılan ve Bergama'yı tanıtmayı amaçlayan 16 sayfalık kitapçık da Bergama coğrafı olarak tanıtılmıştır. Ardından kalınabilecek oteller ve alınabilecek hediyeliklere yer verilmiştir. Bergama'ya giriş de karşılaşılabilecek binalara değinip ardından tarihçesi anlatılmıştır. Daha sonra ise tarihi mekânlar tek tek ele alınmış ve kazı çalışmaları süreci veriler alanlar gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde Bergama'da bulunan eserler ve yerler detaylandırıldıktan sonra son sayfada bir harita ve Akrapol planındaki yerlerin sırasıyla aktarıldığı bir liste eklenmiştir.²⁷¹

²⁷⁰ Osman Bayatlı, **A. Yılmaz İçin**, Bergama Halkevi, Sayı 19, Kültür Basımevi, İzmir, 1946

²⁷¹ Osman Bayatlı, **Bergama**, Bergama Halkevi Yayınından, Sayı 15, Güneş Basımevi, İzmir, 1945

3.2. MAKALELERİ

Osman Bayatlı yazdığı kitapların dışında çeşitli zamanlarda makaleler de yazmış ve bunlar gazetelerde yayınlanmıştır. Makaleleri de yine Bergama tarihine ve folkloruna yöneliktir.

“Bergama Tarihine Bakış” adlı makalesinde kısaca Bergama’nın coğrafi konumuna ve değinmiş, ardından isminin hangi değişimleri gösterdiğini sırasıyla aktarmıştır. Devamında tarihsel süreci ele alınmış ve hangi aşamalardan geçerek krallık merkezi olduğu kısaca ele alınmıştır. Tabii parşömenin de nasıl ortaya çıktığına değinilmiştir. Bergama’da bulunan tarihi alanlar ve burada yaşamış ünlü kişilere de yer verilmiştir. Ardından Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ki durumları kısaca aktarıldıktan sonra cumhuriyet dönemin de kurulan ve Bergama’nın tarihi dokusunu önemseyen çalışmalardan bahsedip yazısını tamamlamıştır. Bu makalenin tam metnini ekler bölümüne ilave ettim. Bergama Kermesi 1937 adlı eserde yayınlanmış olan bir makaledir.²⁷²

“Bergama’da Heykel Sanatı” adlı makalesinde Helenistik devirde meydana getirilen heykelcilik okulundan bahsetmiş ve bu seviyeye gelebilmesini sağlayan önceki devirleri kısaca ele almıştır. İskender’in imparatorluk sınırlarını genişletmesi üzerine ticaret hayatında meydana gelen refahın sanat eserlerine ilgiyi arttırdığını ve bu konuda daha geniş alan sunduğunu aktarmıştır. Ardından dönemin ünlü sanatçılarından Lysippos’ un sanat anlayışına kısaca değinmiştir. Portre heykelciliğinin gelişimi aktarılmıştır. Ardından kıyafet detaylarının ele alınış şekli ve bunun dönemin kıyafetlerinde ki değişiklikleri yansıttığı belirtilmiştir. Dönemin önemli şehirleri arasından Bergama’nın nasıl öne çıktığı ve gelişim yönü aktarılmıştır.²⁷³

“Bergama’da Kalkan Oyunları” adlı makalesinde Osman Güdücü adlı kalkancıyla yaptığı sohbeti aktarmıştır. Osman Güdücü kalkan oynamaya nerede başladığından ve kimlerle hangi hocalardan ders aldığını anlatmış ve bunlardan kermeslerde görev alan arkadaşlarının isimlerini vermiştir. Bunun dışında kalkan oyununun sosyal hayattaki yeri ve uygulanış şekli konu edilmiş ayrıca kıyafetlerin ne

²⁷² Osman Bayatlı, “Bergama Tarihine Bir Bakış”, **Bergama Kermesi 1937**, Nefaset Basımevi, İzmir, s.s.41-46.

²⁷³ Osman Bayatlı, “Bergama’da Heykel Sanatı”, **Bugün**, Sayı:327-330,14-24 Ekim 1952.

şekilde kullanıldığı aktarılmıştır. Oyunun figürleri detaylandırılmış ve numaralandırılarak aktarılmıştır. Bu makalesi Bergama'yı Sevenler Cemiyeti Bülteninde yayınlanmıştır. Bu makalenin de tam metnini ekler bölümüne ilave ettim.²⁷⁴

“Bergama'yı Sevmek” adlı makalesinde Bergama'nın zengin bir tarihi olduğundan ve bunun kitaplarda yazılı olması ile sınırlı olmayıp dört bir yanını çevreleyen tarihi eserlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Bergamalıların bu şehri sevdiklerini ispatlamaları için bu eserlere çok değer vererek ve onları büyük bir titizlikle korumaları gerektiğinin altını çizmiştir. Bergamalıları bu şehre çok değer vermeleri ve bunları gelen turistlere aktarmaları ve eserleri güzel bir şekilde tanıtmaları gerektiğini anlatmıştır. Eserlerin gizlice kaçırılması veya zarara uğratılmasının Bergama'ya ne büyük zararı dokunacağına değinmiştir. 70 yıldır yapılan kazılar neticesinde dünyaya adını duyuracak değerde zenginliğe kavuştuğunu ve bunun sonucunda Bergama'yı Sevenler Cemiyetinin kurulduğunu belirtmiştir. Bu cemiyetin amacının Bergama'yı tanıtmak ve bu eserleri korumaktır demiştir. Ve Bergama kültürüne ait en küçük bir parçayı dahi önemsemeyi bildiğimizde gerçek Bergama sevgisi vücut bulmuş olacaktır diyerek düşüncesini dile getirmiştir.²⁷⁵

“21. Kermes” adlı Bergama Halk Eğitim Bülteni'nde çıkan makalesinde 24 Mayıs' da başlayacak olan 21. kermesi anlatmış ve Bergama için ne büyük bir bayram havası olduğunu dile getirmiştir. Zengin tarihi ve folklorunu en güzel şekilde yansıtanın yolunun kermes olduğunu vurgulamıştır. Kermesin önemini vurgulamak için 15. Kermese katılan Cumhurbaşkanı'nın Bergamalılara hitabına yer vermiştir. Yine bu kermes için planlanan Ankara Devlet Konservatuvarı tiyatro bölümünün rejisörü Mahir Canova yönetiminde oynanacak iki klasik piyese değinmiş ve Bergama'ya katkı yapacağını düşündüğünü belirtmiştir. “Bir Yaz Gecesi Ortası Rüyası” isimli piyesin Akropol tiyatrosunda sergilenecek olduğunu ve bunun oyuna ayrı bir değer katacağını yazmıştır. Ayrıca ara verilen büyük alan milli oyunlarının bu sene tekrarlanacağı ve bunun Bergama folkloru için son derece önemli olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁶

²⁷⁴ Osman Bayatlı, “Bergama'da Kalkan Oyunları”, **Bergama'yı Sevenler Cemiyeti Bülteni**, Sayı2,1960,s.s.6-7.

²⁷⁵ Osman Bayatlı, “Bergama'yı Sevmek”, **Yeni Bergama**, Sayı 18-19, 25-28 Şubat 1944.

²⁷⁶ Osman Bayatlı, “21. Kermes”, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı 5, 15 Mayıs 1957, s.2.

“22.Kermes” adlı Bergama Halk Eğitim Bülteni’nde çıkan makalesinde kermesi gürbüz bir delikanlıya benzeterek bundan sonra eski kermes çalışmaları değerlendirilerek, hazırlıkların bu değerlendirmeye göre yapılmasını böylece kermesin yükselmesini ispat etme zamanı olduğunu belirtmiştir. Üç bölümde ele aldığı kermes çalışmalarının ilki olan milli oyunları ele almış ve oynanan oyunlar arasında zeybek oyununun ahenkli bir şekilde oynanabilmesi için sürekli çalışmanın önemine değinmiştir. Ayrıca oynanan oyunların hocalarının vefatı sebebi ile figürlerin eksik kalmaya başladığı bu konuyla da ilgili bir çalışma yapılmasının gerekliliğine belirtmiştir.²⁷⁷Bergama ve çevresinde ki zeybek oyunlarının mertlik, yiğitlik ruhuyla harmanlanmış farklı figürleri olduğunu aktarmıştır. Tek oyunlarda kişinin hareketleri önemli olduğu gibi toplu oyunlarda bunun yanında grup uyumunun önemine dikkat çekmiş bunu sağlamak amacıyla devamlı çalışmanın yanında düzenin ve yöntemin önemine değinmiştir. “Milli Oyunlar” ve “Bergama’da Ege Zeybek Oyunları” adlı kitaplar bu yönde çalışmalar içerse de eksik kalan kısımların tamamlanması için ilgilileri ve kurumları göreve davet etmiştir. 22. Kermes zeybek oyunlarının maalesef 12. Kermes zeybek oyunlarını geçemediği hayal edilen ve istenilenlerin gerçekleştirilemediğini ve oynayanların sayısının azaldığını üzülen ifade etmiştir. Mekânın da aynı şekilde kaldığı daha geniş bir stadyumun gerekliliğine değinmiştir.²⁷⁸Milli Oyunlardan Kalkancılık öğreticisi Halit Öter tarafından sürdürülmektedir. 75 yaşına rağmen çevikliğinden hiçbir şey kaybetmemiş olan Halit Öter’ in hazırladığı kalkancılar halk tarafından heyecanla takip edilmektedir. Kalkan kılıçları ile halkı selamlama kısmı ve karşılıklı saldırı kısımları büyük heyecana sebep olmaktadır. Ankara Konservatuvarı Tiyatro Bölümü Müdürü Nurettin Sevin tarafından kalkancılarımız için çizdiği modellerden elbise yaptırılmasının istendiğini belirtmiştir. Okçuluk alanında maalesef öğretmenleri Hafız Baha Gürses’ in vefatından dolayı sahnede bulunamayacaklardır diye açıklamıştır. Ciritçilik de yine coşkuyla izlenen gösteriler arasındadır diye belirterek burada atların eğrelerinin tedarik sorunu olduğundan bahsetmiştir. Güreş ise sadece kermese özel olmadığı yıl içerisinde bazı aylarda yapıldığından dolayı kermes gösterilerinden çıkarılmış bulunmaktadır diyerek konuya açıklık getirmiştir. Avcılık kulübünün de

²⁷⁷ Osman Bayatlı, “22. Kermes 1” , **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Haziran 1957,s.3.

²⁷⁸ Osman Bayatlı, “22. Kermes 2-3” , **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Temmuz 1957,s.2.

yıl içerisindeki etkinliklerinden dolayı kermese katılmadığı ancak katılmalarının istendiği belirtmiştir.²⁷⁹

“Unutulmuş Deri Boyası” adlı yazısında Bergama Etnografya Müzesi için eşya toplarken eline geçen bir pabuçtan bahsetmiş ve durumu hakkında bilgisi olan birinden yardım almak üzere Eşref Özuysal’ a başvurduğunu anlatıyor. 50 yıl önce böyle pabuçların yapıldığını ancak boyaması hakkında bilgisinin olmadığını belirterek bunu bilse bilse tabak hacı bacak Süleyman usta bilir diyerek yanına götürdü diyerek devam etmiştir. 92 yaşında olan Süleyman Arnavutoğlu’ ndan dinlediklerini devamında aktarmış. Pabucun adının düztaban kırmızı yemeni olduğunu sivri burunlusunun kadınlar, kesik burunlusunun erkekler için yapıldığını ve iki mecediye ile yarım altın arasında bir fiyata satıldığını anlatmıştır. Eski dönemlerde bu pabuçların daha çok kına gecelerinde gelinlerin kullandığı eline ve ayağına kına yakılan gelinin bunu giyerek görünüşünün güzelleştiğinden bahsetmiştir. Ancak artık üretilmediği ve kalıplarının dahi kalmadığını da eklemiştir. Kırmızı rengi vermek için incir kullanılmış ve güneşte kalsa bile solmazmış. Malzemesi keçi derisi olan bu pabuçlar kirece yatırılır, çıkarılınca da boyanır ve ardından pişirilirdi diye aktarmış. Boyama usulü ise kazanda kaynatılan kuru yemişin içinde iki gün bekletilmiş ve böylece üzerinden yıllar geçse de boyanın güzelliği gitmez diye anlatmış ve eski ürünlerin yapılışının önemine değinmiştir. Aslında bu makalede onun milli kültüre ne kadar meraklı ve detayları araştırmayı sevdiğini görüyoruz.²⁸⁰

“Eski İzmir Köprüsü” adlı yazısında Bakırçay Nehri’nin tarih dönemlerinde birçok defa felaketlere sebep olup üzerinde bulunan köprülere ciddi zararlar verdiğini belirtmiş ve bunlardan önem teşkil edenlerin başında İzmir köprüsü geldiğine değinmiştir. Eski İzmir köprüsü Karahıdırlı Köyü altında bulunur ve İzmir’e geçit sağlarmış. Söylenenlere göre bu köprünün Karaosmanoğulları döneminde yapıldığı ancak üç sefer yenilenmesine rağmen üçüncü seferde Bakırçay’ ın azgın sularına dayanamayıp yıkıldığı durum karşısında çaresiz kalan çalışanlar köprüye bir kurban vermek gerektiğini düşünerek bunu gerçekleştirmiş ve o günden sonra köprünün bundan dolayı yıkılmadığı anlayışı ortaya çıkmıştır diye düşünmüşler. 1943 yılında bu köprü Bakırçay Nehri geliştirilirken dinamitle yıktırılmış. Ancak yatağının

²⁷⁹ Osman Bayatlı, “22. Kermes 2-3” , **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Temmuz 1957,s.7.

²⁸⁰ Osman Bayatlı, “Unutulmuş Deri Boyası”, **Bugün**, Sayı 363,27 Şubat 1953.

geniştirilmesi bile ona coşkunluğundan bir şey kaybettirmemiştir diyerek durumu değerlendirmiştir.²⁸¹ Görülüyor ki çevresindeki eserlere meraklı olduğu kadar doğal çevrenin durum değerlendirmesinde de bulunmuş bu konularda dikkatini çekmiştir.

“Milli saz ve Türküler” makalesinde Bergama’da milli saz ve türkülerin önemli bir yeri olduğundan ve eskiden süregelen bir gelenek olduğundan bahsetmiştir. Saz çalma konusunda ünlenmiş kişiler bulunduğu saz yapımı konusunda ünlenmiş kişilerinde olduğunu ve bunlardan birinin de İsmail Aloğlu olduğunu aktarmıştır. Yaptığı sazlara değinmiş ve sadece yapım ustalığı değil aynı zamanda ustaca çaldığı ve söylediğinden bahsetmiştir. Yine Bergamalı Mehmet Adalı’ nın da saz konusunda usta olduğu belirtilmiştir. Bunların dışında o dönemde saz çalmada ve söylemede ünlenmiş Selman Efe’den, Mehmet Çavuş’tan ve Mevlütçü Hüseyin Ayalp’ ten bahsetmiştir. Bu ustaların bazılarının çalışmaları sonucu kermeste güzel gösterilerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Çanakkale Savaşın’ dan önce saz çalma ve türkü söylemenin Bergama’nın her an her etkinliğinde olan bir etkinlik olduğunu ve halk eğitim merkezinde görev alan sazcuların bu geleneği sürdürmek üzere yola çıktıklarını aktarmıştır. Yine bu makalesinde dönemin tanınmış kişilerine ve önemine yer vererek çalışmıştır.

“Halk Eğitimi ve Müzeler” adlı makalesinde eskiden Halkevi olarak kullanılan binanın Etnografya Müzesi ve Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmak üzere devredilerek kullanıma açıldığını birbiriyle yakın ilişki içinde bulunan bu iki kurumun tek çatı altında birleştirilmek sureti ile Bergama’ya büyük faydası olacağından bahsetmiştir. Tarihi eserleriyle ünlü olan Bergama’nın Etnografik eserleriyle de gündeme gelmesinin önemine değinerek bunun turistler için cazip olduğunu belirtmiştir. Halkın bazı söylemlerine yer vererek bu konuda halkın bilinçlendirilmesinin şart olduğuna değinmiş ve bu konuda bu oluşturulan tüm kurumların büyük bir istikrarla çalışmasının şart olduğunu belirtmiştir. Ona göre müzeler Halk eğitiminin en başta gelen kurumlarından biridir.²⁸²

“Çoban Pehlivan” adlı fikirler dergisinde çıkan makalesinde konu olarak yine mahalli unsurları anlatmıştır. 1820’li yıllarda Bergama’nın Göçbeyli Köyünde yaşamış ve başpehlivan unvanı ile nam salmış bir pehlivanı anlatır. Kırkağaç’ta

²⁸¹ Osman Bayatlı, “Eski İzmir Köprüsü”, **Yeni Bergama**, Sayı 27, 27 Mart 1944.

²⁸² Osman BAYATLI, “Halk Eğitimi ve Müzeler”, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı 3, 15 Mart 1957,s.4.

yapılan ünlü pehlivanlarında katıldığı bir güreşte ilk kez başpehlivanlığı olarak Hacı Süleyman Ağa'nın dikkatini çekmiş ve daha sonra Süleyman Ağa'nın isteği ile onunla birlikte Hicaz'a gitmiştir. Şam kapısında o bölgenin ünlü pehlivanının kispetini asılı görünce, bu pehlivanla güreşmek istemiş ve bunu da Süleyman Ağa'ya söylemiştir. Bunun üzerine Şam pehlivanını görürler ve Şam beyine başvurarak bir güreş tertiplettirirler. Yenecek gibi olursam sağ ayağımı kaldıracam diyerek ağasına bilgi verdikten sonra güreş meydanına çıkar ve güreş başlar. On binlerce insanın heyecan ile izlediği güreşte yirminci dakikadan sonra ağaya işaret gelir. Bunun üzerine Süleyman Ağa başlar Şam beyine Çoban pehlivanı methetmeye. Bir saatin sonunda Şam pehlivanı Şam beyi önünde yuvarlanır ve halk büyük bir coşku ile alkışlar. Bu müsabaka üzerine Şam beyi, Çoban Pehlivanı bir kese altınla ödüllendirir ve kispetini Şam kapısına astırır. Bu makalenin yazıldığı dönemde bile Çoban Pehlivanın namı güreş alanlarında cazgırlar tarafından sürdürülmektedir. Tabii bunun üzerine adı Hacı pehlivan olarak da anılır. Bu makale de not düşerek bu hikâyeyi Kırkağaçlı pabuççu Hacı Halil Gördes'ten dinlediğini belirtmiştir. Notlar kısmında daha sonra Göçbeyli köyünden Mehmet Canbaz ise Çoban pehlivanı ve ondan sonra gelen pehlivanları anlatmış bunları da kısaca aktarmıştır. Hacı Avcı pehlivan kispet omzunda güreşten güreşe Hicaz'a kadar gitmiştir. Sadece bir defa girdiği güreşte berabere kalmış onda da kendi kispeti olmadığından kırpık donla güreştiğinden. Daha sonra berabere kaldığı rakibini Aydın civarında yenmiştir. Hacı Avcı pehlivandan önce ise Akkocalı Ali pehlivan başpehlivandır. O ise Akhisar'ın Akkocalı köyündendir. Yayaköy'ünde bulunan Süleyman Ağa çeşmesi dibinde ancak dört kişinin kaldırabileceği ağırlıkta bir taş vardır. Bu taşı Palamut Nahiyesindeyse çeşme başına, Bergama tarafındaysa çeşmenin karşı tarafına taşır dururdu diye aktarmıştır. Hacı oğlu Hacı Mustafa Pehlivan, Berber oğlu Hacı Mustafa Pehlivan, İbrahim Oğullarından Yusuf Pehlivan, Sarısakal Oğullarından Sarı Bekir Pehlivan Göçbeyli'den çıkan başpehlivanlardır. Görüldüğü gibi bulunduğu yörenin kültürüne önem verdiği bu yazısından da anlaşılmaktadır. Yaptığı sohbetlerden merak edip öğrendiği ve kaydettiği yazıları sayesinde Bergama'ya dair pehlivanlar konusunu kayıt altına almıştır.²⁸³

“İzmir Baskını” 1770’li yıllarda Bergama voyvodosu Sancılı Veli Ağa kadın meselesinden dolayı İzmir’i basarak istediğinin yapılmaması durumunda İzmir’i

²⁸³ Osman Bayatlı, “Çoban Pehlivan”, **Fikirler**, Sayı 224, 30 İkinci teşrin 1941, s.s.14-15.

yakacağını duyurmuştur. Tarihi Cevdet birinci cilt sayfa 90 da bu olaydan bahsettiğini dipnotla bildirmiştir. Veli Ağa, Hacı İsmail Ağa'nın mahiyetinde olup çabaları sonucu zeybeklerin başı olmuştur. Hacı İsmail Ağa döneminde memleket adaletli ve başarılı bir şekilde yönetilmiş 1175 senesinde Hacı İsmail Ağa'nın ölümü üzerine yerine oğlu Mehmet Ağa geçmiştir. Onunda 1181'de vefatı üzerine İbrahim Ağa yönetime geçmiş ancak yönetim ile ilgilenmeyerek günlerini sefa içinde geçirmeye dalmıştır. Onun yerine o dönemde yönetim Sancılı Veli Ağa idaresine bırakılmıştır. Böylece Veli Ağa her geçen gün güçlenmiş. İlerleyen zamanda İbrahim Ağa'nın kızına gönül koymuş ve bu durumda kendini onlara denk görerek kızı istetmiştir. İbrahim Ağa'nın bu duruma çok öfkelenip kendisini azarlaması üzerine sesini çıkarmamış ancak kızın düğünü yapıp İzmir'e gönderilmesi üzerine bir fırsatını bulur ve İbrahim Ağa'nın on sekiz bölükbaşını öldürerek ardından da İbrahim Ağa'yı öldürerek bütün malını ele geçirir. Devamında dostlarından da yardım alarak İzmir üzerine yürüyerek şehri kuşatır. Nikâh üzerine nikâh olmaz sözlerini dinlemez ve İbrahim Ağa'nın evli kızı ile nikâhlanır. Bu olaylar üzerine Anadolu veziri Abdi Paşa Bergama üzerine yürüyerek olaya müdahale eder. Kanlı mücadele sonucu yenileceğini anlayan Veli Ağa sevdiği kadını öldürmüştür. Ardından da kaçmıştır ancak; yakalanarak öldürülmüştür. Bergama tarihine dair bu olayı anlatması hem yaşanan olayın önemi hem de yönetimin gidişini anlamamız açısından önem taşımaktadır. Yöneticilerin ölüm tarihlerini mezar taşlarından almış bunları dipnot olarak belirtmiştir.²⁸⁴

“Bergama’ da Oburlar” adlı makalesi Fikirler dergisinde yayınlanmıştır. Bergama ve çevresinde yaşayan oburları anlatır. Özellikle Rıza Bilgin adındaki oburu daha iyi anlatabilmek adına diğerlerinin hikâyelerine yer vermiştir. Rıza Bilgin'in hikâyesini bizzat kendisiyle görüşerek kaleme almıştır. Yazılış amacının da hayat pahalılığı karşısında bu duruma değinilmesinin yerinde olduğunu düşündüğü için olduğunu belirtmiştir. Diğer oburlar; Saraç Salih Usta, Koca Bektaş, Keçeci Koca Bayraktar, Molla Selim, Halit Öter, Kıvılcı Çoşkun'dur. Rekor tabi ki Rıza Bilgin'indir. Öğrenci olduğu dönemlerde babası Rıza'yı bağa bırakır ve çakallardan, hırsızdan koru der. On gün sonra oğlunun yanına bağa geldiğinde dört dönüm üzümünden birkaç salkım kaldığını görünce topla yatağını gidelim der. Bunun üzerine oğlu üzümleri hırsızlar çalar deyince, baba meraklanma onlardan kalan bize yeter

²⁸⁴ Osman Bayatlı, “İzmir Baskını”, **Fikirler**, Sayı 241,30 Eylül 1941, s.s.2-3.

diye cevaplar. Yine bir anısı Çandarlı' da sabah fırında pide kokularını duyunca gider fırıncıya sen pideleri say kaç taneyse sonra öderim der ve başlar yemeye. Fırından çıkan pideyi yer. Pideler biter. Böylece kırk pide yemiştir. Fırıncıya başka yok mu diye sorduğunda olumsuz yanıt alınca eh ne yapalım bu kadarcık kahvaltı yeter der ve borcunu ödeyip çıkar. Bunun gibi anıların yer aldığı makale de gerçekten oburluğun ne büyük bir sorun olduğu daha net şekilde anlaşılmaktadır.²⁸⁵

“Güzellik İlıcası” adlı makalesi de Fikirler dergisinde yayınlanmıştır. Bergama' da sağlık ve güzellik kaynağı alanlardan biri olan ılıca Asklepion için de önem taşıdığını belirtmiştir. İnsanların bu ılıcadan ne şekilde faydalandığını aktarmış ardından da ılıcanın kuruluş hikâyesi ile devam etmiştir. Bugünkü durumunun bir değerlendirmesini yapmış ve tarihi süreçte Yunan işgalinde yıkıldığını, bugünkü halinin bundan kaynaklandığını aktarmıştır.²⁸⁶

“İki Bin Yıl Önce Bir Bergama Kanunu” adlı makalesi de Fikirler dergisinde yayınlanmıştır. Bu makalesinde Bergama'nın en ünlü olduğu dönemin yüz elli yıl süren (130-283)yılları arasında olduğuna değinerek Helenistik devrin etkisiyle şehrin sanat eserleri ile zenginleştiği belirtilmiştir. Zengin bir kültür oluşturmayı başaran Bergama bu yaşamı kanunlar oluşturarak huzurlu bir şekilde sürdürme yoluna gitmiştir. Böylece halkının huzurunu sağlamıştır. İnce bir mermer üzerine oyulmuş bu kanun ve halkın görebileceği alanlara konmuştur. Bu kanuna göre ilk madde emniyete dairdir. Polislerin işleyişini, kurallara uymayanların kanuna göre cezalandırılacağı ve polislerin vazifelerini yapmama durumları ele alınmıştır. Ardından yollar başlığında yolların genişliği, temizliği gibi durumlar ele alınmış ve yine kurala uymayanların cezaları ile polislerin vazifelerini uygunsuz yapmaları durumu ele alınmıştır. Ayrıca buradan toplanan ceza ücretleri yalnızca yol bakımı için kullanılır diye belirtilmiştir. Bir diğer başlık ocak açmaktır. İzinsiz ocak açmak, tuğla harmanı yapmak, toprak kazmak yasaklanmış ve uymayanların cezaları burada netleştirilmiştir. Vergiler başlığında ise vergi ve cezalarını vermeyenlerin malları haczedilir ve beş gün içinde eşya kurtarılmasa polis tarafından bu eşyalar satılır diye karara yer verilmiştir. Yapı işleri başlığında ise müşterek duvarların tamiri ve bakımının masraflarının kim tarafından ne şekilde karşılanacağına dair kuralları içerir. Sular başlığında şehrin sularından polislerin sorumlu olduğu, umumi

²⁸⁵ Osman Bayatlı, “Bergama'da Oburlar”, **Fikirler**, Sayı 248-249, 30 Haziran 1943, s.s.24-25.

²⁸⁶ Osman Bayatlı, “Güzellik İlıcası”, **Fikirler**, Sayı258-259, 30 İkinci Teşrin 1943, s.10.

çeşmelerde çamaşır ve çanak yıkamak, hayvan sulamak yasaklanmış uymayanların bu eşyaları elinden alınır ve 50 lira ceza öder hükmü yer almıştır. Alınan cezalar yine suyolları için kullanılacaktır. Sarnıçlar başlığında ise polisler sarnıçların temizliğinden sorumlu tutulmuş, kirletenlerden ceza alma hakkı verilmiş ancak polisler sarnıçların listesini zamanında bildirmezlerse kendileri de ceza alacaklardır. Bu kanunları aktardıktan sonra Cumhuriyet'in yirminci yılında yeni idarenin güzel uygulamaları sayesinde huzurla yaşamaktadır diye belirterek yeni imar planının da şehri geliştirecek ve geçmiş ile geleceği bağlayacaktır diye düşüncesini belirtmiştir.²⁸⁷

“Bergama’da Koca Ölet” adlı makalesi fikirler dergisinde yayınlanmıştır. Bergama tarihinde meydana gelen ve birçok insanın ölümüne neden olan 166 yılında Romalı askerlerce taşınan hastalığa değinilmesinin ardından yakın tarihte hicretin 1250 yılında meydana gelen bir veba anlatılmaya başlanmış ve iki yıl sürdüğü, bu süreçte çok fazla insanın öldüğü aktarılmıştır. Bu olay halk arasında Koca Ölet olarak adlandırılmış. Hastalığın nasıl başladığı ve iyileşme adına neler yapıldığına değinmiştir. Hastalıktan korunmak için ise hastalanandan biraz kan alınarak sağlam olanlara verilmek sureti ile koruma oluşturulmaya çalışılmış olduğu bilgisine yer verilmiştir. Büyük bir korku içinde bir yıl geçtikten ve bir sürü insan öldükten sonra hastalık durmuş ve bir yıl aradan sonra tekrar başlamış olduğu belirtilmiştir. Not düşerek o yıllarda bu vebanın Batı Anadolu’ya yayıldığı 1252 Şevvalinde çıkartılan padişah fermanından da kesinleştirilmiştir. Vebadan kurtulmak için yazılan iradeye göre kötülüklerden sakınılmalı ve beş vakit namaz ihmal edilmemelidir şeklinde hüküm bulunması, ayrıca veba tılsımı yazılıp bununla korunma yoluna gidilmesi gibi uygulamaların belirtilmesi üzerine kendi değerlendirmesini yaparak bu durumlardan çıkarılacak sonucun halkın ne kadar aciz kaldığı olmuştur.²⁸⁸

“Kıtlık Bolluk” adlı makalesi Fikirler dergisinde yayınlanmıştır. Bakırçay havzasının verimli topraklarında bulunan Bergama bu konuda şanslıdır. Eskiden bakır rengi aktığından dolayı bu nehrin adı Bakırçay olduğu bilgisine yer vermiştir. Bu bölgede yaşayanların eski dönemlerde geçirdiği kıtlık ve bolluk durumlarına dair kanıt bulunmadığı, o dönemde anlatılanlardan yola çıkılarak yakın döneme dair bir

²⁸⁷ Osman Bayatlı, “İki Bin Yıl Önce Bir Bergama Kanunu”, **Fikirler**, Sayı 256-257, 31 Birinci teşrin 1943, s.s.26-27.

²⁸⁸ Osman Bayatlı, “Bergama’da Koca Ölet”, **Fikirler**, Sayı 246-247, 15 Nisan 1943, s.s.12-13.

değerlendirme yapıldığı belirtilmiştir. Bunlardan ilki bir Hıdrellez günü yağın kar olmuştur. Beklenmeyen bu kar yağışı halkta büyük bir korkuya sebep olmuş ancak yağış bir gün sonra durmuştur. Az bir zararla bu durum atlatılmıştır. 1292 Haziranın da yağın dolu ve oluşan selden dolayı halk büyük zarara uğramış ve tarlalardaki ürünler heba olmuştur. Sel felaketinden üç yıl sonra çekirge felaketi baş gösterdiği ve mahsullerin çekirgeler tarafından yenmesi sonucu halkın nasıl bir kıtlık yaşadığı belirtilmiştir. Ardından yine sel felaketi yaşandığı bu sefer bir yıllık pamuk emeğinin boşa gittiği ve elde hiçbir şey kalmadığına ve halkın yaşadığı hayal kırıklığına yer verilmiştir. Aslında sel alması pamuk gelirinin büyük kısmının aşar vergisi olarak gittiği bilgisinin ardından cumhuriyet yönetiminin getirdiği yeniliklerden birinin aşar vergisinin kaldırılması olduğu değerlendirilerek yapılarak bu durumun çiftçiyi rahatlattığı belirtilmiştir. Cumhuriyet'in bu uygulaması sayesinde mültezim, Şahna, Kol memuru, aşar kâtibi, aşar memuru gibi kelimelerin tarihe karıştığı aktarılmıştır.

289

“Klasik Kültür” adlı makalesini 3. Türk Tarih Kongresinde sunmuştur. Burada Anadolu'da klasik kültür eserlerinin azlığına değinmiş ve bunun en büyük sebebinin de savaşlar olduğundan bahsetmiştir. Gerek yaşanan savaşların oluşturulan kültür üzerinde yıkıcı etkisi gerekse savaşlardan yorgun düşün halkın yeni eserler meydana getirememesiyle sonuçlandığını ve bu nedenle dönemi aktarabilecek eserlerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. İlerleyen dönemde doğunun tekrar canlanmasını sağlayan İskender'in devamında gelenlerin Helenistik devirleri oluşturdukları ve bu dönemin eserlerinin çok ça olduğu yerlerden en önemlileri sayılacak sanat okulunun da bulunduğu Bergama olduğunu aktarmıştır. Ancak klasik kültür döneminde ki eserlerin Anadolu'da olmadığı yönündeki düşüncelerin Bergama'da çıkan eserlerden dolayı artık geçersiz olduğunu, bu düşüncenin yıkıldığını belirtmiş ve milattan önce 4. yüzyıldan kalma eserlerin bulunmasının bunun nedeni olduğunu aktarmıştır. Bulunan eserleri listelemiş ve bu eserlerin kim tarafından yapılmış olabileceği üzerine fikirlerini aktarması üzerine, üzerinde bulunan sembollerin de ne anlama gelebileceğini değerlendirmiştir. Buna benzer heykellerin aynı dönemde olan farklı yerlerde rastlanılmadığı, yüksek kabartmaların muhtemelen mezar heykeli olduğunu bununda ancak daha detaylı bir kazı çalışmasıyla gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir. Bu heykellerin Bergama'nın ne denli

²⁸⁹ Osman Bayatlı, “Kıtlık –Bolluk”, **Fikirler**, Sayı 228, Mart 1942, s.s.8-9.

zengin bir geçmişi olduğunu ve yerleşmiş bir kültürü olduğu anlamına geldiğini belirtmiştir. Bu da dönemdeki diğer merkezlere göre Bergama'nın durumunu değerlendirebilmemizi sağlar demiştir. Asklepon' un bulunmasının bile zaten Bergama'nın önemini kanıtlamaktadır sonucunu çıkarmış ve dinleyicilere aktarmıştır.²⁹⁰

“Bergama Asklepon’ unda ki Eserlerin Onarımı” adlı makalesini 4. Türk Tarih Kongresinde sunmak amacıyla hazırlamıştır. 1928 yılında Asklepon’ da başlayan kazı çalışmaları sonucunda yapının çok iyi korunmuş olduğu ve yeniden ayağa kaldırılabilir durumda bulunduğunun görüldüğünü, müzeler genel müdürlüğüne bazı onarımların uygun görülmesi üzerine tiyatronun ve kuzey yönündeki eserlerin onarımına başladığını belirtmiştir. Onarımların birçoğunun tamamlanması üzerine arkeologların düşünlerini almak amacıyla 4. Tarih Kongresinde sunulduğunu aktarmıştır. Bulunan sütun ve başlıkların iki çeşit olması ve başlıkların boy farkı olması gibi durumlarla karşılaşmış bunun da bir deprem sonucu yıkılan kısımlara farklı bir malzeme ile eklemeye yapılmış olmasından kaynaklandığının düşünüldüğü bununda daha sonra Roma devrinde ki onarımda daha önce kullanılan cinsten mermer bulunamamasına bağlı olduğunun düşünüldüğü üzerinde durmuştur. Sütunların dikiliş aşamaları anlatılarak bu çalışmaların kalan izlere göre yapıldığına vurgu yapmış ve bazı alanlarda arkeologların tavsiyesine göre trahit kullanıldığını eklemiştir. Saçak onarımı ise ne şekilde tamamlanması gerektiğine tam olarak karar verilmediğinden ve maliyetli olacağından sadece bir kısım örnek olacak şekilde tamamlanarak diğer kısımların bırakıldığını anlatmıştır. Tiyatronun durumunun oldukça iyi olduğu onarılması gereken yerlerin az olduğuna dikkat çekmiş ve onarım gereken yerlerin mermer yerine trahitten yapıldığını, izleyicilerin giriş çıkışını sağlayan iki merdiven sırasından birinin durumunun iyi olduğu diğerinin ise bu örnek alınarak tamamlandığını belirtmiştir. Tiyatronun üst kısmının bozukluğunun diğer alanlara göre fazla olduğu buranın giderlerinin ise Bergama’yı Sevenler Derneği tarafından karşılanacağını söylemiştir. Sahnenin yapılmasında ise heyet tarafından ahşap kullanılmasının uygun olacağı görüldüğünü belirterek tiyatronun tamamlanması durumunda cumhurbaşkanının söylediği gibi

²⁹⁰Osman Bayatlı,“Klasik Kültür”, **3. Türk Tarih Kongresi 15-20 Kasım 1943**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1948, s.s.622-625.

klasik tiyatro eserlerinin sergileneceği muhteşem bir eser olacağına dikkat çekerek konuşmasını tamamlamıştır.²⁹¹

“Palamut ve Altın Taç” adlı makalesi Ülkü Dergisinde yayınlanmıştır. Bu makalesinde eski dönemlerden itibaren insanların tabiata ait varlıklarını süsleme amaçlı kullandıklarını ve bulunan eserlerin üzerinde birçok meyve, hayvan figürü olduğundan bahsetmiş ve palamudun da Bergama, Efes, Milet ve Manisa’da bulunan tarihi eserler üzerinde bulunduğunu görüldüğünü belirtmiştir. Palamudun yaygın kullanım alanlarından bahsederek özellikle derileri tabaklama işinde kullanıldığına değinilmiştir. O dönem de kendini sürekli geliştirerek Mısır Kütüphanesine rakip olan Bergama Kütüphanesi’nin bir dönem Mısır’dan papirüslerin şehir dışına çıkışının yasaklanması üzerine zor durumda kalması sebebi ile kendi kâğıdını üretme yoluna gitmesi ile deriden cilalı kâğıt yapmaya başladığını aktarmış ve tabaklama kısmı için palamudun önemli olduğunu belirtmiştir. Parşömenin ottan yapılan kâğıda göre daha dayanıklı olması sebebi ile dünya durdukça dayanacak kâğıt diye anılmaktaymış. Böylece önem kazanan palamut ayrıca mermerlerde de süs olarak sıkça kullanımının yanında kraliçe tacı olarak som altından yapılmış vaziyette de karşımıza çıkmaktadır diyerek Bergama’ da Maltepe Tümülüsü civarında bulunan ve bundan iki bin yıl öncesine ait olan tacı örnek göstermiştir.²⁹²

“Türkü Nasıl Yakılır?” adlı makalesi Ülkü Dergisinde yayınlanmıştır. Bu yazısında yine Bergama’da yaşayan kişilerle sohbetlerinden yola çıkmış ve onlardan biri olan Hasan Hüseyin Hendekçi Efe ile sohbetinden bir kesit sunmuştur. Köylerde kasabalarda kim tarafından söylendiği belli olmayan türkülerin konu olarak benzerlerinin isim değiştirilerek yenilendiği belirtilmiş ve yerli olanların nasıl oluşturulduğuna dair bilgi edinmek için Hasan Hüseyin Hendekçi Efe ile sohbet etmek için kendisini ziyarete gittiğinden bahsetmiştir. İki türkü hakkında hikâyesi ile birlikte açıklama da bulunmuştur. Ve türkü sözlerine de yazısında yer vermiştir. Bunlardan ilki “Halil İbrahim” türküsüdür. İkincisi ise “Peslan” türküsüdür.²⁹³

²⁹¹ Osman Bayatlı, “Bergama Asklepion’ undaki Eserlerin Onarımı”, **4. Türk Tarih Kongresi 10-14 Kasım 1948**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1952, s.s.230-234.

²⁹² Osman Bayatlı, “Palamut ve Altın Taç”, **Ülkü**, Sayı 27, Mart 1949, s.18.

²⁹³ Osman Bayatlı, “Türkü Nasıl Yakılır?”, **Ülkü**, Sayı 33, Eylül 1949, s.28.

SONUÇ

Eski çağlardan günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Bergama çok katmanlı bir uygarlık beşiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu kent birçok seyyahın, tarihçinin eskiden beri dikkatini çekmiş ve merak konusu olmuştur.

Bu araştırmacılarından biri de Osman Bayatlı' dır ki onun hayatı ve eserlerini tanıtmak ayrıca Bergama şehrimize olan katkılarının önemine değinmek amacı ile yüksek lisans tezimi hazırladım.

Osman Bayatlı yaşamının ilk yıllarında öğretmen olarak hizmet verirken bulunduğu coğrafyanın tarihine olan merakı ve hayranlığı dolayısıyla başka bir şehre gitmeyi kabul etmeyip, müze ile ilgilenmeye karar vermiştir. Ancak öğretmenliğin vermiş olduğu bitmez araştırma ve öğrenme isteği ile Bergama ile ilgili birçok eser kaleme almış, tarihini, folklorunu ve kültürünü gün yüzüne çıkaran çalışmalar yapmıştır. Tabi bu eserlerin ortaya çıkması için Bergama'da bulunan köylerin çoğunu ziyaret etmiş ya da bu köylerde gelen kişilerle sohbet ortamları oluşturarak günlük yaşamlarına, gelenek ve göreneklerine dair keyifli sohbetler yapmıştır.

Bu çalışmam sırasında Osman Bayatlı' nın kitaplarına ulaştım. Bu kitapların tamamı Bergama'ya dairdir. Osman Bayatlı bu eserlerde titiz bir çalışma yürüterek tarihin ilk dönemlerinden itibaren Bergama'nın gelişimini, kalan eserlerin önemini bilimsel çalışmalar ışığında aktarmıştır. Bergama'ya dair bu kadar geniş kapsamlı araştırma çalışması yapan ilk kişidir diyebiliriz. Ömrü boyunca araştırmış, çalışmış ve üretmiştir. Çalışmalarında genelde çevresindeki kişilerden fikir alıp yürüten, onların düşüncelerine önem veren bir şekilde ilerlemiştir. Mesela İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Süheyl Ünver ile mektuplaşarak eserleri değerlendirdiklerini görürüz.

Bergama'daki milli folkloru kayıt altına alarak unutulmaya yüz tutmuş birçok değerın gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Halkoyunları alanında ustaları ölünce unutulacak olan figürleri oyunların müzikleriyle birlikte derlemiştir.

Tabi çalışmalarını ilerletirken bir yandan da çevresine örnek olmayı başarmış, onları da bu şekilde çalışmalar yapmaları yönünde teşvik etmiştir. Ayrıca kitaplarının

çoğunda önsöz kısmında yaptığı çalışmaların Bergama adına önem arz ettiğinden ancak bu tarz çalışmalar yapılması yönünde önderlik etmek isteyip gençlere bu yolda rehber olmak istediğinden bahsetmiştir.

Yaşamı boyunca Bergama hayranlığı süren Osman Bayatlı' nın Bergama tarihini aydınlatırken bir yandan da Bergama'nın geleceği için çalışarak bu şehre her türlü katkıda emeği olduğunu gördüm. Bergama adına birçok ilkte imzası olduğu kaçınılmaz. Bergama sosyal hayatına etkisi de anlaşılacağı üzere çok fazladır. Bergama'da karma eğitimi özendirmek amacıyla kızını erkek okuluna kaydettirmiştir. Türkiye'de ilk kez halkoyunu oynayan kız tabi ki yine onun kızıdır. Yani halkın çağdaşlaşma yolunda dönüşümü için elinden gelen gayreti gösteren bir aydındır.

Öğretmenliği döneminde büyük bir hevesle kurduğu ve yetiştirdiği izci takımı vardır. Modern kıyafetlerle birleştirerek tam da Atatürk'ün hedeflediği gelişmeler yolunda ilerlemiştir. Yani tam bir cumhuriyet öğretmenidir dememiz mümkün. Bergama'ya müdür olarak geldiğinde de yine böyle bir takım kurmuştur.

Bergama kazı çalışmalarını büyük bir dikkatle takip etmiş ve eserlerin sergilenmesi için müzenin kurulmasında büyük emek sarf etmiştir. Asklepion'un gün yüzüne çıkarılmasında ve restorasyon çalışmalarında özellikle çok itina ile hizmet etmiştir. Katıldığı Rodos ve Atina gezileri sayesinde müzecilik konusunda bilgi birikimini arttırmış ve müzede sergi yöntemlerini araştırmış ve uygulamıştır.

Aynı zamanda Halkevi müdürlüğü de yapan Osman Bayatlı bu dönemde halkla çok yakın ilişkiler kurarak Bergama'daki sosyal hayatın yeni kurulan Cumhuriyet'in getirdikleri yenilikler çerçevesinde dönüşümüne katkı sağlamıştır. Halkın yapılan ve düzenlenen etkinliklere katılımını sağlamak için çaba göstermiş, oluşturulan kütüphaneden halkın daha fazla yararlanması için elinden gelen gayreti göstermiştir.

Kermes etkinliklerinde yine en başlarda onu görürüz. Çalışmaların çoğunu planlamış ve kermes çalışmalarının aksamadan yürütülebilmesi amacıyla yeri gelmiş gelen konukları ya da hocaları kendi evinde ağırlamak suretiyle işlerin yolunda gitmesi amacıyla çaba göstermiştir.

Ayrıca bakınca yeni kurulan devletin çağdaşlaşma yolundaki ilerlemesini ve hangi kurumlarla ne şekilde yol aldığını Bergama çerçevesinden sunması ancak genel ilerlemeyi örnekleyecek ve bu konuda fikir verecek bir çalışma olmuştur. O dönem için halkevleri aracılığıyla yapılan etkinlikler birçok şehirde aynı titizlikle yapılmaya başlanmıştır. Bergama halkevi bunların ilklerinden olması münasebetiyle örnek olarak alınabilir.

Bir bölge için böylesine geniş yelpazede çalışmalar yapan kişilerin hayatı ve çalışmalarının incelenmesinin ve yeni nesle örnek olması gerektiği düşüncesindeyim. Hem böylece bulunduğu yöreye katkısı olanlar artacaktır çünkü önlerinde bir örnek olacaktır.

Bugün UNESCO Dünya Mirası listesinde olan Bergama'nın şüphe yok ki bu duruma gelmesi ve bir tarih şehri olmasında emekleri çok büyüktür.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

Bergama Müzesi Arşivi

BERKSAV Arşivi

Bergama Halk Eğitim Arşivi

Osman Seral Aydemir Arşivi

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

II. RESMİ YAYINLAR

Bakanlıklar arası Turizm Komisyonu Raporu, Bergama Temsilleri ve Turizm İşleri, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından:9, 1945

Bergama Şehri İmar Planı Raporu, Cemal-İhsan Klişe ve Matbaası, İzmir,1943

Bergama'yı Sevenler Turizm Cemiyeti Nizamnamesi

İzmir Vilayeti, 1339/1923 İstatığı

T.C. İzmir Vilayeti İstatistik Yıllığı 1933-1934, İzmir, 1934

III. SÜRELİ YAYINLAR

Akşam

Anadolu

Bergama

Bugün

Cumhuriyet

Çağdaş

Demokrat Bakırçay

Fikirler

Hakimiyet-i Milliye

Milliyet

Son Posta

Sözcü

Ülkü

Yeni Asır

Yeni Bergama

Yeni Sabah

Zafer

IV. KİTAPLAR

AKÇA Tamer -İlter UZEL. ,**Bergama Asklepionu**, Bergama Belediyesi Yayınları, İzmir, 2018

ATILLA Nedim -Nezih ÖZTÜRE, **Sağlık Yurdu Batı Anadolu**, Stil Matbaası, İzmir, 2006

BAYATLI Osman, **A. Yılmaz İçin**, Bergama Halkevi, Sayı 19, Kültür Basımevi, İzmir, 1946

BAYATLI Osman, **Bergama**, Bergama Halkevi Yayınından, Sayı 15, Güneş Basımevi, İzmir, 1945

BAYATLI Osman, **Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları**, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1957

BAYATLI Osman, **Bergama'da Fikir Adamları**, Ticaret Matbaası, İzmir, 1941

BAYATLI Osman, **Bergama'da Folklor**, cilt.4, Bergama Belediyesi Yayınları, Bassaray Matbaası, İzmir, 2016

BAYATLI Osman, **Bergama'da Karaosmanoğulları Hacı Ömer Oğlu Mehmet Ağa Vakfı**, İstikamet Matbaası, İzmir, 1957

BAYATLI Osman, **Bergama'da Küplü Hamam**, Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1942

BAYATLI Osman, **Bergama Tarihi'nde İlkçağ ve Bakırçay Havzası**, Arkhaik-Klasik Kültürler, Anadolu Matbaası, İzmir, 1996

BAYATLI Osman, **Bergama'da Köyler Eğriçöl**, Meşher Matbaası, İzmir, 1944

BAYATLI Osman, **Bergama'da Köyler Pınarköy Narlıca Tepeköy Yalnızev**, Güneş Basım ve Yayınevi, 1944

BAYATLI Osman, **Bergama'da Köyler Tırmanlar**, Güneş Basım ve Yayınevi, 1945

BAYATLI Osman, **Bergama'da Şifalı Otlar ve Hayvanlar-Madenler**, 1.b. , Vakit Matbaası, İstanbul, 1942

BAYATLI Osman, **Bergama Tarihinde Krallık Devri, Anıl Basımevi**, Çağaloğlu İstanbul, 1950

BAYATLI Osman, **Bergama Tarihinde Sanat Eserleri ve Abideler**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:25, Ed. Eyüp ERİŞ, 1996

BAYATLI Osman, **Bergama Tarihinde Sikkeler**, 1953

BAYATLI Osman, **Bergama Tarihinde Türk-İslam Eserleri**, Anıl Matbaası, İstanbul, 1956

BAYATLI Osman, **Bergama'da Yakın Tarih Olayları**, 2.b., Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1957

BAYATLI Osman, **Eski Bergama'da Asklepiyon(Sağlık Yurdu)**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1935

BAYATLI Osman, **Efsaneler-Adetler**, Bassaray Matbaası, İzmir, 1942

Bergama, CHP Bergama Halkevi Yayını, İzmir, 1945

Bergama Kermesi 1937-1946, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti

ELMACI Mehmet Emin - TINAL Melih, **Çağdaşlaşma Sürecinde Bergama Halkevi**, Bassaray Matbaası, İzmir, 2013

ERİŞ Eyüp, **Atatürk Döneminde Bergama**, Karınca Matbaacılık, İzmir

ERİŞ Eyüp **Bergama Uygarlık Tarihi**, Karınca Matbaacılık, İzmir,1979

ERİŞ Eyüp **Bergama Uygarlık Tarihi: Bakırçay Üçlemesi**, Bergama Ticaret Odası Yayınları, İzmir,2003

ERİŞ Eyüp **Kermeslerle Bergama'nın Yakın Tarihi**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2011

GAZEZ Müzeyyen, **Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bergama 1831-1927**, Bergama Ticaret Odası, İzmir, 2001

GÖKOVALI Şadan, **Uygarlığın Özeti Bergama**, Bergama Belediyesi Yayınları,1.b., İzmir, 2017

GÜNGÖR Refik, **Bir Zamanlar Bergama**, Çağdaş Matbaa, 2. b., 2011

GÜNGÖR Yüksel, **Bergama'da Krallık Kültü**, Berksav Yayınları, Bergama,2005

GÜREL Ahmet, **Gazi'nin İzmir Anıları**, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2013

İŞITMAN T. Ziya, **Bergama Coğrafyası**, Bergama,1939

ÖKEREN Mustafa Haluk, **Bergama Sevgisi**, Anıl Matbaası, İstanbul, 1955

ÖKEREN Haluk, **Ülkü Yolunda**, Halkevi Yayınlarından, Sayı 3, İtimat Basımevi, İzmir, 1938

ÖZGENTÜRK Nebil, **Tarihin Işığında Cumhuriyet'in İlk Şenliği Bergama Kermesi**, Sarsılmaz Basım Yayım Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 2018

ÖZMAKAS Yavuz, **Osman Bayatlı Yazılar Konuşmalar Mektuplar**, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı

PEKER Filiz, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları

RADT Wolfgang, **Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları**, Promat A.Ş., 1. b., İstanbul, 2002

SÜTER Ali İhsan, Bergama Görsel Tarihi, **Bergama Belleten**, Sayı 20, Grafizm Reklam ve Tanıtım Hizmeti,

ŞAHİN Bülent, **Anadolu Tarihinde Bergama**, Çağdaş Matbaacılık, Bergama, 2004

UHRİ Ahmet - EMRE Ezgi - HACISAMOYİLOĞLU Yoanna, **İzmir Müzeleri**, Dinç Ofset Matbaa, İzmir, 2018

V. MAKALELER

“Bergama’yı Sevenler Cemiyeti 1950-1951 Yılı Raporu”, **Bugün**, 12 Ekim 1951

AKIN Neslihan, “Osman Bayatlı”, **Liseler Arası Yerel Tarih Araştırması**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, Bergama, 2007

ARIKAN Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 23., Ankara 1999

ARIKAN Zeki, “Yürekli Bir Aydınlanmacı: Burian”, **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 2006

ATAR Zafer - KARABULUT Asuman, “Bergama’nın Arkeolojik Önemi ve Almanların Bu Sahadaki Arkeolojik Çalışmaları”, **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:16, Sayı 1, 2018

AVDAN M. Celal, “Osman Bayatlı, Eserleriyle Bergama’nın Bir Abidesidir”, **Osman Bayatlı 1892-1958**, Yenyol Matbaası, İzmir, 1958

BACHMANN Martin, “Ortaya Çıkarmak ve Korumak: Pergomaon’ da 130 Yıllık Restorasyon Tarihçesi”, **Anadolu’da Helenistik bir Başkent**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014

BAĞANA, “Kermes”, **Bergama Belleten**, Sayı 1(Temmuz1992)

BAYATLI Osman, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı 3, 15 Mart 1957

BAYATLI Osman, “Bergama’da Kalkan Oyunları”, **Bergama’yı Sevenler Cemiyeti Bülteni**, Sayı 2, 1960

BAYATLI Osman, “Milli Saz ve Türküler”,**Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı16, 15 Haziran 1957

BAYATLI Osman,“Unutulmuş Deri Boyası”, **Bugün Gazetesi**, Sayı 363, 27 Şubat 1953

BAYATLI Osman, “8. Bergama Kermesi Açılış Konuşması” **Bergama Kermesi 1937-1946**

BAYATLI Osman, “9.Bergama Kermesi Açılış Konuşması” **Bergama Kermesi 1937-1946**

BAYATLI Osman, “21. Kermes”, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı 5, 15 Mayıs 1957

BAYATLI Osman, “22. Kermes” , **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Haziran 1957

BAYATLI Osman, “22. Kermes 2-3” , **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Temmuz 1957

BAYATLI Osman,“Klasik Kültür”, **3. Türk Tarih Kongresi 15-20 Kasım 1943**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1948

BAYATLI Osman, “Eski İzmir Köprüsü”, **Yeni Bergama**, Sayı 27, 27 Mart 1944

BAYATLI Osman, “Bergama Asklepion’undaki Eserlerin Onarımı”, **4. Türk Tarih Kongresi 10-14 Kasım 1948**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1952

BAYATLI Osman, “Çoban Pehlivan”, **Fikirler**, Sayı 224, 30 İkinci Teşrin 1941

BAYATLI Osman, “İzmir Baskını”, **Fikirler**, Sayı 241,30 Eylül 1941

BAYATLI Osman, “Bergama’da Oburlar”, **Fikirler**, Sayı 248-249, 30 Haziran 1943

BAYATLI Osman, “Güzellik İlacı”, **Fikirler**, Sayı258-259, 30 İkinci Teşrin 1943

BAYATLI Osman, “İki Bin Yıl Önce Bir Bergama Kanunu”, **Fikirler**, Sayı 256-257, 31 Birinci Teşrin 1943

BAYATLI Osman, “Bergama’da Koca Ölet”, **Fikirler**, Sayı 246-247, 15 Nisan 1943

BAYATLI Osman, “Kıtlık –Bolluk”, **Fikirler**, Sayı 228, Mart 1942

BAYATLI Osman, “Palamut ve Altın Taç”, **Ülkü**, Sayı 27, Mart 1949

BAYATLI Osman, “Türkü Nasıl Yakılır?”, **Ülkü**, Sayı 33, Eylül 1949

BAYATTEKİN Osman, “Bergama Tarihine Bir Bakış”, **Bergama Kermesi 1937**, Nefaset Basımevi, İzmir

BİLGET Adnan, “Bergama Kermes Eğlenceleri”, **Yeni Asır**, 25 Mayıs 1937

BİLGET Adnan, “Kermes Başladı”, **Yeni Asır**, 24 Mayıs 1938

BOZKURT Hikmet, “Bergama İçin Koca Bir Ömür Harcayan Kahraman”, **Osman Bayatlı 1892-1958**, Yeni Yol Matbaası, İzmir, 1958

CEBECİ Mustafa, “Bergama”, **Bergama Belleten**, Sayı 6., Granit Ofset, 14 Eylül 1995-1996

CENKER, Atilla ve Münteha, Sahan; “Bergama Tarihi” **Bergama Belleten**, Sayı 1, Berksav Yayınları, Bergama, 1989

CHOİSY Auguste, “Bergama”, **Seyyahların Gözüyle Tarih İçinde Bergama**, Yılmaz Matbaacılık, 2016

ÇALIŞKAN Osman, “Çevremizdeki Kültürel Değerlere Sahip Çıkmalı! Osman Bayatlı”, **Demokrat Bakırçay**, 1-31 Mayıs 1990

DAŞ Mustafa, “Bizans Döneminde Bergama”, **Uluslararası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt.1., Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., İzmir, 2011

DENİZER Lütfullah, “Bergama Kermesi Nasıl Doğdu”, **Bergama Kermesi 1937**, Nefaset Basımevi, İzmir

DİRİM İhsan, “21. Bergama Kermesi Yaklaşırken”, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Şubat 1957

DİRİM İhsan, “Sayın Reisi Cumhuriyet Celal Bayar Bergama’da”, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, 15 Haziran 1957

DİRİM İhsan, “Helikopterle Antikiteleler Gezisi”, **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı.7, 15 Temmuz 1957

EKİNCİ Oktay, “Uygurlukların İzinde”, **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1994

ELBE Haluk, “Bergama Kermesinin Halk Terbiyesi Bakımından Faydası”, **1937 Bergama Kermesi**, Nefaset Basımevi, İzmir

ERİŞ Eyüp, “Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası”, **Bergama Belleten**, Sayı 12, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, Bergama, 2003

ERİŞ Eyüp, “Osman Bayatlı ve Bergama Bağlamında Kent Belleği ile Kentlilik Bilinci Oluşum Süreci”, **Uluslar Arası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan**, Cilt:2, Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., 2011, İzmir

ERMİŞ Mehmet, “Bergama Halk Eğitimi Merkezi Kuruluş”, **Bergama Belleten**, Sayı 5, Granit Ofset, Bergama, 1994

GÖKÇE Orhan Rahmi, “Bergama”, **Anadolu**, 24 Mayıs 1938

GÜNEŞ G. - KOCAMAZ M., “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Taşra’da Turizm Politikaları Arayışı: Bergama Kermesi”, **Belgi**, Sayı 2(Yaz2011/1)

GÜNGÖR Zaim, “Gençlik Kulübü”, **Yeni Bergama**, 26 Mayıs 1944

GÜRÇAY Hikmet, **Türk Arkeoloji Dergisi** 8-1

GÜRKAYNAK Murtaza, “Halkevlerinin Ülküsü”, **Fikirler**, Sayı 213, 1 Mart 1941

HAYKIRAN Kemal Ramazan, “Bergama’da Türk Hakimiyetinin Başlaması: Karasioğulları Beyliği Döneminde Bergama”, **Uluslararası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt.1., Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., 2011, İzmir

- HEKİMOĞLU Müşerref, “Hoşgörüyü Bir Çağrı”,**Cumhuriyet**, 26 Ağustos 1994
- KANDEMİR,”Bergama Bayramı”, **Yeni Bergama**, 26 Mayıs 1944
- KAYACAN Ogün, “Bergama Halk Eğitim Merkezi”, **Bergama Belleten**, Sayı 4, Hür Efe Matbaası, 1993
- KAYIPMAZ Fahrettin-Naciye, “Bergama Halıları”, **Bergama Belleten**, Sayı 10
- KÖRPE Reyhan, “Çağdaş Müze Mimarisine ve Bergama Müzesine Bakış”, **Bergama Belleten**, Sayı 2, Reform Matbaası, 1992
- KÖRPE Reyhan, “Bergama Kazıları Tarihi”, **Bergama Belleten**, Sayı 1,Reform Matbaası, İzmir, 1992
- KÖKEN Rahmi, “RAHMİ Köken’in Kermes Hakkındaki intibaları”, **Bakırçay Edebi ve İçtimai Mecmua**, Sayı 3, Bergama, 1944
- KÜLTÜR Asım, “Bergama Kermesine Giderken”,**Yeni Asır**, 31 Mayıs 1949
- KÜLTÜR Asım, “Kermes Şenliklerinin Kültürel Manası”, **Yeni Asır**, 1 Haziran 1949
- OFLAZ Nurettin, “Bergama’nın Tarihi Kermes Şenlikleri”, **Milliyet**, 11 Mayıs 1953
- ÖZMAKAS Hacer, Bergama Kütüphaneleri, **Bergama Belleten**, Sayı 2, Reform Matbaası, 1992
- RADT Wolfgang, “20. Yüzyıldaki Pergamon Kazıları”, **Anadolu’da Helenistik bir Başkent**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014
- SAĞLAM Demet, “Parşömen”, **Uluslar arası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt1, 1.b., Bergama Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü,İzmir, 2011
- SÖNMEZ Neslihan, “Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri”, **Bergama Belleten**, Sayı 8, 1998
- ŞAPOLYO Enver Behnan, “Osman Bayatlı”,**Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama’yı Sevenler Cemiyeti, Yeni Yol Matbaası, İzmir, 1958

TECER Ahmet Kutsi, "Örnek Eser Örnek Adam", **Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, Yenyol Matbaası, İzmir, 1958

UÇAR Fuat, "Eğitim ve Kültür Hareketi Olarak Bergama Pratik Eğitim Kongresi ve Günümüze Etkisi", **Uluslar Arası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011**, Cilt:2, Lamineks Matbaacılık Dijital Baskı İşl. San. Tic. Ltd. Şti., İzmir, 2011

ÜNVER Süheyl,"Kimi Kaybettik Biliyor muyuz?", **Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, Yenyol Matbaası, İzmir, 1958

YALÇIN Soner, "Bir Cumhuriyet Öğretmeni: Osman Bayatlı", **Sözcü**, 21 Eylül 2014

YAY Saim, "Sayın Osman Bayatlı'ya Son İhtiram", **Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, Yenyol Matbaası, İzmir, 1958

YENİM Muhsin, "Begama Kâğıdı", **Bergama Belleten**, Sayı 3, 1993

YILMAZ A., "Bergama'da Kermes", **Bergama Halkevi Broşürü 1939**, Bergama Halk Evi Yayımı, Nefaset, İzmir

VI. TEZLER

ERCAN Derya, "Bergama Tarihi ve Kültürü", **Yakındoğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, (Mezuniyet Çalışması)**, Lefkoşa, 2000

GÜNVER Efil, "Bergama Kenti'nin Sosyo Ekonomik Özellikleri ve Eğitim Üzerindeki Etkileri", **Dokuz Eylül Üniv. , Eğitim Bilimleri Ens., Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, 2007

UYAR Ramazan, "Osmanlı Salnameleri'nde Bergama", **Dicle Üniv., Sosyal Bilimler Ens., Yüksek Lisans Tezi**, Diyarbakır, 2011

Prof.Dr. YILDIZ Nuray, " Eskiçağ Kütüphaneleri", Basılmış Doktora Tezi, **Marmara Üni. Yayımı**, İstanbul

VII. İNTERNET KAYNAKLARI

BİLDİRİCİ Yusuf,

<http://www.dokuzeylulgazetesi.com/haber/osmanbayatlinineserleriolumsuzlesiyor-23154.html>, (06.05.2019)

ERCİYAS Saadet, Bergama Belleğini Ona Borçlu, Estetik Reklam Tanıtım Hizmetleri Tic. San.Ltd.Şti.,<http://www.kentyasam.com/bergama-belleğini-ona-borclu-yhbrdty-3774.html>,(Erişim:29.04.2019)

ÖZDEN Dursun, **P.O.Box:10(34431)Beyoğlu/İstanbul,**

<http://www.dursunozden.com.tr/?p=5571> , (Erişim:28.06.2019)

VIII. SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ

Güngör Bayatlı AYTEKİN ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

Eşref Taşkın ile yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.05.2019)

Emin Urgun ile yapılan görüşme (15 Mayıs 2019)

EKLER

1. Sekizinci Kermes Açılış Konuşması

Sayın Konuklarımız,

Ve aziz Bergamalılar:

8. Bergama Kermes 'inin birinci gününü Asklepion açık hava tiyatrosunda kutluyoruz. Yedi yıldır üzerinde durulan bu önemli iş bugün Bergama gençlerinin çalışmalarıyla başarılı olacaktır. Tarihi Bergama'nın sosyal durumu, yalnız tiyatrolarıyla ölçülüyorsa, Akropol'de 15 bin, Jimnasda bin, Tellidere'de 50 bin, Virankapı yanında 25 bin, Asklepion'da yani burada 4 bin kişilik açık hava tiyatrosunun bulunduğunu söylemek yeter.

Tarihi Bergama'nın medeniyeti, bugünün tarihine, medeni varlığını bağlamak için, atılan adımların anlamını belirten gezide topluluğu Asklepion tiyatrosunda selamlamakla bahtiyarım.

Sayın dinleyicilerim;

Bugün burada üç sahne temsil edilecektir:

1-Bedii rakslar:

Bahardan yaza geçerken olgun başakların verimi şükranı büyük tanrı Zeus'a ve kızı bereket tanrıçası Demeter' e sunulmaktadır. Hıdrellez ve dede hayırları ve başak bayramı bu inancın devamı sayılmaktadır.

2-Askelepion' da hastaların rüya görmeleri ve telkin yoluyla tedavileri törenidir. Asklepion, Telesfor ve Hijiya' nın hastane üzerindeki büyük iyilikleri belirtilmektedir.

3-Büyük, Türk şairi Abdülhak Hamit'in Eşber' in den bir bölümün temsilidir. Eser, İskender, Aristo ve Sumru 2250 yıl önce geçen bir savaş ve aşk sahnesini bize göstermektedir.

Bergama'nın da hemşerisi olan Aristo'yu bugün Asklepion tiyatrosuna girmekle büyük dâhinin ruhunu taziz etmiş bulunuyoruz.

Yine bu devre içinde Bası ve Yayın Genel Müdürlüğünün de yardımıyla Bergama'yı Sevenler Derneği, üzerinde rahatça oturduğumuz gradenlerin yaptırmaktadır. Gelecek yıla kadar birinci bölümün tamamen alınması için çalışmaktadır. Bu büyük nimetin varlığını şükranla belirtirken, aziz Milli-Şefimizin altı ay önceki büyük işaretlerini burada tekrarlamakla kıvanç duyarım:

Ankara Halkevinde klasik temsillerin birinden sonra büyük Şef bu klasikleri harpten sonra, Bergama tiyatrolarında göstereceğiz buyurmuşlardı.

Kermesimiz şen, neşeniz bol olsun.²⁹⁴

Osman BAYATLI

BERGAMA KERMESİ 1937-1946

2. Dokuzuncu Kermes Açılış Konuşması

Sayın Konuklarımız ve Bergamalılar,

Sözüme Ulu Önderimizin buyruk ve direktifleriyle başlıyorum. 20.11.1943' de ikinci tarih kongresi üyeleri onuruna Ankara Halkevinde verilen klasik bir temsilden kabul buyurduğu üyelere (bu klasikleri harpten sonra bütün dünyaya Bergama tiyatrolarında göstereceğiz) buyuran Milli Şefimiz Bergama'yı Sevenler Derneğinin Altın kitabının ilk sahifesinde bulunan bir direktifin altına da (Ve bu olay Türk kültüründe değerli bir başarı sayılacaktır) işaretini yazmışlar ve imza buyurmuşlardır.

Dokuz yaşına giren kermes şenlikleri 1944 yılında bu büyük irşat ve işaretin en kısa yoldan yerine getirilmesi için başlangıç olmuştu. Bu yıl da şimdi temsil edilecek olan Yunan klasiklerinden kral Oidipus bu oyun bir adımı daha olmaktadır.

Tarihi rolünü yaptıktan sonra asırlarca toprak altında kalan bu tiyatroda 2400 yıl önce yazılmış olan bir eser size sunulmaktadır.

²⁹⁴ Osman Bayatlı, "8. Bergama Kermesi Açılış Konuşması" **Bergama Kermesi 1937-1946**, s.s.62-63.

Bergama şenliklerini ve temsillerini yerinde incelemek üzere Milli Eğitim Bakanlığının bir uzman göndermek suretiyle çalışmalarımıza verdiği değer bizleri sevindirdi.

Yüce Partimizin genel sekreterliği tarafından yapılan maddi manevi büyük yardımları burada şükranla anmağı bir görev biliriz.

Mahalli yardımlar Sayın Valimizin uğurlu elinde toplanmış en yakın ve en sağlam desteğimiz ve yardım kaynağımız olmuştur. Bunu minnetle anmak borcumuzdur.

Kermes için bütün çalışmalar aziz Bergamalılarının sinesinde, vefalı ellerinde olduğu kadar milli eğitim yurtlarımızın candan ilgi ve işe katılmalarıyla da geniş ölçüde desteklenmiş ve değerli başarılar sağlanmıştır.

Kermes altında toplanan bu şenlikler, geçmişteki milli varlıklarımızı olduğu gibi yaşatmak ve gelecek nesillere sunmak için yapılmaktadır. Böylece büyük Türk tarihine yaraşır ödevini alan kermes Bergama'nın dünya ölçüsündeki ününe dayanak Türk turizminin dünyaya açılan bir penceresi değerinde turizm şenliklerinin başlangıcı sayılmaktadır.

Bütün Kermes şenlikleri, Bergama şehrinin kubbesi altında toplanan ve halkevimiz şubelerinde iş alan ve kendilerinden hiçbir yardım esirgemeyen Bergamalı gençlerimizin el emekleri ve alın terleriyle ortaya gelmiş bulunmaktadır.

Büyük Milli Şefimizin Türk milletinin babası İnönü'nün buyruklarını yerine getirmek gibi büyük heyecanı kalplerinde taşıyan Bergamalılar yine en büyük kalkınmalarını bu emirde görerek sevinmektedirler.

Huzurunuzda canla başla çalışan gençlerimizi ve bütün ödevlilere teşekkür etmeğı borç bilir ve sayın büyüklerimizin ve konuklarımızı ve bütün Bergamalıları Kermes komitesi adına saygıyla selamlarım.²⁹⁵

BERGAMA KERMESİ 1937-1946

²⁹⁵Osman Bayatlı, "9.Bergama Kermesi Açılış Konuşması" , **Bergama Kermesi 1937-1946**, s.s.89-90.

3. Yılmaz Okulu

Sayın Zeytindağlılar,
Aziz Arkadaşlar,

Bugün öğretmen okullarının yüzüncü yıl dönümünü kutluyoruz. Bu mesut günde bu okulun levhasını da takıyoruz. Bu yeni levha nedir?

“Yılmaz Okulu”

Bunun manasını hepimiz bilmiyoruz.

Yılmaz, bu yüzyılın otuzaltı yıldan fazlasına katılan bir insandı. 58 yaşında bengihayata kavuşmasaydı, bugün de aramızda bulunacaktı. Şimdi artık onun ruhu aramızda ve üstümüzdedir.

Arkadaşlarım;

36 yıl öğretmenlik yapma, memleket evlatlarına ve kültürüne hizmet etmek kolay bir iş midir? Bununla beraber, 17 yıl çalıştığı bu kasabada basık tavanlı, karanlık iki oda yerine, bu kâşane gibi duran okulu kurdurarak adını ebedileştiren kaç vazife aşığımız vardır?

Bu kasaba daha “Kiliseköy” ve sonra “Reşadiye” adını taşıırken, memlekette ikilik ve çekememezlik varken, Hıristiyanlar zengin, Türkler fakirken, Yılmaz buradaki insanların temiz karakterini, yüksek necabetini(soyluluk)sezmiş, birlik ve bilgi sırrını keşfetmek kudretini göstermiştir. İşte bugün kapısına, adını taşıyan levhanın takılması onun kudretinin bir ifadesi değil midir?

Arkadaşlarım;

Zeytindağ’ın taşı toprağı ile her şeyi Yılmaz’ındı. O Zeytindağ ki her şeyile Yılmaz’ı bağrına basmıştır.

Dört yıla varan bir kurban bayramının birinci günü idi. Bütün müminler, büyük bir kutsiyet içinde kurbanlarını keserken o, “Ben, hakkı birlemiş, divana durmuş bir kulum,” diyerek gözlerini hayata yumduğu zaman şüphesiz ki her fani insandan başka idi.

Onun tabutunu ellerinizde, omuzlarımızda taşıırken, Halkevi önünde Türk bayrağına sarılması, kültür alanında vatan aşkından yanan Yılmaz’a şerefli bir hizmetin nişanesi değil miydi?

Bergama’nın İzmir yolunda, onu otobüse koyarken, her akıbeti(sonu) belli olan insan gibi Yılmaz’ın saadetine hükmetmek şerefiyle teselli bulamamış mıydık? O gün orada bulunanlar bilirler ki Bergamalıların heyecanı üstünde Yılmaz’ı saran

daha engin hareket Zeytindağlılardı. Ruhlarının en coşkun galeyanı ve sevgilerinin yanan ateşi içinde bu aziz bakiyi(daima, kalıcı), mukaddes bir emanet olarak topraklarına götürüyordu.

Menfaatsiz ve riyasız, candan alakanın en yüksek tecellisini görenler, bu ulvi ilahi tablo karşısında derinleşen ve ebedileşen takdir hisleri içinde nemlenen gözlerinin yaşlarını kalplerine akıttılar.

Türklüğün asil ruhunu taşıyan Zeytindağlılar!

Bu necip hareketinizle insanlık için bir timsal örneği oldunuz. Şuradaki onun kabri, yine sizin ruhunuzdan, sevginizden örülmüş kıymetli bir eserdir. Orada Yılmaz, ak mermerde abideleşmiştir.

Sen kabrinde müsterih uyu ey aziz Yılmaz.

“Yılmaz Okul”un yılmadan çalışacak, senin yolunda yürüyecektir.²⁹⁶

Osman Bayatlı

4. Bergama Tarihine Bir Bakış Adlı Makalesi

Bergama, İzmir’e 110, Soma istasyonuna 45, Dikili iskelesine 28 kilometre uzaktadır. Ve İzmir’e bağlı bir kaza merkezidir.

Tarihi Bergama’nın bulunduğu yer ise, Misi kıtasının cenubunda Eolya nehrine akan Selinus ve Kestel çaylara arasında yükselmiş ve ovaya hâkim bir tepe olup “Pitan-Çandarlı” ve “Eleya-Zeytindağ” adında iki iskelesi vardı.

Bergama’nın tarihindeki adı da Pergamum veya Pergamus’tur. Pergamum ve Pergam olarak da yazılmaktadır.

Bu adın neden verildiği hakkında birçok efsaneler, rivayetler vardır. Bunları burada yazmak mevzuumuz haricindedir.

Ancak, Yunan lisanında şehir manasına gelen böyle bir kelime varsa da, bu isim Yunanca değildir.

Pergam kelimesi, Ahraco- Phrygien lisanından gelmiştir. Perg, yahut Berg dağ demektir. Nitekim ilk şehirde tepenin üstünde kurulmuş bulunuyor.

Büyük İskender’in hazineleri bu tepeye getirildiği zaman bu dağ, girilmez bir dağ idi. İskender’in Başkomutanı Lizimak’ın Bergama’ya getirdiği hazine, elli ile

²⁹⁶ Osman Bayatlı, A. Yılmaz İçin, **Bergama Halkevi**, Sayı19, Kültür Basımevi, İzmir 1946,s.s.51-53.

yüz milyon altın arasında bir kıymette idi. Bu, zamanına göre azametli bir servetti. Lizimak, bu emsalsiz hazinenin İskender'in diğer komutanlarının eline geçmesinden korktuğu için müstahkem ve zapdedilmez bir yer aradı ve bulduğu yerlerin içinde en güvenilir olarak Bergama kalesini seçti.

Az zaman sonra Bergama'da, Toros dağlarına kadar hükmünü yürüten bir krallık merkezi kurulmuş ve burası dünya medeniyetinin en müterakki bir feyiz ve irfan kaynağı olmuştu.

Lizimak'ın Generali Fileter (M.Ö. 280) ve halefleri Attal ve Ömenler, vaziyeti itibarı ile kudretkar bir payitaht olmaya çok müsait olan Bergama'yı İskender'in hazinesini sarf ederek ebedi hazinelerle süslüyor ve gözleri kamaştırıcı eserlerle dolduruyordu.

Artık Bergama, ilmi kurumdan erişilmez bir varlık, askeri bakımdan aşılmaz bir kale olmuştu.

Bergama Kralları, harpte o kadar cesaret ve idarede o nispette kudret göstermişlerdir ki, velinimet sıfatını az gören halk onları "İlah" derecesine yükseltmişlerdir.

Bergama Hükümeti, Küçük Asya'da umran ve medeniyet yolunda derin varlıklar göstermekte idi. Bergama'nın sanata ve edebiyata olan aşkı bir yıldızdan ibaret değildi. Bizzat krallarına da muharrir ve müellif olmak üzere (200 bin) tomarlık kitabı havi bir kitapsarayını meydana getirmişlerdi.

Papirüsün ihracını yasak eden ve Bergama'nın terakkisini kıskanan Mısırlılara karşı, Bergama şiddetli bir ihtiyaç karşısında papirüsün nefaseti üstünde parşömeni icat etmeye muvaffak olmuş ve İskenderiye Kütüphanesine kuvvetli bir rakip kesilmişti.

Zengin bir ülkenin merkezi olan Bergama, devrinin en yüksek eserlerini yaratmış ve en parlak medeniyetini kurmuştu.

Jimnaslar, gençlerin gürbüz ve olgun yetişmeleri ve hayat mücadelesinde muvaffak olmaları için spora ve bilgiye aynı derecede ehemmiyet verilen yerler idi. Tiyatrolar, on binlerce insanı sinesinde barındıran, onları şen yaşatan hayat bağları olmuştu.

O zaman dışı ve erkek ilahları için yapılan birçok mabetler, yalnız mimarının azamet ve kudretini göstermekle kalmamış, insanların geniş düşünceleri ve mezhebin hayat hakkındaki yüksek duygularını da ifade eden yerler olmuştu.

Gellerin Bergama'ya hücumu üzerine Bakırçay vadisinde kazanılan zafer bir ilim, bir nur ve bir medeniyet zaferi sayılmış ve bu maksatla kurulan “Zeus Mezbahı” Elenistik devrinin en yüksek bir sanat eseri olarak kabul olunmuştur.

Bergama'da bulunan tarihi eserlerden biri de: Küçük Asya'nın diğer eski medeni ve büyük şehirlerinin hiç birinde olmayan Asklepiyon-Sağlık yurdudur.

Eskülap “Sağlık Tanrısı”nın bütün hastalara karşı şifa verici kudreti bu hastanenin az zamanda bütün dünyada şeref ve şöhret kazanmasına sebep olmuştur.

Tabiatın bütün güzellikleri ile süslenmiş, çimenleri, yeşil bir halı gibi ayakların altına serilmiş olan bu yer, şimal ve garp rüzgârlarının tehlikeli akıntılarında masun kaldığından burası en güzel ve en sıhhi bir yer sayılırdı. Mukaddes suları, saf havası dillerde destan idi. Suları hayat kaynağı, havası devayı kül addolunurdu.

Tarih burası için (sıcaklar oraya sıtma götürmez, orada vasiyetnameler açılmazdı.) demektedir.

17 yıl çektiği çeşitli hastalıklardan ancak Bergama Asklepiyonuna sığınarak kurtulan Balıkesirli İlmibeyan muallimi meşhur “Aelius Aristides” şifa bulduktan sonra burası için, mukaddes nutuklarını söylemiş ve methiyeler dolu kitaplar yazmıştır.

Hekimlerin babası sayılan Bergamalı “Calinos Hekim” bu şifa yurdunu en şöhretli mevkie çıkarmış ve o vakte kadar tecrübeye dayanan tedavi ve ilaçları, ilmi ve fenni bir şekle koymuştur. Roma İmparatorlarından “Karakalla” bile ancak bu hastanenin tedavi esaslarını kabul ederek ölümden kurtulabilmiştir.

Bulunan adak eşyasının çokluğu, kitabeler, bu sağlık yurdunun kaç binlerce insanın ıstıraplarını dindirdiğini açıkça göstermektedir.

Bergama tarihine kuşbakışı bakılırken bile “Bazilika” ı unutmak elden gelmez:

Miladın ikinci asrının başlarında kurulan Kızılavlu'daki Bazilika, devrinin en azametli mabetlerinden birisidir.

Mısır İlahlarından “Serapis” namına yapılan bu mabetteki ihtişam, Küçük Asya'nın ayakta kalmış eski binalarının en büyüğü olan bu harabeler, bugün dahi insanları hayrete düşürmektedir.

Bütün bu Putperestlik azamet ve ihtişamı Hıristiyanlığın çıkması üzerine çehresini değiştirdi ve gündün güne metruk bir hale geldi.

Tabiatın kuvvetli sarsıntıları bunları yerlere sererken insanların tahripkâr elleri de harekete geçmişti.

Yıllarca insan kuvveti, insan zevki, insan zekâsı ile kurulan bu eserler, yine yıllarca insan kuvveti, insan eli, insan kazması ile yıkıldılar, kırıldılar, kireç ocaklarında can verdiler.

13. asırda bir baykuş yuvasına dönen Bergama, bir müddet Selçuk oğullarının eline geçti ve o zamanın ihtiyaçlarına uygun kervansaray, bedesten, cami ve mescit gibi binalar yapıldı. Bunların bir kısmı hala durmaktadır. “Çinili minare” bu günde Türkün ince zekâsının nefis bir eseri olarak yükselmektedir.

Karesi beyi “Aslan Bey” in oğlu Demir Hanın halka yaptığı zulum dolayısıyla beyliğe çağrılan diğer oğlu Dursun Beyin Bergama Kalesinden atılan bir okla şahadeti üzerine bütün “Memaliki Aclaniye” ile Bergama’da “Orhan Gazi” idaresine geçmiştir.

En son, Cumhuriyet feyizli varlığı, her biri bir tarih olan bu medeniyet eserlerinin kurtarıcısı olmuş ve onun kurucu eli, yeni baştan yeni bir müze, Akropol’ün oto yolu ve ilim evi gibi ziyaretçilerin tetkiklerini kolaylaştıran eserleri meydana getirmiş bulunmaktadır.²⁹⁷

Osman BAYATTEKİN

5. Bergama’da Heykel Sanatı Adlı Makalesi

Bergama’da heykeltçilik krallık devrinde önemli bir mevkie yükselmiş ve Helenistik devrin heykeltçilik okulunu meydana getirmiştir.

Bergama heykeltçiliği krallık devrinden önceki zamanda bir mevki işgal ettiği halde, Roma devrinde de önemli bir durum taşıdığı eldeki eserlerden anlaşılmaktadır.

Bergama heykeltçiliğini anlamak için Elen heykeltçiliğinin son devri olan Helenistik sanata bir göz atmak ve Bergama’nın Elen medeniyetindeki yerini bu bakımdan belirtmek lazımdır.

Elen heykeltçiliğinin klasik kültürü takip eden bu son devri M.Ö. 4.yüzyılın ortasından sonra siyaset ve kültür sahasındaki birlikle başlar.

Bu değişme, Helenistik diye ifade edilen bu devrin tarihini ayırt etmek için bir başlangıç olarak anılırsa, güzel sanatlar tarihine giren Helenizm anlayışını 281-30

²⁹⁷ Osman Bayattekın, “Bergama Tarihine Bir Bakış”, **Bergama Kermesi 1937**, Nefaset Basımevi, İzmir, s.s.41-46.

yılları arasında bulmak mümkündür. Yeni devletlerin kuvvetlenmesinden, Mısır'ın Roma cihan imparatorluğuna bağlanmasına kadar olan zaman en doğru sınır olarak kabul olunmaktadır. Bununla beraber, sanat tarihi devirlerini sınırlandırmak için dış görünüşte meydana gelen değişme kâfi değildir. Ancak bu sanat anlayış ve görüşü ne yeni yol açan bir değişme mümkündür.

İskender İmparatorluğunun Asya'ya ve Mısır'a yayılmasıyla dünya durumunda büyük bir değişiklik meydana geldi, Helenizm, siyasi, iktisadi ve içtimai sahadaki inkişafını sanat yolunda da gösterdi. Eski şehirler genişletildi, yeni şehirler kuruldu. Akropoller çeşitli sanat eserleriyle bezendi. Hususi binalar da bu ihtişam ve konfora katıldı.

Yeni krallıkların sanatı himaye etmeleri kadar, geniş ölçüde yapılan ticaretin sağladığı refah da bunda büyük bir amil oldu.

Sanat hayatı eski dar muhitinden kurtuldu. Bu yeni devrede çok zengin ve çok kuvvetle gelişen sanat faaliyeti, büyük hamleler yapan yeni merkezler buldu.

Heykelcilik sahasındaki değişme ise, Lysippos'a bağlıdır. Bu sanatkâr, Büyük İskender zamanında faaliyetinin zirvesine yükseldi.

Sikion sanat okulunda genç bir heykelci iken kendisinde yüksek kabiliyet gören hocası, Lysippos'a: her hangi bir sanatkârı değil tabiatı takip et ve şu halk topluluğuna bak demişti. Bu ders onu yeni bir usluba şevketti.

Bu uslub eşyanın aynı olduğu anlayışına değil müstakil, mekân ve ışıktan ibaret olup çevresinden aynı eşyanın mekân içindeki görünüşleriyle daima değişen ışık tesirleri altında idrak edilen maddeler olduğu anlayışına dayanmaktadır.

Lysippos'un sanat görüşünü şu cümle ile anlatırlar: eskiler insanları oldukları gibi kendisi göründükleri gibi tasvir ediyordu.

Elde bulunan, ApekYemenos heykeli onun eserinin mümtaz bir kopyasıdır.(Foto)

V.asırda atılan bu adım, geleneklere sıkı bağlılık yüzünden büyük bir gelişme göstermemişti.

IV. asırda Antika sanatı, hatta Praksitel'in eserleri dahi geleneğe bağlılığın tesirleri altında kalmıştır.

Helenistik devir heykelciliği iki büyük devreye ayrılmıştır.

Birinci devre M.Ö. 3.Yüzyıl sonuna kadar.

İkinci devre M.Ö. 2.-1. Yüzyıllar.

İkinci asır, siyasi tarihte de yeni bir devre geçişi gösterir Roma, Yunanistan'a yayılmış doğu da onun idaresi altına girmiştir.

Böylece M.Ö. 3.yüzyılda ve 2. Yüzyılın ilk yarısında kudretli bir yükseliş gösteren Helenistik devletler M.Ö. 2.yüzyıl ortalarından sonra ve 1.yüzyılda gerilemiş ve ökmüşlerdir.

Bu suretle, her sahada meydana getirilen işlerin hacminden ziyade, eski örneklere, bilhassa klasik numunelere dönölmesiyle ilgili olarak bir düşüş olmuştur.

Çeşitli eserler, M.Ö. 3.yüzyılın sonunda bronz heykelciliğinin 2. Ve 1.yüz yıllardaki mermer heykelcilik gibi hâkim bir mevkide olduğunu göstermektedir.

Daha eski çağların bronz heykellerinden çok az elde edilmişti. Bu devir hakkındaki bilgiler, hemen hemen Roma devrinde mermerde yapılan kopyalara dayanmaktadır.

Erken Helenistik devirden elde edilen eserler Roma kopyalarıdır. Buna mukabil arkasından gelen devrin çok sayıda bulunan eserler orjinaldir.

Roma'nın Elen'lerle birleşmesi üzerine meydana getirilen daha sonraki eserlerde, Elen sanatının tam bir tasviri olarak büyük bir kopyacılık faaliyeti görünür. M.Ö. 2.yüzyıldan itibaren başlayan mermer heykelciliği 4.yüzyıl antika sanatını ele alarak bir nevi klasik üsluba dönüş içinde, Roma imparatorluk ağı sanat anlayışı bu yönde gelişmiştir. Bu sanat, tamamıyla mermer sanatı olarak ve gayelere uyarak aynı yolda yürümüştür.

Bu devrinin büyük portre başlayan, her şeyden önce 3.asrın sonlarına kadar uzanan kral heykelleri serisinde Lysippos'un portre sanatına şahitlik edecek delilleri taşımaktadır. Bunları meydana getiren gelişme onun portre sanatından gelmektedir. Bu sanat Bergama savaş abidesindeki prens portresi ile zirvesine erişmiş bulunuyor. Bu portrenin Attalos'a ait olduğu kuvvetle tahmin edilmektedir.

Heykelcilik portre sanatı ile insan ve tanrı şahsiyetlerini aksettirdi. Bununla tip tasvirinden ferdin tasvirine geçildi. Bu yüz hatlarından bütün vücuda aksettirilmesine kadar genişletildi.

Antika sanatının eserleri olan Demoastenes, Aisehines'in heykelleri İskender devrinde revaçta olan portre tasvirinin bu mükemmeliyetine doğru yapılan ilerlemeyi gösterir.

Kayıtsız şartsız hakiki olarak aksettirilen tanrı tasvirleri için de vaziyet böyledir. O halde bunların da portre gibi işlendiği söylenebilir. Bunlardan pek az bulunmuştur. Bunlar arasında Tanrıyı nurani gibi bir güzellik timsali olarak tasvir eden Praksiteles'in Hermes'ine bir tezat gibi gösteren dinlenen Hermes, geminin ucunda klavuz ve amir olarak gözetler durumda ayakta duran ve fırtınalara dayanıklı bir denizci tavrındaki Pesciden Lysippos üslubuna bağlı olan ustalar grubundan Eaidalses'un banyoda çömelmiş Afrodites'i gibi mümtaz heykeller vardır.

Hellenistik sanat, Lysippos'un açtığı yol üzerinde yürüdükçe tanrılar, tabiatüstü karakterlerden tamamıyla serbest olarak tasvir edilmiştir. Bununla beraber kuvvetli bir insan karakterleriyle desteklenmişlerdir. Bu uslupla Lysippos, mızraklı İskender heykelinde kralı tanrı mertebesine çıkarmıştır.

Karakter tasviri, devrin son eseri olan Attalos'un Galya'lı abidesinde aynı tarzda tamamıyla beşeri olarak aksettirilmiştir.

Sikion okulunun Elen heykeltçilik sanatının başlangıcına kadar gidebilen hayatında Lysippos'dan sonra iki takip olunabilir. Lysippos'un üç oğlu babalarının açtığı çığır üzerinde yürüdüler. Pihanis ve Eutykeltes ustaların talebeleri de aynı uslup üzerinde çalışmışlardır.

Chares, Rodoslular'a güneş tanrısının meşhur büyük heykelini yaptığı gibi, Eutydiehes de Suriye başşehri Antiochia için şehir tanrıçasının tunç heykelini yapmıştır. Elde edilen mermer kopyası dağlar üzerinde yükselen nehir tanrısı bir kaya üzerinde oturan şehir tanrıçasının Orontes'e ayağını hafifçe dayadığını göstermektedir.

Elen heykeltçiliğinde muhit ve tabiata da yer verildiğini Praksiteles'in Hermes heykelindeki ağaç gövdesi anlatılmaktadır.

Kaya, nehir gibi tabiat muhitleri içinde tasvir etmek kudretini Lysippos göstermiştir. Bir geminin ön tarafında ayakta duran ve bununla bir deniz zaferinin abidesi olduğunu anlatan Sametrake Nikesi bunun parlak bir misalidir.

Nike' nin vücuduna yapışan ve aynı zamanda geriye doğru uçuşan elbisesiyle, geminin hareketi ve rüzgârın esişi ifade edilmiştir.

Bu gibi heykel ve gruplar, bu devirde giyimde de yeni bir çığır açıldığını anlatmaktadır. Nike' nin elbisesi, olgun vücudunun kıvrımları ve dış şartların verdiği canlılık içinde değerlendirilmiş bulunmaktadır.

Bükme, kırılma ve içeriye doğru çökmelerin bıraktığı hatlarla zenginleşen elbiselerin göz alıcı durumu, bir seri Bergama figüründe görülen bir mükemmelliyet kazanmıştır.

Yeni kurulan devlet merkezlerinde sanat faaliyetlerinin nasıl vücut bulduğu geliştiği hakkında birbirini tamamlayan bilgiyi, bugün açık olarak belirtmek mümkün değildir. Anadolu'da Bergama, Tralles ve Rodos gibi atölyelerde ki münferit çalışmalar ancak esas itibariyle sanat hakkındaki bilgiler olup bunlar da heykeltçilikte toplanmaktadır.

Suriye ve Mısır başşehirlerinde ki zengin çalışma sisteminin ise kuruluşlarındaki gibi devam edememiş olduğunu anlatmaktadır.

Böyle bir gelişmeyi devlet merkezleri arasında yalnız Bergama devleti göstermiştir.

Bergama'da meydana getirilen abidelerden Attalos devrinin Galyalı heykellerinde, Eumenes çağının ölçsüz derecede zengin heykel hazinelerinde ve Zeus sunağının kudretli kabartmalarında büyük bir insicam geleneği vardır. Bu eserlerde erken Helenistik çağdan geç Helenistiğe geçişin tamamlandığı görülmektedir.

Galya'lı heykelleri ve onlara benzeyen eserler Lysippos tarafından açılan çığır üzerinde görüldüğü ve tabiatın ifrata varan bir sadakat içinde aksettirildiğini anlatmaktadır.

Attalos sanatkarlarının, ezilen düşmanın vahşi kuvvetini cesaretini kavmi özelliklerine kadar hakiki durumu içinde göz önüne koydukları eserlerde, bu sanat anlayışı bütün kudretiyle kendisini göstermektedir.

Yine bu sunakta bulunan Telephos kabartmalarında, yeni krallığın efsanevi atalara bağlanması manasını belirtmek suretiyle devletin meşruiyeti anlatılmış bulunmaktadır. Attalos zafer abideleri, krallığın vücut bulmasındaki güçlüklerin birer sembolü olduğu gibi, II. Eumenes devri de muhteşem binaları parlak heykelleriyle büyük devlet vasfının kudretini göstermiştir.

Sunakta devler savaşının tasvirinde daha önceki Helenistik sanatın mahiyetinden ayrı bir çığır açılmıştır. Fidias'ın eserleri Melon Aphrodite'si gibi tanrı idealinin bütün parlaklığı ile doğan tanrıçaları, eski tanrılar idealinin bu sahada canlandırıldığını ifade etmektedir.

Şekli değiştirilen ve yeni yapılan eserler yanında devrin üslubuna uyan az ve çok modernleştirilmiş tekrarlar kendilerini tanıtmaktadırlar. Bunun baş misali, devasa ölçüde yapılmış fakat orijinalin ancak 1/3 büyüklüğünde olan ve sunakla aynı zamanda yapılmış meşhur Bergama kütüphanesinin baş salonu süsleyen Fidias'ın altın-fildişi Athena heykelinin mermer kopyasıdır. Bu üslubu himaye eden Bergama Kütüphanesi, sanat tarihi çalışmalarının gelişme merkezlerinden biri oldu.

Helenistik devirde gelenek değişmesi atlet heykelleri ve mezar kabartmaları gibi konuların rağbetinden düşmesi yüzünden meydana gelen boşluk mekân ve kır tasvirlerinin sahnelerinin konu olarak alınmasıyla meydana gelen yeni ve büyük gelişme doldurulmuş oldu. Serbest grup kompozisyonunun bir devamı olarak kendini gösterdiği Tralles'in meşhur üskulp turuna aynı bölgenin Magnesiası'nın, Priene'nin eserleri de olan Bergama'da kazanılan Rodos'dahâkim bir mevkie çıkan sanata katıldılar.

Bu devirde Anadolu'da ve adalarda yapılmış olan heykel elbiselerine verilen şeffaflığın zarif aksettirilişiyle son derece tezatlı elbise üslubu meydana gelmiştir. Elen sanatı bu istikamette bir gelişme ile yeni Roma merkezine geçerek devrini kapatmıştır.²⁹⁸

6. Bergama'da Kalkan Oyunları Adlı Makalesi

Bergama'daki kalkancılığın durumu hakkında, eski kalkancılardan Osman Güdücü hoca ile konuştum. Bildiklerini şöyle anlattı.

²⁹⁸ Osman Bayatlı, "Bergama'da Heykel Sanatı", **Bugün**, Sayı:327-330,14-24 Ekim 1952.

1288(1872)de Bergama'da doğdum. Bergama'da 12 yıl dört müderristen ders okudum.

1310(1894) tarihlerinde Bergama'da okurken Karacaahmet Medresesi'nin iç dairesinde kalkan dersleri veriliyordu. Ben de devam ettim. Birçok meraklı talebe ve hariçten gençler vardı. Burada kalkan derslerini Konya'dan Bergama'ya tahsile gelen Hocazade Mustafa Efendi veriyordu.

Hacı Yamak'ın Bahattin, Ak Mehmed'in Molla Mustafa, Bıçakçı Şükrü, Çerkez Osman Hoca son zamanlara kadar yaşayan medrese ve kalkan arkadaşlarıdır. İçimizde Bahattin Efendi en kıvrak ve tetik oynuyordu.

Bizden önce Şadırvanlı Cami İmamı Hafız Süleyman Efendi ve Müezzini Madanzade Hafız Mehmet de güzel kalkan oynamakla ün salmışlardır.

Yine bizim gibi Bergama'nın Kınık nahiyesine bağlı Poyracık kasabasından da Yıldırım Cami İmamı Hafız Hüseyin, Yeni Cami İmamı Deve'nin Hafız Ahmet, Arabacı Ahmet, Kadayıfçı Hüseyin de Kırkağaç'ta okurken kalkan öğrenenlerdi. Bunlar 17 yıl önce birinci ve ikinci kermeste kalkan oynadılar. Bende 1312(1896) tarihinde Kırkağaç'ta Tekeli Tahir Efendi Medresesinde okudum. Bergama'dan daha çok sayıda kalkan oynayan vardı. Birçok maharetli kalkancılar bulunuyordu.

Müderrisler kalkan oyunlarını teşvik ediyorlardı. Talebelerin bu suretle idmanını iyi karşılıyorlardı. Düğünlerde talebelerin kalkan oynamalarına izin veriyorlardı. Çalgı çalınmayan düğünlere kendileri de geliyorlardı. Hocalar bulunursa tömtöm çalınarak ilahilerle gelin alınırdı. Kalkan başlayınca tömtöm dururdu. Çalgılı düğünlerde kalkan oynanırken ya "Koroğlu" yahut "Ey Gaziler" havası çalınırdı. Bu suretle kalkan daha ahenkli oynanırdı.

Talebelerin kendileri için kalkan ve kılıçları odalarında asılı dururdu. Kalkan oyunları talebe elbisesiyle oynanırdı. Fakat efe elbisesiyle de oynanırdı. Ben de, arkadaşlarım da birkaç defa en güzel efe elbiselerini giydik ve oynadık. Ayakta kalçın ve tulumbacı pabuç vardı. Başta fes ve abani sarık bulunurdu. Beldeki kuşak çok sıkılmaz ve üstüne silahlık kuşatılmazdı. Sallamaların kolları arkadan birbirine bağlanır, bu suretle hareket serbest yapılırdı. Zeybek elbisesi insana cesaret veriyor, daha gösterişli oluyordu.

Bıçak oyunları da oynanırdı. Bunları daha çok efeler talim ederdi. Bıçağın yüzü ile dövüşmek namussuzluk sayılırdı. Ters ile vurulurdu. Bir gün birisi bıçağın yüzü ile karşısındakinin bir tarafını kesmişti. “ Onu anan karı da yapar.” Diyerek kavgayı bıraktılar, hepsi onun üstüne çullandılar.

Bıçak oyunlarında insan kesmek, yüzmek yoktu. Orta oyunu mahiyetinde halkı eğlendirmek için yapılırdı. Deve oyunu (hot hot), Çingene oyunu, bebek oyunu, değirmenci oyunu gibi gece oynanan orta oyunlarına “Tehniye” de derlerdi.

Kalkan oyunlarında 2, 4, 6 kişi oynardı. Çiftler oynarken fırsatını bulursa diğer çiftlerden birisine de saldırırdı. Her hareket 3-4 defa tekrarlandığı için hiçbir düzensizlik ve yolsuzluk olmazdı. Bu ciheti Halit Öter de şöylece izah etti. Kalkancı sayısı 60-60 olunca düdük ile idareye mecbur oldum dedi.

- 1- Kalkan gösterilerine, ayakta bir hareket yapılarak başlanır ve hemen birbirine dönülerek kalkanlar çarpıştırılır. Ve kılıçlar da kalkanı tutan ele alınarak, kılıçlar arasında el sıkılırdı. Bu hakkını helal et demekti (tıpkı pehlivanlarda olduğu gibi). Sonradan bunu Halit Öter oyunun sonuna almıştır. Esasında başta yapılırdı. Sonradan katma bir şey değildir.
- 2- Az kavisli kılıcın elden kaçmaması için kabzesi biraz dolgun olacak ve kabze ile kılıç arasında bir muhafaza demiri bulunacaktır.
- 3- Kılıncı elinden kaçıran veya kılıcı kırılan, yere çökerek arkaya çekilecek ve eline de ne geçirebilirse, taş, toprak, pabuç hasmının üstüne atacaktır. Bu suretle kendisini kalkanı ile koruyacaktır.
- 4- Çiftler karşılıklı birbirlerine kılıncı atarlar ve tutarlardı. Hatta çok maharetle yapanlar vardı. Yalnız dikkat edilecek cihet, kılıncı atarken ucu içe gelecek şekilde tutulacaktır.
- 5- Kalkan oyunlarında çeşitli hareketler vardır. Sonunda selam verilir. Kılıncı avucunun içinde bir öne bir arkaya çevrilir, sol bacak öndedir. Sonra altına alınır. Kalkan, omuz hizasında tutulurken kılıncıkabzesi de başa doğru kaldırılır, bu suretle karşısındakiler selamlanmış olur.²⁹⁹

²⁹⁹ Osman Bayatlı, “Bergama’da Kalkan Oyunları”, **Bergama’yı Sevenler Cemiyeti Bülteni**, Sayı.2,1960,s.s.6-7.

7. Kent Yasası Adlı Makalesi

Bergama Akropolün aşığı yakasında teşhir edilen kanunlar arasında çok önemli bir belediye kanunu bulunmuştur. Bu kanun, beyaz mermer üzerine gayet küçük harflerle yazılmış olup Belediye'nin ihtiyaçlarına cevap verecek değeri taşımaktadır. 13 parçaya bölünmüş olan bu kitabenin bir kısmı ne yazık ki bulunamamıştır. Bu kanun elde edilebilen yerleri uzmanlar tarafından okunmuştu. Bu kanun hakkında bir fikir verebilmek üzere bazı yerlerini yazmayı uygun bulduk.

Bu kanun, memurlar, yolların bakımı, sokakların temizliğı, sokakları bozanlar, ceza parasının tahsili, yapı işleri, su işleri, sarnıç ve kuyular, lağımlar vesaire hakkında hükümleri taşımaktadır. Şehir kanununun uygulanmasında gerek memurların, gerekse halkın hakka saygı göstermeleri yolunda kabul ettiğı esaslar çok kuvvetlidir. Memurlar yalnız tavsiyede bulunmak veya ceza kesmekle kalmayıp, usulü dairesinde işi bitirmedikleri takdirde kendileri de ceza görmektedirler. Bu karşılıklı hak ve vazifelerin iki tarafı da memleket işlerinde doğru yolda yürütmekte büyük bir amil olduğu anlaşılmaktadır. Bergama gibi toros dağlarından sınırları çizilen bir krallığın başşehrinde her şeyden önce büyük bir düzenin ve temizliğin hüküm sürmesi gayet tabidir. Bergama şehri idaresinde diğere serbest şehirlerden ziyade bir canlılık ve titizlik gösterildiğini bu kanundan öğreniyoruz. Dünyanın en büyük akropollerinden olan ve baştan aşığı devrinin en yüksek sanat eserleriyle bezenmiş olan kalenin eteklerine kurulmuş büyük Bergama şehri de bir pırlanta gibi onun gerdanına sarılmış bulunuyordu. Elli sene içinde kurulan, yüz yıl içinde en parlak devrini yaşayan Bergama Akropolü ve şehri, Bergama halkının en yüksek gayret ve fedakârlığı içinde vücut bulmuş ve dünya şaheserleri arasında sayılan Zeus sunağı gibi muazzam bir sanat eseri meydana getirilmiştir.³⁰⁰

8. Milli Saz ve Türküler Adlı Makalesi

Milli oyun ve havalarımız arasında milli saz ve türkülerimiz çok önemli bir durum taşımaktadır. Bergama'da saz yapmak ve saz çalmak eskiden beri bilinmektedir. Oyma veya ekleme saz yapanlar olduğu gibi saz çalanlar arasında anım almış kimseler bulunmaktadır. Bugün en mükemmel saz yapan İsmail Aloğlu efedir. Aynı zamanda saz çalmakta ustadır ve mahalli türkülerini de gayet güzel okumaktadır. Yaptığı sazlar şunlardır: bağlama, cura, bozuk, saz ve meydan sazıdır. Bunlar yarım

³⁰⁰ Osman Bayatlı, "Kent Yasası", **Bugün**, 21 Şubat 1951.

metreden bir buçuk metreye kadar uzundur. Tel ve perde sayısı da ona göre çoğalmaktadır.

Milli Savaşta milli kuvvetler kumandanlığı yapan Bergamalı Mehmet Adalı Efe, kolunun yenine gizlediği bağlamasıyla değirmene un öğütmeye gidiyor. Üç gün sonra ancak Kurfallı köyüne dönebiliyor. Köy delikanlıları bu küçük sazın başında üç gün eğlenmişler ve aranmamış olsalardı daha eğlenmeye devam edeceklermiş.

Saz öğrenmenin merakı içinde Pamukçu Otelı müsteciri Selman Efe, Adalı Mehmet Efe'ye sırtında Dede Bayırı'ndan odun taşımıştır. Sazcı başı kaşıkçılı Mehmet Çavuş, Bergama çukurunda ilk meydan sazı çalan efedir. Güzel sesi ile türkü söyler, efe oyunları da oynardı. Bugün Halk Eğitim Merkezinde saz hocalığı yapan Mevlütçü Hüseyin Ayalp, gür sesiyle meydan sazının tellerine ahenk vermekte ve onların istediği gibi dile getirmektedir.

Kalaycı Halil Yazıcı ile birlikte yetiştirdiği kız-erkek 20 sazıcıyı, bir renk elbiseleriyle Kermesin üç gününde halkın karşısına çıkarmış, mahalli saz ve türküleriyle halkı coşturmuştur.

Çanakkale Savaşından önce Bergama ve köylerinde saz çalınmadık kahve, türkü söylenmedik bucak yoktu. Eğlentiler onunla yapılır, düğünler öyle kurulur, bayramlar böylece geçerdi. Bugün halk eğitim merkezi sazıcıları, bu yolun yolcusudurlar.

Bizim içimizi dile getiren saz ve türkülerin yayılmasındaki çalışmaları takdirle karşılar, kendilerine başarılar dilerim.³⁰¹

9. Halk Eğitimi ve Müzeler Adlı Makalesi

1955 yılında, büyük bir anlayış içinde Maliye Vekâleti tarafından Maarif Vekâletine devrolunan eski Halkevi binasında, Etnografya Müzesi ile Halk Eğitimi Merkezi kurulmuş ve kısa zamanda her ikisi de halkın hizmet ve istifadesine açılmıştır.

Müze ve Halk Eğitimi'nin birbirleriyle bu kadar yakın ilgisini gösteren bu durum, şimdilik yalnız Bergama'da vücuda getirilmiş bulunmaktadır.

³⁰¹ Osman Bayatlı, "Milli Saz ve Türküler", **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı.6, 15 Haziran 1957.

Bergama, tarihten önceki devirlerden taş devrinden beri, tarih zincirinin halkalarını koparmadan, antik eserleri sinesinde toplayan tarihi bir diyardır. Bu durum, son kurulan Etnoğrafya Müzesi'yle ayrı bir kudret kaynağı da sağlamış ve buradan tamamıyla mahalli eserleri teşhir etmek imkânı bulunabilmiştir.

Şimdiki giyim, elişleri ve dokumaları taşıyan üç salon daha yaşına girmeden yerli-yabancı turistlerin akını karşısında beğenilmiş ve tutulmuş bulunmaktadır.

Halktan bir kısmı, bu heykellerin ve eski yazılı taşların saklanmasına ne lüzum var, daha bin türlü ihtiyaç varken, antik binaların tamir ve muhafazası için bu kadar masraf neden yapılsın?

Bir kısım halk, kendi kendiliğinden kopan bu eşyaları, benimsemekte ve tutmaktadır. Yabancılardan bazıları da Etnoğrafya Müzesindeki eşyanın saraydan gelmiş olabileceğini ileri sürerek konuşmaktadır. Bu yolda daha pek çok sayılabilecek misaller, Halk Eğitimi bakımından müzelerin büyük bir değer taşıdığına şüphe bırakmamaktadır.

Bütün bunlar birer birer anlatıldığı halkın gözü önüne serildiği zamandır ki büyük birer tarih olan müzeler, varlıkları içinde değerlendirilmektedir.

Halk Eğitiminin geniş mana taşımaya rağmen, konu olarak ele aldığımız, antik anıtlar, arkeoloji ve etnoğrafya müzeleri dahi, bu yolda hizmet ifa edebilecek durumdadır. Yeter ki, halk gelsin, görsün getirilsin ve gösterilsin. Aynı zamanda anlatılsın ve anlamış olsun.

Bu da basit bir hareketle değil, sabırla ve zamanla üzerinde durularak, yılmadan usanmadan bu vazifenin ifasıyla mümkün görülmektedir.

Müzeler ve tarihi eserlerin, Halk eğitimi için en başta gelen terbiye vasıtaları arasında yer aldığına inanmış bulunuyoruz.³⁰²

³⁰² Osman Bayatlı, "Halk Eğitimi ve Müzeler", **Bergama Halk Eğitim Bülteni**, Sayı.3, 15 Mart 1957,s.4.

10. Klasik Kùltür

Klasik kùltür sahasının bütùn Anadolu'da dar olduğu, Şimdiye kadar çok az bulunan eŐyaya göre, kabul olunmaktadır.

Ortaya büyük bir kùltür getiren ve İrânlılarla Maraton, Salamin savaŐlarını yapan M.Ö. beşinci yüzyıl Anadolu'da hemen hiçbir eser bırakmamıŐ gibidir.

Buna sebep de; Anadolu'nun birçok medeniyet Şehirlerinin İrânlıların idaresi altında kalması ve ahlakın da harpten pek yorgun düşmesi yüzünden, devir boyunca kùltürel ve sosyal eserler meydana getirilmemiŐ olmasıdır.

Bundan başka, klasik Anadolu'nun Harodot ve filozof Anaksagoras gibi fikirli bilginleri Atina'ya gitmiŐler, oradaki ilim, sanat ve siyaset âlemine karıŐarak Atinalı olmuşlardır.

Şarkı tekrar canlandıran, Büyük İskenderin halefleri olmuş ve bu zamanda (Helenistik devir) ortaya çıkmıştır. Bergama, bu yüksek sanat okulunun başında gelmektedir.

Bergama müzesinde (M.Ö.) beşinci yüzyılın iŐçiliđinin güzelliği ve inceliğini gösterdiği gibi, son yıllara kadar azlığını da anlatıyordu.

Bergama'yı klasik kùltür yönünden zengin ve olgun gösteren yeni eserlerin bulunuŐu Şimdiye kadar ileri sürölen klasik eserler hakkındaki düşünceleri Bergama bakımından değişmiş bulunmaktadır.

1933 gözünde yapılan kazı sırasında, Virankapı'ya kadar Asklepion'un bir kilometreye yakın eski yolunda bazı yoklamalar yapılmıştır. Asklepiymos mabedinin kapısına 100 metre yakın bir yerde yapılan sondajda, milattan 4. Yüzyıl önceye ait Attika işi heykeller çıkmıştır. 7 parça olan bu yüksek kabartma heykellerin hepsi birbirine yakın bir yerde, Helenistik ve Roma devrinin eserleriyle birlikte bulunmuştur. Bunların, mermer hırsızları tarafından kireç ocaklarına götürölmek üzere toplanmış olduklarına Şüphe yoktur.

Bulunan Bu Eserlerin Önemlileri Şunlardır:

1. Sol tarafa doğru oturmuş ve önünde bir çocuğun bacaklarının üst kısmı görünen bir insan heykeli; oturduğu iskemlenin altında bir köpek gibi görülmektedir.
2. Elbiseli bir kadının alt kısmı.
3. Sağ tarafa adım atar durumda, (Toros)geymiş ve üzerinde kısa bir (chiton)bulunan gürbüz bir erkek heykeli parçası.
4. Sakallı ve profilde sağa doğru bakan bir erkek başı.
5. Oturan bir erkeğin eli ve kucak tarafı

Bu mermer kabartma:

M.Ö. 5. Yüzyıl üslubunda adak kabartmasıdır.

Zeus ortada tahtın üzerinde oturmakta ve sağ eliyle tuttuğu bir kabı uzatmaktadır. Sunağın önünde, Artemis'e benzeyen elbiseli bir kadın durmaktadır.

Tahtın arkasında olan diğer bir kadın ilah da sağ eliyle bir güğüm tutmakta ve elindeki kaptan Zeus'un elindeki kâseye bir şey akıtmaktadır.

Kabartmadaki M.A. p harfleri ağaç, mukaddes bir ormanı veya bu kabartmayı adak edenin adını göstermektedir. Ağacın yanındaki adam da belki budur.

Bu kabartmanın Fidyas'ın talebelerinden birinin atölyesinde yapılmış olduğu sanılmaktadır.

6. (Chilton) ve (Chlamys) giymiş bir insanın omuzları.
7. Elbiseye ile örtülü el.

Bunlar arasında, bir de Helenistik (Asklepios başı) bulunmuştur. Bu baş, heykellerin buraya getirildiği zamanda, şifa mabuduna olan bağlılığın daha o zaman ölmüş olduğunu gösterir.

Mabedin pek yakında oluşu da, bu heykellerin Asklepios'a yapılan nezirler olduğu fikrini vermektedir.

Sakallı baş ile, oturan ve yanında köpeği bulunan yüksek kabartma heykelin Asklepios ve ayakta duran kadının da Hijiya (Hygieia) olduğu söylenebilir.

Şu varki, bu eserlerin meydana geldiği zamanlarda, ne Asklepios, ne de başka bir ilah için tabii büyüklükte yapılmış adak heykellerine, Atina ve Epidor Asklepion'larında rastlanmıştır.

Bunun için, yüksek kabartmaların mezar heykelleri olduğunu kabul etmek lazımdır. Ve en az altısı mezarlara konmuş heykeller olabilir.

Bunları toplayanların, uzak yerlerden getirmediklerine göre buraya yakın bir yerde zengin bir mezarlık olduğu da söylenebilir.

Burada yapılacak olan kazı, bunu daha iyi anlatmış olacaktır.

Daha M.Ö. 4. Yüzyıl evvel, varlıklı bir Bergama şehrinin durumu için, ilk önemli ipucunu vermesi bakımından, bu heykellerin özel bir değeri vardır. Bu zamana kadar bulunan eserler, bu noktayı bugün olduğu kadar açıkça ortaya çıkaracak ölçüde değildi.

M.Ö. 4. Yüzyılda, Anadolu'nun başka şehirleri de, mezarları süslemek için Attika kabartması ısmarlamak âdeti vardı. Bunu İstanbul müzesindeki eserlerde göstermektedir.

Fakat bulunan yerlerin hiçbirinde, Bergama'da bulunan heykeller kadar zengin bir sayıda tesadüf edilmemiştir.

Bu yeni buluşlar yüzünden Bergama, Batı Anadolu'nun medeniyet merkezleri arasında, sanat tarihi bakımından üstün bir mevki almış bulunmaktadır.

Ksenefon'un yazdığı gibi (M.Ö.) beşinci ve dördüncü yüzyıllarda, surlarla çevrilmiş Bergama kalesinde bir Beylik bulunmaktadır. Aynı zamanda 4. Yüzyılın, ikinci yarısında, Bergama'ya Asklepio mezhebinin geldiği de anlaşılmaktadır.

Pozonyas'a göre, Asklepio'nun kurulması da Bergama'nın bu devirdeki egemenliğini daha iyi anlamaktadır.

Klasik kültürün bu önemli durumu, Hellenistik devrin en değerli sanat eserlerini ortaya getiren Bergama'nın mevkiini bir kat daha yükseltmiş bulunmaktadır.³⁰³

3. Türk Tarih Kongresi

Sayfa:622-623-624-625

11. Bergama Asklepio' undaki Eserlerin Onarımı

Asklepio'da 1928 sonbaharında başlayan kazı daha çok sonbaharlarda on devre kadar sürdükten sonra ortaya oldukça iyi muhafaza edilmiş bir yapı topluluğu çıkmıştır.

³⁰³Osman Bayatlı,"Klasik Kültür", **3. Türk Tarih Kongresi 15-20 Kasım 1943**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1948, s.s.622-625.

Zeus-Asklepeion mabedi, ikinci yuvarlak bina, dehliz, kütüphane, ayakyolları, kuzey yöndeki portikve tiyatro, Asklepios tanrıya ait kutsal mahallin eski görünüşü hakkında oldukça canlı bir fikir veriyordu.

Hele kuzey portik ile tiyatronun önlerinde duran mermer parçaları bu iki yapının çok daha tam ve canlı bir şekilde sokulabileceklerine işaret ediyorlardı.

Eski eserler ve müzeler genel müdürlüğü ile Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Turizm Dairesi, bu alanda turistik bazı onarımlar yapılmasını uygun bulduklarından 1939'dan itibaren kuzey yöndeki portik ile onun arkasından küçük tiyatronun onarım işlerine başlandı.

Bugüne kadar gerek kuzey yöndeki portik, gerekse tiyatrodaki birçok yerler onarılmış veya yapıların eski durumuna göre tamamlanmış bulunmaktadır.

Asklepeion' da yapılan onarımları, arkeoloji bilginlerinin tetkik ve münakaşasına arz düşüncesiyle bu tebliğ Türk Tarih Kurumu'nun dördüncü kongresine sunuldu.

Kuzey yönündeki portikte-porticus-onarım ve tamamlamalar:

Kuzey yöndeki portik sütunları 4-5 metre toprak tabakasının altında kalmış oldukları için ikişer, üçer parça halinde kırılmış olmalarına rağmen aşağı yukarı eksiksiz bir durumda yerde yatmakta idiler.

Kazı sona erdiği zaman, güzel süslerle bezeli mermer parçalarının eski yerlerine konarak kutsal mahalle Romalılar devrindeki görünüşü kazandırmak zor ve cesaretli olduğu kadar cazip ve faydalı bir iş olarak görünüyor.

1939 yılı gözünde ele alınan sütunlar, üç vincin çalıştırılmasıyla eski yerlerine dikilmeye başlandılar. Burada iki enteresan durum müşahade edildi: Bunlardan birincisi sütun ve başlıklarını iki ayrı çeşitte olması, ikincisi de sütun gövdelerinin uzun veya kısa oluşuna göre, postementlerin ilave edilmiş olması veya başlıkların boy farkını denkleştirecek şekilde değişik boylarda yapılmış olması keyfiyetidir.

Sütun başlıklarından on sayısının kompozit bulunması bazı yüksek mimarları şüphe ve tereddüde düşürdüysede kazı yapan arkeologların da kabul ettiği gibi mesele oldukça basit idi. Kuzey yöndeki portik sütunları Roma devrinin ortasında baştan aşağı iyon cinsinden idi. Bugün elde bulunan 20 iyon başlık devirdendir.

Milattan sonra üçüncü yüzyılın ilk yarısında vuku bulan bir deprem neticesinde portığın kütüphaneye yakın kısmında sütunların ve başlıkların harap olduğu ve yerlerine zamanın modası olan kompozit çeşidi başlık ikame edildiğini düşünmek akla yakın gelmektedir.

1940 yılındaki onarım sırasında yapılan ikinci müşahede ile kompozit başlıklı sütun gövdelerinin kısa olmaları yüzünden kaide ile yani postament ile -iyon başlıklı sütun boylarına denkleştirmiş oldukları tespit edilmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki, Roma devrinin sonlarına doğru, yapılan büyük onarım sırasında, Bergama'da iyon başlıklı sütunların gövdesi boyunda mermer sütunlar herhangi bir sebepten elde edilmemiş bulunuyordu.

Kompozit başlıklı sütunlarda da başlıkların 24-33 santim arasında boy değişikliği gösterdikleri de tespit edilmiştir. Bunun da sütunlardaki boy farkını denkleştirmek için yapılmış olduğu aşikârdır.

Sütun gövdelerindeki boy farklarının yüksek kaide ve başlıklara verilen değişik boy farkını ile kapatılması, Kompozit ve iyon başlıklarının bir portikte yan yana kullanılması Ellen ve Roma mimarlık tarihinde eşine rastlanmayan garip bir orijinalitedir. Bu enteresan durum belli olduktan sonra, sütunları eski hallerinde diktiğimiz sırada başlıkları ve gövdeleri dikkatle ölçmüş, onarımı ona göre yapmış bulunuyoruz.

Bu portik boyunca, eski yerinde kalmış tek tük basamaklar, altlıklar bulunduğu ve sütunlar da iş görmek hayli kolaylaşıyordu. Temeller kayalık olduğundan altlıkların altında bulunan mermer plakalar bol harçla oturtuldu. Altlıklar plakalara, sütunlar altlıklara birer, ikişer demir çubukla ve kurşunla bağlandı. Bu suretle, 3 kompozit başlıklı, 14 iyon başlıklı sütun tam olarak ve 12 sütun da yarım olarak altlıkları sütuna dikilmiş oldu.

Sütunların dikilmesi arz ettiğim gibi eskiden kalan izlere göre yapılmıştır. Bazı tamamlamalar ve yağmurlardan, donlardan zarar görecektir. Bazı olarak çimento ile kapatılmakla yapılmıştır. Buralara taş veya başka malzeme kullanılması ileri sürenlerin fikirleri de yer bulmuş oluyordu.

Fakat Arkeoloji uzmanları mermer aslının mesela trahit taşla yapılmasını kabul ettikleri halde çimentoyu kati olarak reddetmektedirler. Bunun içindir ki bu sütunlar boyunca bulunan 120 metre uzunluğundaki üç basamak merdiveniyle, sütunlar arası mermer plakaları pek az kaldığından bunlar trahitten yapılmıştır.

Saçak tertibine gelince: Arşitrav ile friz tek bir parçadır. Bunun üstündeki gayz on ise iki parçadır. Bunları sütunların üstüne koymak için eldeki vinç tertibi kâfi gelmemiştir. Aynı zamanda saçak taşlarından bazıları da eksiktir. Bunların betonla mı, taşla mı tamamlanacağı üzerinde de durmak lazımdır.

Sonra daha mühim olanı da vardır. Saçak taşlarının mevcut sütunlarının üstüne konulması, eskiden olduğu gibi portik arka duvarlarına bağlanması ile ilgilidir. Bu bölgenin depremleri göz önünde tutularak muvazenesi kuvvetli olmayan yerlere fazla yük vermek doğru görülmemektedir.

Gerek bu yüzden gerekse çok paraya ihtiyaç gösteren saçak taşlarının yerleştirme işi olduğu gibi bırakılmış ve yalnız yerde bbir örneği verilmiştir.

Tiyatronun restorasyonuna gelince:

Alt kısmı kayaya, üst tarafı kaya ve mermerler üstüne oturtulmuş beş bin kişilik Asklepion tiyatrosu mermerden yapılmıştır.

Tiyatronun oturma yerlerinin alt bölümü çok iyi durumda idi. Beş kamaya ayrılmış oturma yerleri, en aşağı kısımdan iki üç mermer sırası ile altı merdivenin kenarlarına dizilen 14'er aslanpençeli iskemleleri "in situ" eski yerlerinde pek azı bozuk olarak duruyordu. Bütün onarım işi bu boşlukları doldurmaktan ibaret kalıyordu.

İlgili uzmanların tavsiyelerine göre, bunlar da mermer yerine trahitten yapıldı. Bu suretle bin beş yüz kişinin oturmasına yeter alt bölüm ortaya geldi.

Onarılan basamaklara seyircilerin rahatça girip çıkabilmeleri için iki yanda bulunan merdivenlerinde yapılması icap ediyordu. Bunlardan soldakinin, kaya üzerinde izleri ile ortadaki sahanlığın döşemesi duruyordu.

Buranın merdiveni bu suretle kolayca yapıldı. Karşısına düşen merdiven ise çok bozulmuş olduğundan aynı ölçüye göre yerine konmuştur.

Merdivenler yapılırken onların mesnetleri olan duvarların yapılması işi de vardı. Bunlar da altta kalmış üç beş küçük taşın yardımıyla tamamlanmış oldu. Bu izlerin tamirde büyük rol oynadıklarını burada söylemek yerinde olur.

Oturma yerlerinin üst kısmına gelince: Burası çok bozuk durumdaydı. Batı tarafı kısmen kayalık ise de doğu kısmı tamamen kemerler üstüne inşa edilmiştir. Fakat bu kemerler şimdi çökmüş bulunmaktadır. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden gönderilen yüksek mimar ve arkeologlar buranında planını verilerse burada ilk iş olarak beş kamasından birisinin yapılması tiyatronun genel durumu hakkında bir fikir vermesi bakımından faydalı olacaktır. Bu işin, Bergama'yı Sevenler derneğine verilen Turizm tahsilâtından, malzemesi hazırlanmaktadır.

1944 yılı son ayında Bergama'ya gelen bakanlıklar arası heyet tiyatroyu incelediği zaman, ikinci bölüm için 30 bin liraya ihtiyaç olduğunu kabul etmiştir.

Oturma yerlerinin en üstü, yani tepeye düşen ve tamamıyla kemerler üstüne oturtulmuş bulunan sütunlu galeri işini de bakanlıklar arası heyet ele almış ve ilk iş olarak arka duvarının yaptırılması ve diğer tarafının ise ağaçtan tecrübe mahiyetinde kurulmasını kabul etmiş ve ancak bu şekil esasa uygun düşerse ağaç yerine mermer veya taş malzeme ikamesi yerinde görülmüştür. Bu iş için 30 bin lira tespit edilmiştir.

Tiyatronun sahnesine gelince: sahne, beş kapı üstünde üç katlı olan bir duvarla süslenmişti. Bunun birçok mimari mermer parçaları, kuzey portik boyunca tiyatro önünde dizilmiş bulunmaktadır. Bu işlenmiş mermerlerin ölçüsüyedir ki, sahnenin üç katlı bir duvarı olduğu anlaşılmaktadır. Bakanlıklar arası heyet bunun üzerinde de durmuş. Yaptığı incelemeler neticesinde mimari kıymeti olan bu işin mermer işçiliği yerine ahşap olarak yapılması ve böylece sahne duvarı muvaffak olduğu takdirde yerlerine eski mermer mimari parçaların ikamesi muvafık görülmüştür. Bu iş için de 40 bin lira kabul edilmiştir.

Tiyatro tamamlanırsa, bu küçük süslü tiyatro bütün ihtişamıyla ortaya çıkmış olacaktır. Ve bu suretle oldukça düzenlenmiş olarak açık müze halinde hem turistlerin gözleri tatmin edilmiş, hem de Cumhurbaşkanımız Sayın İnönü'nün buyurdukları gibi "klasik temsillerin bütün dünyaya Bergama tiyatrolarında gösterilmesi" imkânı sağlanmış olacaktır.³⁰⁴

4. Türk Tarih Kongresi

³⁰⁴Osman Bayatlı, "Bergama Asklepion'undaki Eserlerin Onarımı", **4. Türk Tarih Kongresi**10-14 Kasım 1948, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1952, s.s.230-234.

12. Adına Yazılmış Şiir

Bergama Müze Direktörü, nuruaynım Bay Osman Bayatlı'ya:

Şifalı Otlar ve Lokman Hekim namındaki eserinizin birinci formasını okudum. Saygınızın(emek) izlerini o satırlarda gördüm. Çok mahzun oldum. Sizi candan kutlular ve aşağıdaki manzum tarihi sunarım.

Milattan önce, bir ehli irfan
Vardır ki namı dillere destan
Hikmetle memlü kalbi selimi
Hakkında sure bir nassı Kur'an
Vazu nasihat, iftade yekta
Bilhassa tıpta üstad-ı devran
Otlarla meşgul olmuş ve bulmuş
Her bir mariza, bin türlü derman
İşte bu zatı halka tanıtmak
Azmilegayyur gençlerden Osman
Elde vesaik yokken çıkardı
Tarihçe yazdı, takdire şayan
Pek çok emekle meydana geldi
İşbu "Şifalı Otlar ve Lokman"
Ben de ey Akif tebrik ederken
Doğdu o anda bu beyt-i şükran
Tarihi çıktı "heft"asumandan
"Lokman Hekim"i neşretti Osman
1938

Akif Salı(Salepçioğlu Kütüphanesi Memuru)³⁰⁵

³⁰⁵ Osman Bayatlı, **Bergama'da Folklor**, Cilt 4, Bergama Belediyesi Yayınları, Bassaray Matbaası, İzmir, 2016, s.151.

13. Sayın Osman Bayatlı' ya Son İhtiram

Arkanda o ne mahşeri kalabalık!
Üstadım sen gittin, yasımız pek büyük!
Boyunlar bükük, omuzlar çökük.

Aldı seni içine toprak, ne kazandı?
Bakırçay havzası ardından yandı!

Eser vermekte gayet cömerttin.
Aramızdan pek erken ayrılıp gittin.
Geride kalanları dağıdar ettin!
Bizleri öksüz bırakıp meçhule gittin.

Yaslıyız fakat...Siyah bağlamadık.
Eserlerine sana hiç doyamadık.
Taşının üstüne tek taş koyamadık.
Hatıralarınla aramızda daima sağsın,
Seni içine alan toprak utansın!

Saim YAY

Menemen, 10 Eylül 1958³⁰⁶

³⁰⁶ Saim Yay, "Sayın Osman Bayatlı'ya Son İhtiram", **Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, Yeni Yol Matbaası, İzmir, 1958, s.55.

14. Ahmet Kutsi Tecer Yorumuyla Bergama ve Osman Bayatlı

Bergama'yı eskiden tanırım. Akrapol'ü, Asklepion'u onunla birlikte gezdik. Sonra birlikte kozak yaylasına gittik. Mevsim bahar, üstelik bir kermes zamanı idi. Gündüz Asklepion'da ki açık hava tiyatrosunda, gece kapalı yerlerde temsiller gördük. Bütün gün yerli kıyafetlerle bezenmiş kadın, erkek yüzlerle Bergama'nın geçidini, oyunlarını seyrettik. Türkülerini dinledik. Her yerde her işte onun eli, onun heyecanı, onun yönetimi vardı. Adına Osman Bayatlı derlerdi. Bergama müzesi müdürü idi. Bu müze örnek bir şehir müzesiydi, Maarif Vekilliği buraya güzel bir bina kazandırmış, her kazının altından bir sanat eseri fişkırان civarda toplanan birçok eser burada sergilenmiştir. 1928'den beri, Osman Bayatlı teker teker bunların her biriyle uğraşmış onları burada öyle güzel şekilde gözlere sunmuş ki bu küçük müzeyi gezen insanlar büyük bir hazla çıkıyor buradan.

En sonuncusu 1957'de basılan 32 eseri ve daha basılmayan bir yığın müsveddeleriyle Osman Bayatlı, canlı bir Bergama kitaplığı idi. Bütün çevresiyle Bergama'yı öyle iyi bilirdi ki Efes'ten Sarı Kız'a kadar Ege'nin bir kültür merkezi haline getirmişti Bergama'yı.

Bundan otuz beş yıl önce başöğretmen olarak buraya gelen, burada evlenen ve bir daha buradan çıkmayan bu Kırkağaçlı genç adam, bugün her biri mesleğinde parlamış olan yüzlerce insanın hocasıydı. Yetiştirdiği birçok gençler elini öpmeye gelirdi. Pazartesi günleri Bergama pazarı kurulur. Bugün şehre inen bütün köylüler onu tanır, onu sayar, birçoğu onu görmeden yerlerine dönmezlerdi.

Ben de onun bir hayranıydım. Üç sene evvel halkoyunları bayramı vesilesiyle Bergamalı Hasan Çakı ve oğlu ile birlikte İstanbul'a gelmişti. Açık hava tiyatrosunda yan yana oturarak oyunları seyrettik. Öyle keskin dikkati, o kadar yerinde tenkitleri, öylesine halk kültürü manası vardı ki onunla konuşmaktan faydalanmamak olmazdı.

İdealist ruhlu Osman Bayatlı, daima içindeki heyecanla yaşardı. Onun birden bire öleceğine, aramızdan kaybolacağına ihtimal bile verilemezdi. Arkadaşım Halil Bedii Yönetkenle bir defa Bergama'ya geldiğimiz zaman, uzunca boylu, zayıf yapılı bu nazik insanın siyah bağa gözlüklerinin ardından ıslıl ıslıl parlayan gözleriyle gülümseyerek bir yerden bir köşeden bize doğru yaklaşmasını bekliyor gibiydik. Daha 64 yaşında, kırk yıllık bir cehitle sendeleyemeyen vücuduna rağmen, dimdik enerjisiyle sapsağlam küçük bir soğuk algınlığı yüzünden 16 Nisan 1958 günü

gözlerini Bergama'ya kapamış. Hayatta demiyorum. Çünkü onun için hayat Bergama'dan ibaretti. Bundan ötürü ruhu da Bergama'nın havasına karışmış gibiydi. Vücudu aramızdan kayboldu, ama ruhu yine Bergama'nın içinde.

Osman Bayatlı, Bergama'daki Asklepion'un kültür mimarıdır. Burayı örenlikten kurtaran, yerlere devrilmiş olan sütunları ayağa kaldıran, dünyanın en eski şifa evinin dehlizlerini gezerken efsanesiyle, tarihiyle antik bir çağı peşimiz sıra dolaştıran odur. Buna dair üç kitap yazılmıştır. Şifa evi ile ilgili olarak “Şifalı Otlar ve Lokman Hekim” hakkındaki incelemeleri altı kitap halinde basılmıştır. Yedinci kitap müsvedde halinde duruyor. Buna bir de “Şifalı Hayvanlar” serisi ekliyor. Ne yazık ki bu seriden yalnız bir kitap yayımlanmıştır. Yalnız Asklepion'la ilgili on bir kitap.

Osman Bayatlı'nın Bergama'nın sanat eserleri hakkında hazırladığı iki ciltten yalnız biri basılmıştır. Bergama tarihini de seri halinde ele alan Bayatlı, bu seriden iki kitap çıkardı: İlkçağ ve Krallık Devri. O, Bergama tarihinin Türk-İslam eserlerini de incelemiş, bu isimle bir kitap yayımlamıştır. Bu devreye ait monografilerden Karaosmanoğlu Vakfiyesi basılmış, Türk Kitabeleri henüz basılmamıştır. Yakın Tarih Olayları diye de Bergama'nın günümüze kadar uzanan yeni zamanlar tarihi hakkında iki kitabı vardır.

Bergama hakkında daha birçok broşürler yayımlamış olan Bayatlı'nın tarihçi yönünden başka bir de etnografya-folklorcu yönü vardır. Ve bu yönü belki de birincisinden daha kuvvetlidir. “Şifalı Otlar” incelenmesinde bir yönü iyice görünür. “Efsaneler ve Adetler” le “Alevi Gelini ve İnançları” onun folklorcu yönünün en iyi tanıklarındır. Ölümünden az önce yayımlanan bu sonuncu eser, kendi alanında büyük bir boşluğu dolduruyor.

Bergama köylerinden bazıları için yazdığı-ki dört tanesi basılmıştır-monografi-lerden başka milli oyunlar, bilhassa zeybek oyunları hakkında da iki kitap bastırılmış, bir kitabı da müsvedde halinde bırakmıştır.

Halk sanatına ait “Bergama'nın Kilim ve Halıları” kitabı da henüz basılmamıştır. “Bergama'da Sikkeler”, “Fikir Adamları”, “Küplü Hamam” gibi daha nice eserler... Ama bir eseri daha vardır ki Osman Bayatlı'yı birden milletlerarası değerde bir insan olarak hemen yükseltiyor. Eliyle bir bir topladığı, bir bir yerleştirdiği eşya ile meydana getirdiği Etnografya Müzesi.

İki sene önce açılmış olan bu müzeyi ben görmemiştım. Eski Halkevi binasının bir bölümü, Maarif Vekilliğince bu iş için bırakılınca Osman Bayatlı

burada, senelerden beri teker teker, bin bir emekle toplayıp bir yere depo ettiği etnografya malzemesiyle küçük bir müze kurmuş. Müzeyi gezerken ağzım açık kaldı. Gözlerim doldu. Bu büyük adamın manevi huzurunda küçülerek eğildim. Bugün “Osman Bayatlı Etnografya Müzesi” adını taşıyan bu küçük müze, şimdiki haliyle dünyanın herhangi kültür merkezinde hayranlıkla seyredilecek bir folklor müzesidir. Topladığı eserlerin değeri, onları sergilerken müzecilik tekniğinde gösterdiği başarı, elle tutulur gibi canlıdır. Burayı gezen herkes, seviyesi ne olursa olsun, faydalanmadan çıkmaz. Bilginler, uzmanlar rahatça inceleyecek bir yığın eşya ile karşı karşıya gelir ki bunların her biri Bayatlı’ nın etnografya-folklor alanındaki sağlam bilgisini açıklar.

Bu müze, yine Bergama mihveri altında, önemli bir Türkmen kültürü merkezi haline gelmiştir. Sergilenen her eser inceleme konusu olmayı beklemektedir. Sanat tarihi, sosyoloji ve folklor incelemeleri yapacak olan herkesin, bir kere bu müzeyi gelip görmesini teklif ediyorum. Eğer batıdan doğuya kadar her kültür bölgesi merkezinde Bergama’daki örneğe benzer birer bölge etnografya müzesi kurabilirse Türk kültürü-inanarak söylüyorum-o zaman kökleşecektir.

Bu müzeler bir yığın incelemelere, monografyalara kaynak olacak, birçok yeni araştırmaların yolunu açacak, böylece Türk içtimai bünyesi, Türk medeniyeti köklerine inilerek ortaya çıkarılmış olacaktır.

Osman Bayatlı, bu eseriyle, örnek bir çığır açmıştır. Örnek bir eser, örnek bir adam...

On dört yıl önce kurulmuş olan Bergama2yı Sevenler Cemiyeti şimdi onun hatırası üzerine kanat açmış bulunuyor. Bayatlı’ nın da kurucularından bulunduğu bu cemiyet, yıllardan beri “Bergama Kermesi” ni yaşatmak, eserler bastırmak, müzeye yeni eşya satın almak ve şehrin bütün özellikleriyle uğraşmak gibi şerefli bir yol gütmektedir. Burada tanıdığım İhsan Dirim, Haluk Ökeren, Dr. İlhan Arol ve daha birçok değerli insanlar şimdi Bergama’nın üstünde manevi bir yıldız gibi duran Osman Bayatlı’ nın ruhu ile yollarını aydınlatıyorlar.

Osman Bayatlı’ nın eseri, devamlı bir çalışma için temel olacaktır. Buraya müzecilik, etnografya-folklor gibi alanlarda köklü bir bilgi, sağlam bir metot ve her şeyden önce heyecanla bu işe kendini verecek bir değil, birkaç adam lazım.

Osman Bayatlı, nur olsun, işte böyle bir insandı.³⁰⁷

³⁰⁷ Ahmet Kutsi Tecer, “Örnek Eser Örnek Adam”, **Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama’yı Sevenler Cemiyeti, Yeni Yol Matbaası, İzmir, 1958, s.s.45-47.

15. Kimi Kaybettik Biliyor muyuz?

Yaşadığımız, maddeten ve manen çözülmaz bağlarla birleşmiş bulunduğumuz bu aziz memleketimizde muhakkak ki sayılamayacak derecede pek çok değerlerimiz vardır. Tamam, istifade yolunda program ve disiplinle yürüyerek işleteceğimiz maddi kaynaklarımız bitmeyecek kadar çoktur. Bunun yanında, yüksek ruhi hüviyetleriyle bizleri saran manevi kaynaklarımız da pek çoktur.

Birincisini sistemli bir surette araştırmak ve bulduklarımızın randımanını artırmak ne kadar lazımsa ikincisini de elbirliğiyle, kıskançlık ve hased duygularından azade olarak keşfetmeğe çalışmamız icap eder.

Birinci yolumuzda seferber olarak çalıştığımızı görmekle bahtiyarlık duymayacak bir vatandaşımız yoktur. Hatta bizi cidden seven yabancılar bile bundan bir gün şeref hissesi çıkaracaklardır. Aynı zamanda bir taraftan da bizim manevi varlıklarımızı çıkarma yolunda olursak memleketimizin her bucağına yayılmış nice milli değerlerimizi bulacağımızda şüphemiz olmasın. İşte bunlardan biri Bergama'da parlayan ve milli mefahirimizden(övünülecek kişi), hatta mücahitlerimizden sayılmaya değer Osman Bayatlı kardeşimizdir.

Amma denecek ki kendisi rahmeti rahmana kavuşmuştur. Ne zararı var? Zamanı gelmiş, tabiatın kanununa her mütevekkil münevver gibi boyun eğmiş, cismini bizden uzaklaştırmıştır.

İki türlü ölü vardır. Birisi, ne hayırlı bir evlat ne değerli bir iş veya eser bırakmadan göçüp gidendir. Artık o tamamen ölmüştür. Diğeri de mutlaka hayırlı bir eser ve iz bırakmıştır. Bunlar yaptıklarının derece ve ehemmiyetine göre senelerle ve asırlarla payidar olurlar. Bu arada bir ikinci kısım vardır ki hayatlarında doğru veya yanlış bir şöhrete malik olurlar. Fakat ölünce ebediyen unutulurlar. Lakin sessiz sedasız tıpkı bir ağacın meyvelerini yetiştirmesi gibi çalışır ve yine sessiz sedasız vazifesini sona erdirir. İşte Osman Bayatlı, bu mübarek ve ölümünden sonra eserleriyle şimdi daha ıstırapsız, maddi ihtiyaç ve üzüntülerden uzak olarak aramızda ebedi hayata erenlerin biridir.

Tarihimiz, folklorumuz, klasik ve milli sanat tarihleri ile birlikte arkeoloji onu asla unutmuyacak, eserlerinden dolayı elden ele ve oradan da gönülden gönüle dolaşacaktır.

Osman Bayatlı dikkatli ve heyecanlı bir ilim adamı idi. Onda çok okumak, yazmak hevesinden manada bunları mutlaka neşretmek arzusu da vardı. Her üçünde

de muvaffak oldu. Onu beynelmilel arkeoloji alimi ve memleketimizin ilim ve irade otoriteleri pek çok sevdi, takdir etti ve en mühimi ona inandı ve kuvvetle sarıldı. Bergama Eskülap Sıhhat Mabedi'ni ihya eden odur. Bergama Müzesi'ni kurdu ve geliştirdi.

Hele Bergama'da yaptıklarını orada birlikte çalışan arkadaşları daha iyi bilirler ve yazılarında bunu tebarüz ettireceklerdir.

Biz her ne kadar kendisiyle ilmi teşriki mesaide bulunmadık fakat her eseri basılmadan önce yüksek ahlaki bir feragat göstererek daima alakadar olanların fikirlerini sordu ve asla indi ve yalancı bir tefahüre kapılmayarak müracaatlerini biraz azaltmadı. Kırıcı olmayan tenkidleri çok iyi karşıladı. Müteakip baskılarda bunları daima dikkat nazarına aldı. Müelliflerimiz arasında eserlerinin müteaddit baskılarını yapmaya en çok muvaffak olanlardan biridir. Zira o ne yazsa adeta kapışılıyordu. Mesela Bergama'da asırların tıpkı folklor ananesiyle gelen "Şifalı Otlar" eserlerini pek çok defalar bastı. Bunları da çalışmalarını yakından bilenler ortaya koyacaklardır.

Bir ilim ve sanat tarihçisine her türlü bilgi ve kabiliyetten önce lüzumu olan ahlaki bir karaktere sahipti. Bunun ulvi neticelerini daima hayatının ve çalışmasının adeta besmelesi gibi bırakmadı. Herkese karşı çok samimi idi. Memleketimizde ve muhitinde değer vermediği kimse yoktu. Ne kimse ondan incindi ne de o kimseyi incitti.

Kıymet mevhumuna(kavram) hak kazanmış olanlar ölünce yeri boş kaldı deriz; bunu derken ihtiyatlı olmalıyız. Elbette bir içgüdüğü Osman Bayatlı'yı nasıl yarattı ise ona halef olacaklarda yetişecektir. O mesut insan kim ise kendisine Osman Bayatlı'yı önce ahlaki meziyetlerinden örnek tutsun. Görülecektir ki ona bir halef mutlaka çıkacaktır. Bunlar da numune olması dolayısıyla Osman Bayatlı'nın halefleri ve dolayısıyla eserlerinden sayılacaktır.

Dünyada her şey olmak kabildir. İnsan Osman olabilir. Soyadı da Bayatlı olabilir. Fakat kolay kolay Osman Bayatlı olamaz. Ama o yolda yürürse değil olmak, örneğini tekâmül kaidelerine uyararak geçirebilir.

Osman Bayatlı'ya rahmetler dilerken yetişecek haleflerine de başarılar temenni ederim.³⁰⁸

³⁰⁸ Süheyl Ünver, "Kimi Kaybettik Biliyor muyuz?", **Osman Bayatlı 1892-1958**, Bergama'yı Sevenler Cemiyeti, Yeni Yol Matbaası, İzmir, 1958, s.s.48-49.

16. Güngör Bayatlı Aytakin Anlatıyor(1931 doğumlu)

Öncelikle beni kırmayıp bu keyifli sohbeti gerçekleştirdiğimiz için Güngör Aydemir'e çok teşekkür ederim.

İlkokulu Bergama'da Zübeyde Hanım İlkokulu'nda okudum. İlkokuldan sonra Ankara'ya gittim. Orada İsmet Paşa Kız Meslek Lisesi'ni bitirdim.6. Sınıfı Bergama'da okudum. 19 Mayıs gösterilerine katıldık stadyumda yapılmıştı. Bergama'da büyük bir coşkuyla milli bayramlar kutlanırdı ve gösteriler çok coşkulu olurdu.

Onu nasıl anlatmalı, nerden başlamalı bilmem ki, hayatını Bergama'ya adanmış, Bergama sevdalısı, alışkan ve mütevazı bir kişiydi.

Annem Bergamalı bir aileye mensup Payende Harputlu' ydu. Annem ile babamın evlilikleri ikisi içinde ikinciydi. Annem daha önce evlendiği kişiyi savaşta kaybetmiş. Babam ise ğretmen bir hanımla evlenmiş daha sonra boşanmışlar. Daha sonra ikisi evleniyorlar. Annem o dönem için Bergama'nın halkından birinin kızı. iftliği idare ediyordu. Babam ona bu konularda pek karışmaz ancak yinede düşünür ve "Yormayın benim hanımı" diye konuşmalar yapardı. Annem de ona çalışmalarında karışmaz hep destek olmaya çalışırdı. İkiisi de birbirlerinin hallerinden anlar ona göre kolaylaştırma yolunu seçerlerdi.

Daha ben ilkokula giderken Bergama'da kermesler yapılırdı. Bergama Kermesi Türkiye'de ilk olarak yapılmaya başlanmış. O zaman erkekler folklor kıyafetleri giyer ve kermeste gösteriler yaparlardı. Benim de ocukluğum hep bunların içinde geçti. İlkokul ikinci sınıfa giderken kermeste ilk defa gösteriye çıktım ve Türkiye'de buda ilk defa oluyormuş. Kermeste çıkan ekibe ders veren hoca Kozak'tan geliyordu Hasan akı Efe. Efe deniliyordu. Ve yöresel kıyafetleriyle kermeste dolaşıyorlardı. Bergama'da o dönem yeterli otel olmadığı için gelen misafirler bizde de kalıyordu. Babam anneme hemen haber gönderirdi akşama üç kişilik yer hazırla diye. Böylece kermes döneminde ve öncesinde gelen misafirleri ağırlardık. Hasan akı Efe de bizde kalırdı o dönemde. Her akşam eve geldiği zaman oturulur, konuşulur yemekler yenirdi. Devamında ben def, dümbelek ne bulduysam ona verip oyunları bana da ğret diye istekte bulununca şenmez hem öyle hem de bana oyunları gösterirdi. Ondan bütün folklor oyunlarını öğrendim o zaman. Bir gün babam "Güngör, sen bu kadar güzel hepsini öğrendin bu oyunların, ben seni

kermeste oynatsam oynar mısın?” dedi. Oynarım tabi dedim hemen. Bunun üzerine bana göre kıyafetler dikildi. Sandıklardan eski kıyafetler çıktı ve benim boyuma göre dikildi. Bergama’da babamı herkes tanırdı. Birçok konuda öncülük ediyordu. Kermes zamanı gelince ailecek alana gidip gösterileri izledik. Ardından Hasan Çakı Efe geldi ve beni oyuna kaldırdı. Üç oyun oynadık. Herkes beni merak etmiş. Kim olduğum öğrenildi tabi Osman Bey’in kızı oynamış diye. Benim için çok mutlu edici bir anıdır. Ertesi sene 40 öğrenci oynadık. Daha sonraki yıl 500 kişi oynadık. Her şeyin öncülüğünü yapan biri lazım. Babamın öncü hareketleri sonucu böyle bir şey yaşandı. Bu olay Türkiye’de ilk kez bir kız öğrenci zeybek oynadı diye hatırlanıyor. Ve babam bu duruma çok sevinmişti.

Gazipaşa’ya müdür olarak geldiği zaman hemen izci takımı kurmuş. İzci kıyafetleri diktirtmiş. O zamanın zenginlerinin düzenlediği bir toplu sünnet düğününe katılmış bu izci grubuyla. Kıyafetler düzenli ve modernleştirilmiş. Trampetler, borazanlar çalarak. Tüm Bergama ayağa kalkmış ne oluyor diye ve ardından çoğu talebe de izci olma hevesi başlamış.

Yerli düğünler evlerin bahçelerinde yapılırdı genelde. Salonlarda da olurdu ama memur kesiminin ya da dönemin zenginlerinin düğünleri. Yerli halk solona girmiyordu. Babam da onları hep salona almak istiyordu, gelsinler düğünlerini salonda yapsınlar evlerden bu iş çıksın diye. Bunun üzerine kermes hazırlık toplantısında kermeste yerli düğün yapalım diye bir öneride bulunmuş. Fakir bir ailenin her ihtiyacını biz karşılayarak şekilde düğününü yapalım demiş. Hatta bu yapıldıktan sonra o çiftin adı kermes gelini-damadı kaldı. Tabi bu çalışmalarını yaparken arkadaşları da yardım ediyordu ama onları ikna konusunda sıkıntı yaşamıyordu. Eski adetlere göre at üstünde gezdirerek getirdiler. Damat karşıladı falan ama yer Halk evi binası idi. Perdeler çekildi ve yerli oyunlar oynandı, türküler söylendi. Caz ekibi vardı Bergama bandosundan oluşturulmuştu. Bunun rahatlığını görüce halk salonda düğün yapmaya alıştı. Salona alıştırmak için bu düğünlerden ücret alınmazdı. Talep yıllar geçtikçe artmıştı.

Bilhassa Asklepeion’da ki sütunları dikilirken ben daha okula gitmiyordum ama hatırlıyorum yerlere raylar döşendi. Rayların üstünde yerleştirilmiş vagonlar ile taşınıyordu sütunlar. Şimdi ki gibi modern kaldıraçlar yoktu o dönemde. Vinç gibi bir araç ile koca koca sütunlar dikiliyordu. O dönem işçilerin çok büyük emeği vardı, babam da hep işçilerin başındaydı. Bizde ailecek oraya pikniğe giderdik. Annem çalışanlara da bir şeyler hazırlardı. Ben de çocuğum o dönem arada taşların arasında

oturtup vagonla taşırıldılar. Tabii bir çocuk için eğlenceli ancak babam görmeden indirirlerdi. Çünkü eserlere karşı çok titiz davranırdı. Dokundurtmayı ya da çevre de çöp olmasını istemezdi. Açık hava tiyatrosunun restorasyonunda ailecek oradaydık. Asklepion'un ayağa kaldırılmasında emeği fazlaydı. O tarihlerde meydana gelen depremde ofisine Dikili hakkında olumsuz haber gelmesi üzerine ilk aklına gelen "Sütunlara ne oldu?" sorusu oldu. Ve orada tiyatroların sahnelenmesi sağlandı. Ama tabii Akropol ve diğer kazı alanlarıyla da çok ilgileniyordu.

Halkevi müdürlüğü yaptığı dönemde binanın bir odasında müzik çalışılır, bir odasında matematik kursu verilirdi. O kadar faaldiy ki her gece orada muntazaman ders verilirdi. Ve babam her gece gider binada bulunurdu. Etkinlikleri yaratıyorlardı. Yazın öğrencilere kurslar açılıyordu. Öğretmenler daha çok faal oluyordu. Her cumartesi günü öğretmenler ve Bergama eşrafının katıldığı çay akşamı oluyordu. İnsanlar orada oynuyor, eğleniyor ve bütün bir hafta çalışmasını yapıyorlardı. Moral oluyordu bu etkinlik onlara. Ayrıca sık sık da tiyatrolar gelirdi. İzmir'den, İstanbul'dan gelen tiyatrolar Bergama Halkevinde gösteri yaparlardı. Her hafta sonu bu etkinlikler olurdu. Ayrıca yılbaşı olduğunda, 30 Ağustoslarda, Bergama'nın kurtuluşunda ve bunun gibi önemli günlerde balolar düzenlenirdi. Bunların hepsi güzel etkinliklerdi Bergama için.

Kermeste balolar düzenlenir ve katılım için milli kıyafet şartı konurdu. Kadınlar yöreye özgü kıyafetlerini giyer ve müzenin bahçesinde yapılan bu etkinliklere katılırdı. Dans edilir, eğlenilirdi. En güzel yöresel kıyafet seçilir ve sembolik ödüller verilirdi Bergama'ya dair. Ben de yapılan bu etkinliklerde üç defa birincilik ödülü aldım kıyafetten dolayı. Çünkü babam kıyafetlere çok özenirdi. Kermeste oynayacak çocuklar için kıyafetler bulmuş bunları tertipli bir şekilde boylarına göre ayırarak saklamıştı. Gerek olduğunda gelir buradan alırlar daha sonra iade ederlerdi. Böyle bir sistem oluşturmuştu.

Bergama'ya misafirler geldiğinde hep babam karşılardı. Eserler gün yüzüne çıktıkça gelen turist sayısı her geçen gün artıyordu. Gördüğümüz resimde İsmet İnönü ve Celal Bayar geldiğinde onları karşılamış ve anlatıyor. Yabancı konuklar geldiğinde tercümanla konuşurdu. Krallar, kraliçeler, Devlet Başkanlarının geldiği de oluyordu. Babam Fransızca biliyordu. Diğer lisanları bilmediği için farklı bir dille karşılaştığında tercüman aracılığıyla anlaşıyorlardı.

Atatürk Bergama gezisinden sonra babama bir fotoğraf makinesi göndermişti. Fotoğraf çekmeyi, çalışmalarını bu şekilde kayda almayı severdi. Vefatından sonra

Bergama'ya dair çektiği resimlerden oluşan arşivi kartpostal çalışmalarında kullanılır diye müzeye bağışladık.

Babamın dairesi önce Yeni Caminin içindeki vakıf dükkânlarındaydı. Burayı müze müdürlüğüne ayırmışlar. Bu büro iki masa, birkaç sandalye ve dolaptan oluşuyordu. Bu odada devamlı kitap okur, eserlerini yazar, araştırmalarını derlerdi. Bürosunda her zaman misafirleri olur onlarla sohbet eder, sorular sorar ve bunlara dair notlar alırdı.

Yazdığı kitaplar basıldığında çok mutlu olurdu. Onları arkadaşlarıyla müteala ederek çıkarırdı. Son yazığı kitabı olan tahtacılar kitabı maalesef ölmeden önce düzenlenmişti. Ancak o hasta yatağındaiken basımevi bir örneğini getirmişti. Tabi o gün ben ve ailem için kötü bir gündü, o karışıklıkta kitap kayboldu ve maalesef ki ne olduğunu bilmiyoruz.

Babam çarşıya çıktığında herkes saygı gösterir, sevip sayarlardı. Öyle bir babaya sahip olmak bizim içinde büyük bir gururdu. Babam bir öğretmendi. İlk cumhuriyet öğretmenlerindendi. Faal bir insandı.

Müze bahçesinde en ufak bir çöp istemez sürekli denetlerdi.³⁰⁹

Güngör Bayatlı Aytekin ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 04.05.2019)

17. Eşref Taşkın Anlatıyor (1930 doğumlu)

Karanfilli bahçe diye bir yerimiz vardı yazları oraya giderdik. Sebze meyve yetiştiriyorduk orada. Babam bahçıvanlık yapardı. Bahçenin içinde Rumlardan kalma bir ev vardı. Orada kalıyorduk. Akşam oldu mu Bergama merkeze doğru şöyle bakardık. Tek tük ışık görülürdü. Köylerde elektrik yok. Yalnız sokak lambaları olurdu.

Dedem Selanik göçmeniydi. Dükkânı dedem kurmuş. Yoğurtçu olarak başlamış. Daha sonra ben gitgide geliştirdim. Evimiz, dükkân ve bahçe iskân hakkı ile verilmiş mübadele dönemindeyken.

14 Eylül İlkokulunda okudum üçüncü sınıfa kadar. Daha sonra Gazi Paşa ilkokulunda 4 ile 5. Sınıfları okudum. Ortaokulda lacivert kıyafet ve şapka zorunluluğu vardı.

³⁰⁹ Güngör Aytekin ile yapılan görüşme(04.05.2019)

Köy enstitüleri vardı. Kermese geliyorlardı. Savaştepe Köy Enstitüsü ve Kızılcıullu Köy Enstitüsü öğrencileri kızlı erkekli gelip Dumlupınar Marşını söyleyerek yollarda yürürlerdi. Genelde Kozak da kalırlardı. Benim çok hoşuma giderdi o marş söyleyerek yürümeleri. Ama daha sonra kapatıldı ve gelmediler. Çok güzeldi.

Ben 10 yaşındayken Alman harbi çıktı. Savaşa girmedik ama zor yıllardı. Ekmek karne ile verilirdi. Şeker, çay, gaz hepsi karne ile verilirdi. Büyüklere yarım, çocuklara daha az ekmek verilirdi. Anca ağır işlerde çalışanlara bir ekmek verirlerdi. Bir sene kadar sürdü bu durum. Tabi bizim ailede un vardı, ihtiyaçlar evden gideriliyordu. Evde ekmek yapıyorlardı.

Pazartesi günleri şimdi olduğu gibi Pazar kurulurdu. Babam sergi açardı. Sebze satmak için. Şapka kanunu yeni çıkmıştı. Bekçiler gelen köylüleri denetliyordu kurala uyuyorlar mı uymuyorlar mı diye. Soyadı kanunu ile Taşkın soyadını aldık. Bir sene müsaade vermişler evde sürekli “Taşkın” diye konuşuluyor. Biliyorum ama soyadımı bilmiyordum. Dedemin arkadaşları bana hep Eşref Rumi diyorlardı. Bunun üzerine öğretmen sınıfta sorunca kimler hangi soyadını aldı diye ben Rumi dedim. Sanırım öğretmen biliyordu bizim soyadını ama söylemedi ve bana akşam evdekilere sor öğren dedi. Akşam sordum “Taşkın”dediler. Evde ne alsak diye düşünülürken ninem süt taşı ellerin yandı ya ondan taşkın olsun demiş. Böylece soyadımız taşkın olmuş.

O zaman televizyon olmadığı için radyo dinlerdik. Bolca fıkralar,skeçler olurdu. Güzel filimler gelirdi. Yerli, yabancı filmler olurdu. Güzel filmler oldu mu iki kere giderdik. Kermes zamanın da oynanan piyesleri kaçırmazdık. Halk büyük bir hevesle izlemeye giderdi.

İnsanlar birbiriyle dayanışma içindeydi. Elinden geleni yapar geleni geri çevirmezdi. Bir eczacı vardı ilaç almaya gelip parası olmayanlar köyden yumurta getirirlermiş. Ev yumurta doldu ama ne yapayım,insanlarda para yok böyle kabul ediyorum diye anlatırmış.

Çok turist gelirdi. Bir sürü turist aracı sıra sıra dizilirdi. Tabi teleferik de yok şimdiki patika yoldan gidilirdi. Rum Mahallesi, yerli mahallesi olarak ayrılıyordu.

Bir de Arnavut göçmenlerinin mahallesi vardı. Bu üçü pek anlaşıyordu ilk zamanlar.

Cemil Bey vardı futbolcu aynı zamanda. Hiç yerinde duramazdı. Renkli insanlar vardı. Burada bando takımındaydım. Bando öğretmenimiz Avni Beydi. Keman çalışıyordum ben. Hatta askere gittiğimde bilgimden dolayı bando takımına verildim. Klarnet çalışıyordum. Notaları falan Bergama'da öğrenmiştim. Zorluk çekmedim.

Okullarda ütü, yama yaptırıyorlardı. Aile bilgisi adı altında görgü kurallarını öğretiyorlardı. Mesela aklımda kalan eldivenle el sıkılmaz diye anlatıyorlardı. İstanbul'da Kuleli Askeri lisesin 'de okuyan bir genç vardı. Resmi kıyafetle Bergama'ya gelmiş tabi çarşıda birçoklarını tanıyor. Çocuk aklımla öğretmenimin söylediği aklıma geldi bu sebeple biraz dikkat ettim sanırım. Adım başına el sıkması gerekecek sağ eldivenini çıkarmış öyle selamlaşıyordu. Demek ki öğretilenler uygulanıyor diye düşündüm.³¹⁰

³¹⁰ Eşref Taşkın ile yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.05.2019)

RESİMLER

Resim1:Osman BAYATLI (Güngör Bayatlı AYTEKİN Arşivi)

Hüviyeti	
Adı ve soyadı	Osman Feyzi Bayatlı
Babasının adı ve mesleği	Cemal
Anasının adı	Fehriye
Doğum tarihi	1308
Doğum yeri	Kırkeğaz
Memleketi	Aydın - Kırkeğaz
Vesikasının cinsi	Nüfus tezkeresi sureti
Vesikasının tarih ve No.	22/Ağustos/1320

Resim2:Osman Bayatlı' nın Nüfus Cüzdanı(Osman Seral AYTEKİN Arşivi)

Tahsili	Vesikasının		
	Cinsi	Numarası	Tarihi
İlk tahsilini Kırkağaç İptidaisinde, Rüşti tahsilini Kırkağaç mektebi Rüştisinde, Orta ve Meslek tahsilini İzmir Darülmualimininde yapmıştır.			
		Kırkağaç İptidaisi şahadetnamesi sureti	27/Haz./319
		Kırkağaç Rüştiyesi şahadetnamesi sureti	15/Haz./323
		İzmir Darülmualiminini şahadetname sureti	21/Haz./329
		İzmir Darülmualiminini şahadetnamesi sureti	34/3
			17/K.ss./332
Maarif Vekâleti sicil kaydına muvafıktır			

Resim 3:Maarif Vekaleti Sicil Kaydı(Osman Seral Aytekin Arşivi)

Sıra	C	Yakınlık Derecesi	Adı	Soyadı	Baba Adı	Ana Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	İl-İlçe-Mahalle/Köy	Cilt-Hane-Birey Sıra No	Medeni Halli	Durumu
9	E	Babasının Annesinin Babası	MEHMET	TANOL	RIZA	HATİCE	BERGAMA 01/07/1883	İzmir/ Bergama/ ATMACA MAHALLESİ	1-26-2	Evli	Ölüm 22/09/1939
10	K	Babasının Babasının Annesi	FEHİME	-	ETEM	EMİNE	BERGAMA 01/07/1884	İzmir/ Bergama/ ZAVİYE MAHALLESİ	30-53-3	Evli	Ölüm 14/05/1924
11	K	Babasının Annesinin Annesi	ZEKİYE	-	ÖMER	AYŞE	KINIK 01/07/1890	İzmir/ Bergama/ ATMACA MAHALLESİ	1-26-14	Evli	Ölüm 28/08/1907
12	E	Annesinin Babası	OSMAN FEYZİ	BAYATLI	CEMAL	FAHRİYE	KIRKAĞAÇ 01/07/1892	İzmir/ Bergama/ İPLİKÇİYUNUS MAHALLESİ	20-183-1	Evli	Ölüm 16/04/1958
13	K	Annesinin Annesi	PAYENDE	BAYATLI	AHMET	VAHİDE	BERGAMA 01/07/1894	İzmir/ Bergama/ İPLİKÇİYUNUS MAHALLESİ	20-183-3	Dul	Ölüm 08/06/1967
							İzmir/				Ölüm

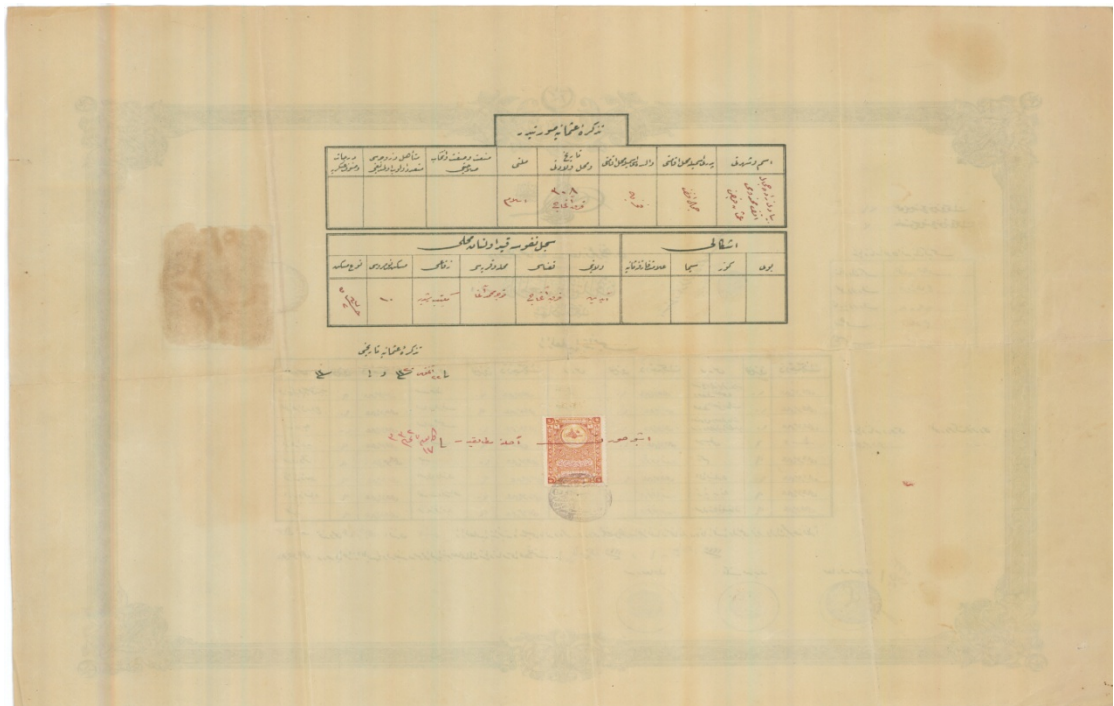
Resim4:Alt-Üst Soy Bilgisi

Resim 6:

Resim7:

Resim8:

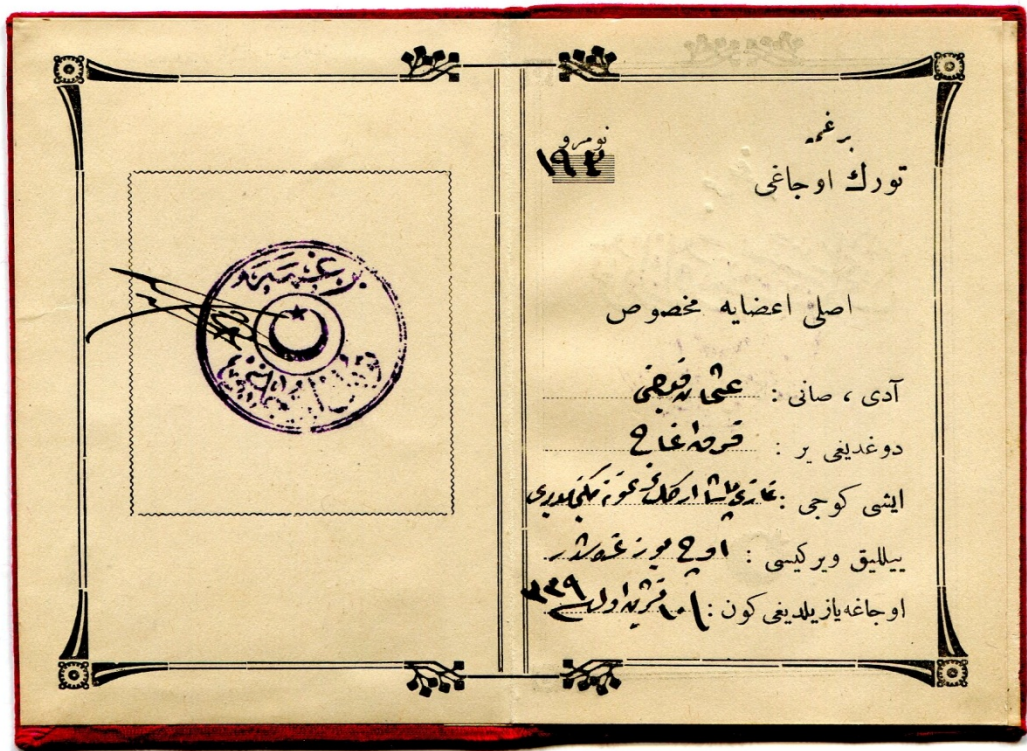
Resim9:

Resim10:

Resim11:

Resim12:

Resim13:Osman BAYATLI (Güngör Bayatlı AYTEKİN Arşivi)

Resim14: İsveç Velihtı Prens Gstav Adlof ve eşi Prenses Luiz, Osman Bayatlı 14.10.1934(Ali İhsan SÜTER, Bergama Görsel Tarihi, Bergama Belleten 20, Grafizm Reklam ve Tanıtım Hizmeti, s.246.)

Resim15: İsmet İnönü'nün Bergama Ziyareti (Güngör Bayatlı AYTEKİN arşivi)

Resim16: Asklepion günümüzde ki hali

Resim17:Kermes Dergisi Kapağı

Resim 18:Kermes Broşürü

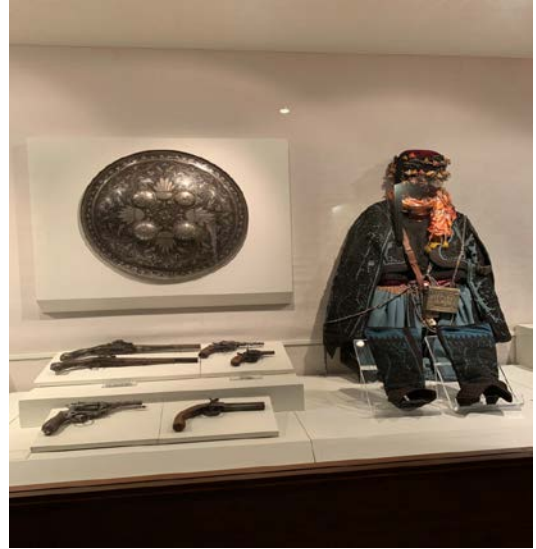
Resim 19: Osman Bayatlı'nın topladığı
Etnoğrafya Müzesinden

Resim 20: Osman Bayatlı'nın topladığı
Etnoğrafya Müzesinden

Resim 21: Osman Bayatlı'nın topladığı
Etnoğrafya Müzesinden

Resim 22: Osman Bayatlı'nın topladığı
Etnoğrafya Müzesinden

Resim 23: (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938, Bergama Halkevi Yayını İzmir)

Resim 24: (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938)

Resim 25:

Resim 26: (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938)

Resim 27:Güngör Bayatlı Kermeste (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938)

Resim 28:

Resim 29:

Resim 30:Kermeste Efeler (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938)

Resim31:Kermeste Efeler (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938)

Resim 32:Kermeste Okçular (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938)

Resim 33: Bergama Halkevi'nde (İkinci Bergama Kermesi 22-28 Mayıs 1938)

Resim 34: Osman Bayatlı (Bergamalı Kadri Eğitim Tarihi Müzesi Arşivi)

Resim 35:Osman Bayatlı Kazılarda (Nebil Özgentürk, Bergama Kermesi, s.102.)

Resim 36:Osman Bayatlı (Bergama Kermesi 1937, Nefaset Basımevi, s.47.)

Resim 37:Asklepion'da (Güngör Bayatlı Aytekin arşivi)

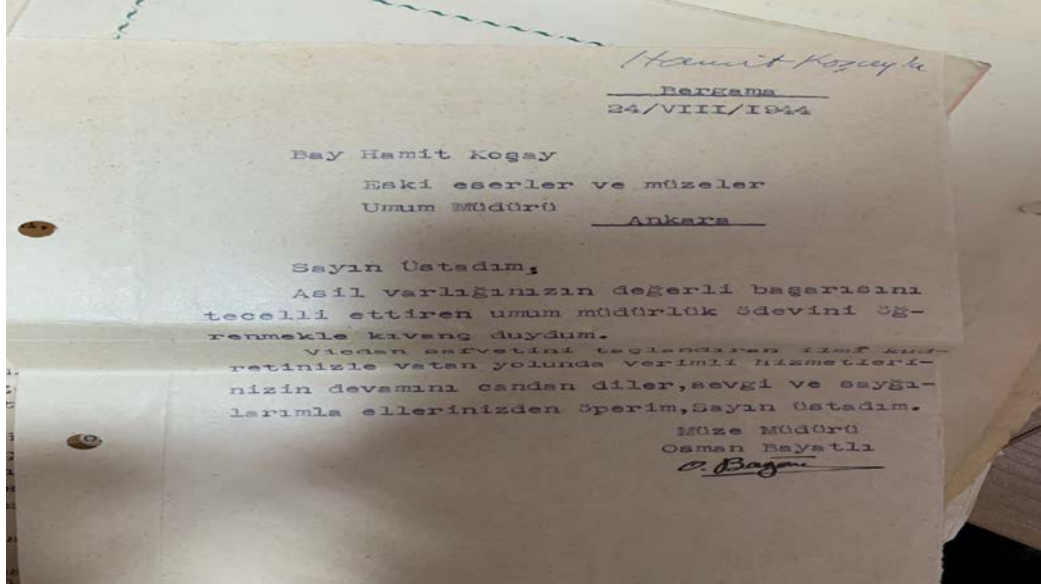
Resim 38: Osman Bayatlı ve İzçiler (Güngör Bayatlı Aytekin arşivi)

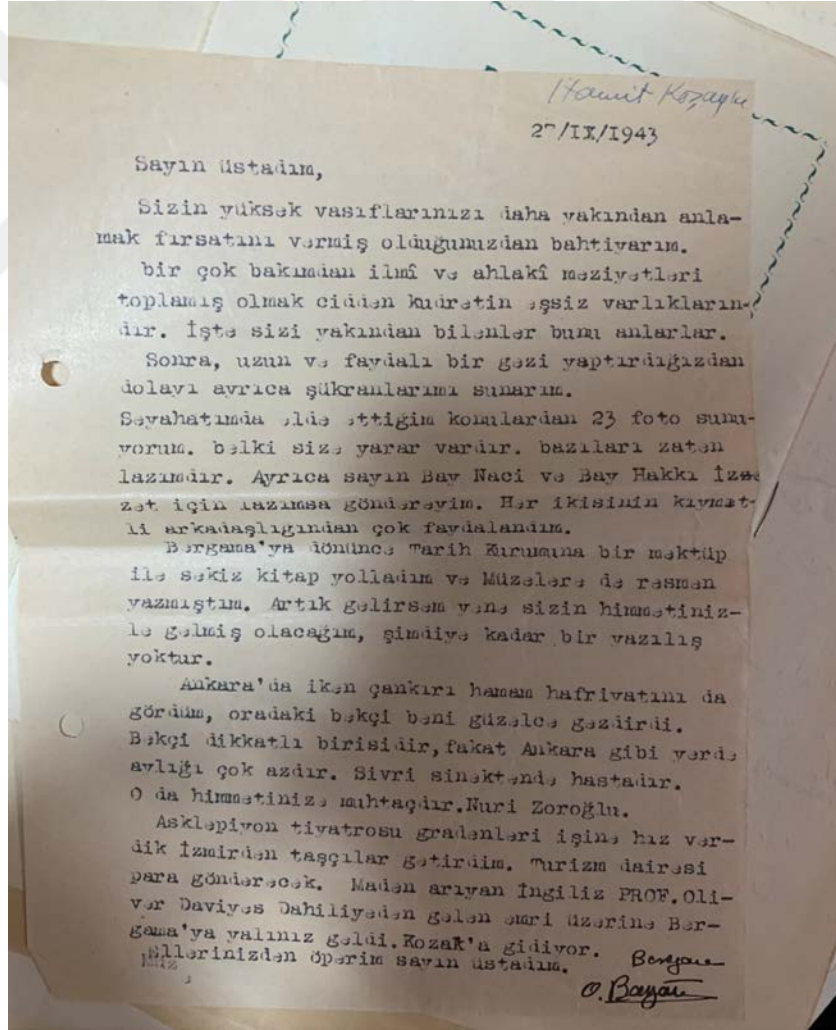
Resim 39: (Güngör Bayatlı Aytekin arşivi)

Resim 40: Osman Bayatlı Kermes'te (Ali İhsan SÜTER, Bergama Görsel Tarihi, s.125.)

Resim 43:(Bergama Halk Eğitim Merkezi Arşivi)

Resim 44: (Bergama Halk Eğitim Merkezi Arşivi)

OSMAN BAYATLI

1892 yılında Kırkağaç'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kırkağaç'ta okuduktan sonra, İzmir Muallim Mektebi'ni bitirdi.

İzmir'de bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1923'te Bergama'ya atandı. Burayı çok sevdi. Çeşme ilçesine atanınca Bergama'dan ayrılmamak için istifa etti.

O yıllarda yeni açılan Bergama Müzesi'ne Müdür olarak atandı. 1957'de emekliye ayrıldıktan sonra bile Bergama Müzesi Müdürlüğü'ne devam etti.

16 Nisan 1958'de Bergama'da öldü.

Müze ve Folklor Araştırmacısı. Bergama yöresinin tarihi, sanatı ve folkloru üstüne araştırmalar yapmış ve bunları yayımlamıştır.

ESERLERİ:

01. Bergama'da Asklepios (1938 1947 1953)
02. Şifalı Otlar ve Lakman Hekim (1938-40-42-47-52-54-1957)
03. Bergama'da Fikir Adamları (1941)
04. Efsaneler ve Adetler (1941)
05. Bergama'da Küplü Hamam (1942)
06. Milli Oyunlar (1942)
07. Şifalı Hayvanlar (1943)
08. Bergama'da Yakın Tarihten Olaylar (1943)
09. Zeybek Oyunları (1943)
10. Bergama'da Köyler: Eğriçöl (1944)
11. Dört Çeşni Köyü (1944)
12. Bergama (1937 1945 1947)
13. Bergama'da Köyler: Tırmanlar (1945)
14. Bergama'da Köyler: Bölcek Köyü (1945)
15. Bergama Tarihinde İlkçağ (1949)
16. Bergama Tarihinde Krallık Devri (1950)
17. Bergama Sanat Eserleri (1951)
18. Bergama Tarihinde Sikkeler (1953)
19. Bergama Tarihinde Türk İslam Eserleri (1956)
20. Bergama'da Yakın Tarih Olayları 19.-20. Yüzyıl (1957)
21. Bergama Karaoşmanoğullarından Mehmet Ağa Vakfı (1957)
22. Bergama Tarihinde Akropol
23. Bergama'da Köyler: Pinarköy-Narlıca-Tepeköy-Yalnızev
24. Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları (1957)

OSMAN BAYATLI
anısına
BERGAMA
SEMPOZYUMUnu
onurlandırmanıza dileriz.

16 Nisan 2002 / 10.00 - 20.00
Bergama Belediyesi Meclis Salonu

Izmir II Kültür Müdürlüğü Bergama Belediye Başkanlığı

Bergama Kültür ve Sanat Vakfı

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI'nın katkısıyla.

Resim 45: Broşür

OSMAN BAYATLI anısına BERGAMA SEMPOZYUMU

16 Nisan 2002/SALI 10.00 - 20.00

Bergama Belediyesi Meclis Salonu

AÇILIŞ TÖRENİ: 10.00 - 10.45

- Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı
- Açılış Konuşmaları
- **Prof.Dr.Orhan TERZİOĞLU**
- DİA GÖSTERİSİ : "KAZDAĞLARI'NDAN BERGAMA'YA"**
- **Osman BAYATLI** Sergisi

I. OTURUM: 11.00 - 12.30
OTURUM BAŞKANI: **Prof.Dr.İsmail ÖZTÜRK**

- **Prof.Dr.Bozkurt ERSOY**
Bergama Türk Mimarisinin Dünü Bugünü
- **Yrd.Doç.Dr.Eser GÜLTEKİN**
Bergama Tarihi Kent Dokusunda Yer Alan Evlerin Süsleme Özellikleri
- **Mim. Cengiz YAZICI - Yük. Mim. Bülent ŞAHİN**
Bergama Açık Hava Müzesi: Arkeoloji Tarih ve Kent Parkı Projesi
- **Arş.Gör. Gül GÜNEY**
Bergama Kara Osman Sebili Süslemeleri
- **Arş.Gör. Özkan BİRİM**
Bergama'daki Osmanlı Dönemi Çeşme Kitabeleri

II. OTURUM: 13.30 - 15.30
OTURUM BAŞKANI: **Prof.Dr. Bozkurt ERSOY**

- **Prof.Dr. Bekir DENİZ**
Bergama Halıları
- **Prof.Dr. İsmail ÖZTÜRK**
Osman Bayatlı'dan Kızı Güngör AYDEMİR'e Kalan Bazı Tekstil El Sanatı Örnekler
- **Yrd.Doç.Dr. Öznur AYDIN**
Bergama'nın bazı Köylerinde Zili Dokumaları.
- **Yrd.Doç.Dr.Oya SİPAHİOĞLU - Yrd.Doç.Dr.Elvan ANMAÇ**
Bergama Müzesi Örneğinde Geleneksel Tekstillerin Sunumu ve Öneriler
- **Öğr.Gör. Tülin ADANIR**
Bergama Arkeoloji Müzesi'ndeki Hafsa Sultan Hanım Lahit'i'nin Süslemeleri
- **Abdullah KARADEMİR**
Bergama Tahtacılarında Kostümler ve Samahlar
- **Yrd.Doç.Dr. Gözde EMEKLİ**
Bergama Kültür Mirasının Kültürel Turizm Mirasıyla Değerlendirilmesi

III. OTURUM: 15.45 - 17.30
OTURUM BAŞKANI: **Prof.Dr. Bekir DENİZ**

- **Gürbüz BAĞANA**
Bergama Kültürü
- **Hasan Tahsin UÇANKUŞ**
Bergama Kazıları
- **Prof.Dr. Bilge UMAR**
Bergama'lı Aristonikos'a Selam
- **Prof.Dr. Ömer ÖZYİĞİT**
Kestel Kazıları Işığında Hellenistik Dönem Seramiği
- **Prof.Dr. Tuncer BAYKARA**
Büyük Araştırmacı Osman BAYATLI
- **Onur AKDOĞU**
Osman BAYATLI'nın Geleheksel Türk Halk Müziği ve Danslarına Katkısı

IV. OTURUM: 17.45 - 19.15
OTURUM BAŞKANI: **Prof.Dr. Bilge UMAR**

- **Prof.Dr. Ali Haydar BAYAT**
Sağlık Tanrısı Asklepios'un İslam Kaynaklarındaki Görüntüsü ve Günümüz Anadolu'sundaki İzleri.
- **Yrd.Doç.Dr. Aynur MAKTAL**
Bergama Müzesinde bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları
- **Gani PEKŞEN**
Anadolu'da Yaşayan Gelenek: Türkmenlerde Ölüm ve Ölüm Nefesleri
- **Doç. Dr. Metin EKİCİ**
Bergama Yöresi Hidrellez Gelenekleri
- **Celal ERDEM**
Bergama Kozak / Yukarıbey Köyü Evlenme Düğününde Geleneksel Törenler ve Değişme
- **Musa SEYİRCİ**
Bergama Yörükleri

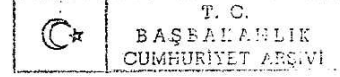
GENEL DEĞERLENDİRME: 19.30 - 20.00

Yakup KAŞARCIOĞLU / BERKSAV Başkanı
Akif ERSEZGİN / BERGAMA Belediye Başkanı
Musa SEYİRCİ / İZMİR II KÜLTÜR MÜDÜRÜ
Prof.Dr. İsmail ÖZTÜRK / DEÜ. GSF. Gel.El San.Bl.Bşk.

Resim 46:

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

2753

Yunanistan ve Rodos müzelerinde tetkikatta bulunmak üzere adı geçen yerlere gönderilecek olan Bergama Müzesi Direktörü Osman Bayattekin'e 938 takvim yılı itibarile tanzim olunan döviz cetvellerinin kongre konferanslar faslına Maarif Vekâleti namına konulan tahsisattan 300 liralık döviz verilmesi; Maarif Vekilliğinin 12/7/938 tarih ve 2/1013 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin 15/8/938 tarih ve 4583 sayılı mutaleenamesi üzerine İcra Ve -killeri Heyetince 19/8/938 tarihinde onanmıştır.

19/8/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Beyaz

Ad. V.

S. Sami

M. M. V.

K. Özgü

Da. V.

S. Kayı

Ha. V.

S. P. Akas

Ma. V.

S. Ayin

Mf. V.

S. Çakır

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

S. Akas

S. İ. M. V.

S. H. Alataş

G. İ. V.

Karaambaş

Zr. V.

E. Erandoğdu

030 10 02 02 84 75 12

Resim 47: